

Stip Sulphur

STILES UNARBLE

ՀԱՅԿԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԿՈՄԻՏԵ

3-4+[331.4(43)]

Լ-23

ԲԵՐԴԱ ԼԱՍԿ

uy

20 OCT 2009
28 JUN 2005

Գ Ե Ր Մ Ա Ն Ի Ա Յ Ի ՊՐՈՒՆՏԱՐՈՒՀԻՆԵՐԸ

ՊԱՏՄՎԱԾՔՆԵՐ
ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ԲԱՆՎՈՐՈՒՀԻՆԵՐԻ ԿՅԱՆՔԻՑ

Թարգմ. Մ. ԶԱԲԱՐՅԱՆ

14373-5
Հ-5-373.171

Պետերբուրգի տպարան
 Գլավլիտ 6454 (բ)
 Պատ. № 3155
 Տիր. 4000

Ն Ա. Խ Ա. Բ Ա. Ն

Բերդա Լասկը գերմանական բանվոր դասակարգի կին գրողներից է: Նրա պատմվածքների թեման. Գերմանիայի բանվոր դասակարգի կյանքն է ու պայքարը:

Ի՞նչ յերկերով Բ. Լասկը յերևան է հանում այն սարսափելի կեղեքման պայմանները, վոր ստեղծել է կապիտալիզմը բանվոր դասակարգի համար: Բ. Լասկի յերկերում մեծ տեղ է գրավում բանվորուհի—կնոջ դուրբ յուր կապիտալիզմի պայմաններում: Նա նկարագրում է Գերմանիայի իրավագուրկ, սովախար գավալկների հոգսով ծանրաբեռնված, գործազուրկ յան մշտական սարսափի տակ ապրող պրոլետարուհիների կյանքի անքափանցելի խավարը:

Բ. Լասկը ցուցաբերում է կանանց հեղափոխական զարթոնքը, յերբ նրանք կարիքից սմբած, համոզվելով իրենց դասակարգային թշնամիների դեմ անհաշտ պայքար մղելու անհրաժեշտության մեջ, մտնում են մարտիկների կազմակերպված ջոկատները՝ պայքարելու հանուն բանվոր դասակարգի ազատագրության կապիտալիստական շահագործումից, յերբ նրանք իրենց ամուսինների հետ միասին մտնում են գործադուլային պահակախմբերն ու բանվորական ինքնապաշտպանության ջոկատները, ըմբռնելով, վոր կոմունիստների դեկլարալուրյալը կապիտալիզմի դեմ մղվող դասակարգային անհաշտ պայքարի ուղին այն միակ ուղին է, վոր

ազատագրում ե անկանելի բշխաությունից, քաղցից
և իրավագրկությունից:

Բ. Լասկի պատմվածքները գլխավորապես նվիրված
են աշխատավոր կանանց այդ պայքարին: Նրան քաջ
ծանոթ է այդ կյանքը և այդ պայքարը: Բ. Լասկն ին-
քը, վորպես հասարակ բանվորուհի, աշխատել է արտա-
դրություն մեջ: Նա ակտիվ մասնակցել է մի քանի գոր-
ծադուլի:

Բ. Լասկը պրոլետարիատի բանակն է յեկել ուրիշ
դասակարգից: Նա ծնվել է գործարանատիրոջ ընտանի-
քում: Նա մեզ մոտ յեկել է բուրժուական գրականու-
թյունից՝ յերբ պատերազմի և հեղափոխության շնոր-
հիվ հեղաշրջում է առաջացել նրա աշխարհայացքի մեջ:
Պատերազմի ժամանակ նա դարձել է անտիմիլիտարիստ:
Քաղաքական ինքնորոշման համար կատարած իր վերա-
նայումների մեջ 1921 թ. նա ընկնում է անարխիստների
բանակը. քայց այնտեղ նա յերկար չի մնում: 1923 թ.
Բերդա Լասկը մտնում է կոմունիստական կուսակցու-
թյան շարքերը և դառնում ակտիվ մարտիկ պրոլետա-
կան հեղափոխության հաղթանակի համար մղվող պայ-
քարում:

ԲԱՆՎՈՐՈՒՅԻ ՎԱՆԴԱՆ

Մանարանում ամեն ինչ պատած է բամբակի քուլա-
տերի մանրիկ, դորշ-սպիտակավուն ձյունով: Թվում է,
թե փոշեծածկ պատուհաններից ներս թափանցող արե-
վի ճառագայթներից յուրի և թաց բամբակի հոտ է գա-
լիս:

Լույսը հիվանդոտ է այստեղ, իսկ արեվը՝ դժ-
գույն: Աղմկոտ մեքենաների շուրջը պտտում են դու-
նատ կանայք և պատանիները՝ իսկական ուրվականներ:
Ուլացուցիչ վորոտով դղրդում են մանածային դաղվազ-
ները: Բանվորուհիները կերպարանքը նրանց մեջ թվում
է կակուղ և փոսկրագուրկ: Ամբողջ դահլիճը հազար կո-
ղանի յերկաթյա մի կմախք է, կազմված ճախարակնե-
րի անշարժ չըջանակներից:

Այստեղ և այնտեղ յերևում են մարդկային մարմին-
ներ, իսկ նրանց գլխավերեվը—սպիտակ փաթիլների
ամպեր:

Ճախարակներ մատուցող կանանց և յերեխաների
աղերն ու հաղուստը ծածկված են սպիտակ փաթիլնե-
րով: Փոքրիկ ծուռվոտ եմիլը, վորի տարիքը արտաքին
տեսքով տասներկուսից ավել չէ, թափառում է պող-
պատե կմախքների մեջ, իր հետևից քարշ տալով դա-
տարկ ճախարակները կողովը: Նա անձկությամբ դի-
տում է դառն առաջ կախած կլոր ժամացույցին: Դեռևս
ժամի յերկուսն է: Բանվորները կուցած քայլում են

վաղող սերժակտորները յետևից: Նրանց արագաշարժ, հանգստի անտեղյակ ձեռները վախեցած թռչուններին նման այս կողմ, այն կողմ են տարվում յերկաթե շրջանակների մեջ և կապում կտրված թեթերը:

Բանվորուհի Վանդա Վիշնեվսկայան գնահատելի մանածագործ է: Ահա արդեն տասնըհինգ տարի յե, ինչ նա աշխատում է տեքստիլ արդյունաբերության մեջ: Վանդան առողջ և ուժեղ կին է: Նա ունի բերնի սուր, ամփոփ գծեր: Սովորաբար նա քիչ է խոսում, բայց յերբ անհրաժեշտ է պաշտպանել ընկերոջ, նա կարողանում է գտնել ծանրակշիռ, համոզիչ խոսքեր:

Վանդային սիրում են բանվորուհիները: Առանձնապես նրան նվիրված են ճախարակ մատուցող տղաները: Ծագմամբ լեհ, նա Պրուսիայից տեղափոխվելով արևմուտք, դեռ ամբողջովին չի ընտելացել նոր վայրին: Նրա մայրական գործվալից աչքերում յերբեմն րոնկում է թախիծը:

Շչակը վրոնում է: Պայծառանում է Վանդայի դեմքը: Նա թաշկինակը հանդուգում է ծնոտի տակ, հագնում է շատ բլանալուց մաշված ու փայլող սև բաճկոնը և շատերից առաջ հասնում դռանը: Ճանապարհի մի մասը նա անցնում է ընկերուհիների հետ, ապա արագությամբ թեքվում դեպի աջ:

— Այդ ո՞ւր ես շտապում, — հարցնում է դեղնածամ Իրենան, վորը միայն յերկու որ է, ինչ աշխատում է գործարանում: — Յերեմի մարդկ վաղուց քեզ է սպասում:

— Յես ամուսին չունեմ, — պատասխանում է Վանդան ծիծաղելով և հեռանում փողոցի մթության մեջ:

Նա հարստորեն և անկախ լինելու պայքարում չլու-

կում է մեջքը: Ավելի լավ է ապրել մենակ յերեխաների հետ: Ամուսնության առաջին տարիներն ուրիշ էյին. այն ժամանակ իրեն և ամուսնուն կապում էր սերը: Այն ժամանակ ամուսինը կանոնավոր մարդ էր, չէր խմում և անստակությամբ չէր զբաղվում: Իսկ հետո... կանայք, ողի, կոպտություն, հայհոյանքներ: Նույնիսկ կարիք էր լինում փողը թաղցնել նրանից:

Իսկ յերբ մի որ նա տուն յեկավ այն հունգարացի կնոջ հետ... Վանդային թվում է, թե նա կրկին տեսնում է նրանց իր առաջ: Նրանք կանգնած էյին փողբիկ խոհանոցում: Կինը թուխ մարմին ունի, հարթ սև մազեր, ծուլ հաստ շրթունքներ: Նրա աչքերը փայլում են կոճակների պես և նայում հանդիստ անամոթությամբ: Ամուսինը ցանկանում էր այդ կնոջ տեղավորել իրենց տանը, իսկ Վանդան պետք է հոգ տաներ նրա համար:

— Վոչ, — հայտարարեց այն ժամանակ Վանդան: — Կորիր, հեռացիր քո սիրուհու հետ միասին: Դու մեզ պետք չես:

Նրանք հեռացան: Ամուսինը յերկար ժամանակ նրան հանգիստ չէր տալիս և ժամանակ առ ժամանակ միանալով նրան, ձանձրությթ էր պատճառում: Սակայն նա ամեն անգամ նրան վրոնում էր: Նա այլևս թույլ չի տա իր մոտ դալու վոչ մի աղամբարդու: Հերիք է:

Շատ ամիսներ են անցել արդեն այն որից, յերբ ամուսինը վերջին անգամ յեկել էր իր մոտ: Նրա աչքերը, փոք առաջ այնքան պարզ էյին, այժմ լցված են արյան կարմիր յերակներով: Նրանք բորբոքված են առեկությամբ: Հեռանալուց առաջ կանգնելով դռան չեմքին, նա նորից յետ դարձավ և նայեց շարամիտ հայացքով: Այդ հայացքից Վանդայի մեջքով սասը հոսանք անցավ:

Հենց այժմ ել յերեկոնները, քնելիս նա հաճախ հիշում է այդ հայացքը և նրա վերջին խոսքերը՝ «Յես դեռ ցույց կտամ քեզ ել, թո՛ղ գավակներին ել»:

— Մամա—մանկական յերկու ուժեղ թեվեր փաթաթվում են Վանդայի վզով:

— Կատյա, Կատերինա—Վանդան աղջկան նամուր սեղմում է իրեն և նրա հետ միասին սանդուղքով բարձրանում խոհանոց: Վառարանի մոտ կանգնած է տասյերեք տարեկան մեծ աղջիկը՝ Աննան և խառնում է լուրու ճաշը:

— Ինչ համեղ է այսօր ճաշը, մամա: Լորաճաշ, այն ել ճարպով:—Վանդան ժպիտը դեմքին մատով սպառնում է բարձրահասակ աղջկան՝ թիկնեղ և ճկուն Աննային: Աննան նրա հպարտությունն է:

Լորաճաշ՝ մի կտոր քարթու սև հացով—ասա նրանց ամբողջ ճաշը: Փոքրը աչքի տակով նայում է դատարկ հացամանին: Մայրն արագությամբ յերեխային մոտեցնում իր բաժնի կեսը: Աղջիկը պատասխանում է գոհունակ հայացքով: Ճաշից հետո Վանդան կարկատում է յերեխաների հագուստը և լվացք թրջում: Մթնշաղր դանդաղորեն սահում է լուսամուտից և լցնում սենյակը...

— Թող աշխատանքը, մամա, յեկ մեզ մոտ:

Վանդան նստում է յերեխաների մեջտեղ, հնամաշ, քարզված բազկաթոռի վրա: Աղջիկները քնջորեն դրդվում են նրան: Նրանք բոլորն ասես կազմում են մի ընդհանուր մարմին:

— Մամա, մեզ մի բան պատմիր անցյալից: Պատմիր թո՛՛ն ծննդավայրի մասին...

Վանդայի աչքերը հառած են յերեկոյի մարող վեր-

ջալույսին: Նրանց մեջ թափառում են հիշողությունները:

— Այդ մի չքնաղ, բայց զարհուրելի պատմություն է...

— Պատմիր, պատմիր, մամա—անհամբեր բացականչում են աղջիկները:

— Այն յերկրում լեռներ չկան, ինչպես այստեղ: Մի հսկայական հարթավայր է այիքաձև մակերեսով: Չմոռն ամիսներին ձյունը հասնում է մինչև գոտկատեղը: Իմ պապն ու տատիկն ապրում էյին հեռավոր խուլ անկյունում: Մեկ անգամ կիրակի որը—բանը պատահեց ծանույթ ամենացուրտ որերին—տատիկս սահնակ նստած մենակ դնում է դաշտով: Նա իր հետ վերցնում է միայն յերեխային՝ տաք փաթաթած մի քանի վերմակով:

Գյուղից բավական հեռանալով, նա տեսնում է, վոր ինչ վոր մի մութ բան մոտենում է իրեն: Դրանք չներ են լինում, և վոչ թե մեկը, յերկուսը, այլ չների մի ամբողջ վոհմակ, վորոնք լեզուները հանած և ժանիքները ցցած, հարձակվում են սահնակի վրա: Ձին ծառս է լինում, դողում է և կատաղածի նման սկսում վազել: Այստեղ տառը հասկանում է, վոր դրանք դայեր են: Նրանք արդեն հասնում են սահնակին, վրա պըրծնում ձիու վրա և բղիկ բղիկ անում: Տառս սկսում է հարվածել նրանց մարակով: Ուրիշ դեմք նա չի ունենում: Գայլերից մինը ցատկում է սահնակի վրա, բրոնում է յերեխային և փախչում: Տառս ել մարակը ձեռքին թռչում է նրա հետեվից: Նա համնում է դային և մարակը քաշում նրա մարմնին: Գայլը դցում է յերեխային... Այդ բոլորին լսվում է զանգակների ձայնը, դրանք կալվածատերերի սահնակներ են լինում, պարոն-

ները մեջը, վորոնք գնում են վորտի: Հրացանավոր վոր-
սորդներն ընկնում են գայլերի վոհմակի հետեւից: Տատս
վերցնում է յերեխային և փաթաթում: Նա վնասված
չի լինում: Տղամարդիկ հավաքվում են տատիս շուրջը
և նայում նրան զարմանքով:

— Մորաքուր այդ մի մարակո՞վ է յեր գնացել գայլերի
վրա:

— Հա, բա՞, նրանք յերեխան փախցրեցին ինձա-
նից, չե՞—պատասխանում է տատիկս:

Աղջիկները լուռ են, շունչները բռնած: Վերջապես
փոքրն ասում է.

— Մամա, յեթե յես այն յերեխան լինեյի, վոր գայ-
լերը տարան, դու յեւ նույնպես կվարվեյիր:

Հանկարծ դուռը բարձր ծեծում են: Յերեքն եւ վեր
են թռչում: Նրանք վտանաձայն չեյին լսել:

— Գայլերն են, —կամաց ասում է Աննան և ծիծա-
ղում վախը փախցնելու համար:

Դռան չեմքին կանգնում է տերտերը, յերկար սե-
փարաջան հագին: Նրա կարմիր տափակ դեմքի վրա
մանր սուր աչքերը կարծես տնտղելով նայում են սեն-
յակի չորս կողմը:

— Յես ընդհատեցի՞ ձեր յերեկոյան աղոթքը, տի-
կին Վիշնեվսկայա:

— Վոչ, ձերդ արժանապատուութուն: Մենք այն-
քան հաճախ չենք աղոթում: Դրա համար եւ մեր մեղ-
քերը չատ են: Հաճեցե՞ր նստել, ձերդ աժանապատու-
թուն:

Տերտերը նստում է, ճարպոտ դեմքին քաղցր ժպիտ
տալով: Սե փարաջան լայն ծալքերով աթոռից տա-

րածվում է մինչև գետին: Կարծես մի ահուկի չղջիկ
թռավ ու նստեց սենյակի մեջտեղը և խոսում է վերջա-
լույսի վերջին չողերը: Վանդայի քիչ պեպենոտ դեմքը
սղիսակին է տալիս մթնշաղից:

— Ինչ լավ աղջիկներ ունեք տիկին Վիշնեվսկայա:
Իսկ դուք աշխատում եք մանածագործարանո՞ւմ:

— Այո, ձերդ արժանապատուութուն:

— Իսկ ի՞նչ են անում աղջիկները, յերբ դուք գոր-
ծարանումն եք լինում:

— Առավոտները նրանք դպրոց են գնում: Ճաշից
հետո նրանք տնտեսութեամբ են զբաղվում, դասեր են
ստանալիս և մի քիչ եւ խաղում են:

— Շատ լավ, մաքուր աղջիկներ են: Իսկ նրանք
փո՞րտեղ են խաղում:

— Փողոցում, ձերդ արժանապատուութուն:

— Այսպես... փողոցում... Այդ հետաքրքրական է:—

Սե փարաջավորն ինչ վոր բան գրի յե ատնում իր ծո-
ցատեւորում: Նրա լայն բերանն արտահայտում է քաղցր
և նենգամիտ ժպիտ:

Վանդան նայում է տերտերի վրա մեծ, զարմացա-
կան աչքերով: Այդ ի՞նչ է նշանակում: Արդյոք նա չի՞
մտածում աղջկանն ուղարկել հանգստանալու: Գոնե
նրանք մեկ անգամ իրենց կյանքում ամառանոց գնան:

— Ձեր բնակարանը միայն այս խոհանո՞ցն է, սիրե-
լիս:

— Մի փոքրիկ սենյակ եւ ունեմ: Այնտեղ զրված է
մի մահճակալ:

Վանդան հոժարութեամբ բացում է խոհանոցի պա-
տին կից փոքրիկ, նեղ, համարյա լույսից դուրի սենյա-
կի դուռը: Սե փարաջան լողում է սենյակում:

— Բնակարանը մի քիչ նեղ է յերեք հոգու համար:

— Մեծ բնակարանն, իհարկե, ապելի լավ կլինե՞ր, ձերդ արժանապատիւթյուն: Բայց, ինչպես տեսնում եք, յերեխաներն, այնուամենայնիւ, առողջ են:

— Ինչո՞ւ ձեր աղջիկներին յեկեղեցի չեք ուղարկում, սիրելիս: Ինձ ասացին, վոր նրանք վաղուց է, ինչ այնտեղ չեն յերեւակցել:

Տերտերի լայն ճակատի վրա ուռչում են յերկու րարկացած կնճիռներ:

Մայրը նայում է այդ կնճիռներին, խորամանկ կեղծավոր բերնին և կմկմալով ասում է.

— Յես նրանց կուղարկեմ:

Սե փարաջավորը իջնում է սանդուխքով: Մութը սողում է խոհանոցի պատերից: Մայրը և յերեխաները պատկում են քնելու:

Վանդան յերկար չի կարողանում քնել: Ինչո՞ւ հանկարծ նա մի-ծանրություն պահայ իր վրա: Սկզբում սե փարաջավորը հարց ու փորձ եր անում բարեկամաբար իսկ հետո... Նա զգում է, վոր ինչ վոր վտանգ է սպառնում իրեն: «Ձգվելի վեղծավոր բերան—մտածում է նա և մտքերը խառնվում են, ցրվում: Քունը հաղթում է նրան:

Առավոտյան, գործարանի ճանապարհին նա աչլերս չի մտածում սե փարաջայի մասին: Նա ավելի լուրջ հոգս ունի՝ գործից հեռացվելու միտքը: Ամեն շաբաթ կրճատումներ են կատարվում ցեխերում: Այժմ հերթը մանաբանինն է: Ճիշտ է, Վանդան լավ բան-վորուհի չէ և արդեն յերկու տարի չէ ինչ աշխատում

տում է այս գործարանում, բայց նա վերահսկչուհու հետ հաշտ չէ: Վանդան չի կարողանում դուր գալ և սողալ: Ասենք ամենքն էլ կարող են կրճատման յենթարկվել:

Դժբախտությունը չօքեց նաև Վանդայի դուստր: Նա կրճատվեց հեռացվողներ յերկրորդ խմբի հետ:

Այժմ արդեն գործադուրկ է: Առաջին ամսին նա դեռ կանոնավոր մուծեց բնակարանի վարձը, յերկրորդին՝ միայն մեկ յերրորդը, իսկ յերրորդ ամսում այլևս բոլորովին վաղ չկար: Ոգուտ շունեցան վոչ լանդելը, վոչ հավաստիացումները, թե չուտով աշխատանք կդառնի:

Նա վտարվեց բնակարանից: Այժմ սպրում է փայտե տնակներից մեկում՝ Վանդան գլտեր, թե ինչ եր նշանակում ապրել փայտե տնակներում: Այնտեղ վաղուց սպրում եր իր քույրը՝ Թաթևատավոր այրի մի կին, չորս յերեխաներով: Իրանցից եմիւր, վոչ ամենամեծն եր, գործարանում ճախարակներ եր կրում, իսկ մնացածները դեռ պետք է զպրոց հաճախեյին:

Դող եր անցնում Վանդայի մարմնով, յերբ հիշում եր, վոր պետք է տեղափոխվել: Տնակներում իշխում եր անհուսանի թշվառությունը:

Բայց Վանդան չափազանց ամուր վագի ուներ և նա հնուսալովեց: Յերեխաների սերը նրան ուժ եր ներշնչում: Շատ չանցած, նրա ազգատիկ բնակարանը գետնափոր տնակների շարքում՝ փայլելու չափ մաքրած, յերկու ծաղկամանով, տաշած սպիտակ սեղանով ու գույնգույն սփռոցով՝ դուրեկան տեսք ընդունեց և այնքան արտասովոր եր այդ խղճուկ, խոնավ փայտաչեն բալագանների մեջ:

Վատ եր լինում անձրեւոյն յեղանակին: Այն ժամանակ ջուրը վերելից յերեք տեղից հոսում եր սրտեր վ: Յերբ մահաւորները մոտեցնում էին լուսամուտներին, այն ժամանակ անցքերից ներս էին թափանցում անձրեւի ջրերը և թափվում քնածների վրա: Ամբողջ դիշեր մինչև լույս կարեք եր լինում մահաւորները քաշել մի տեղից մյուսը, և առափոտյան բոլորն արթնանում էին դողալով, մրսած ու հոգնած:

Այսպես անցավ յերկու ծանր ու խաղաղ ամիս: Վերջապես Վանդան աշխատանք գտավ: Հին Ֆրիմբը նրան կրկին ընդունեց, վորովհետեւ նա ամենալավ և ժրջան բանվորուհիներից մեկն եր:

Ամառը մոտենում եր: Յերեկանները կարող էին խաղալ բաց ոդում: Նրանց աչքերի տակ սեփացած բծերը պակասեցին և սրված դեմքերը կլոր տեղ ստացան: Բաղցի ամենափառքար ժամանակներն անցան, իսկ աղջիկները սերվում էին դիմացկուն ծնողներից, և այնքան հեշտ չէին հիվանդանա: Մեկ տարի հետո Աննան պետք և ավարտեր դպրոցը: Նա փազորոք հպարտանում եր նրանով, թե չուտով ինքը յուրաքանչյուր ուրբաթ յերեկո տուն կրեր ի իր սոճիկը և մայրն այրես մենակ ստիպված չի լինի կերտկրելու յերեքին:

Մեկ ուր ճաշից հետո ղաշտում, ուր կառուցված էին տնակները, յերեկաց մի ծանր սե կերպարանք ծածանվող փարաջայտ: Դա քահանա բորվուրմն¹⁾ եր, վար մի ժամանակ աղբիկը եր Վանդային: Նա

բրտնբը սրեց հաստակաշի կարմիր յերեսից և փնչացրեց:

— Ոհ, տեր Հիսուս, ինչքան հեռու յեն դնացել այդ մեղավորները: Մարդ ստիպված և այդպիսի ծանր դոհարերով յուն կտարելու մանկական հոգու փրկության համար:

Բորվուրմբ համբալ մոտեցավ տնակներին: Նա մի ակնթարթ կոնդ առավ, ճիշտն առած մենակ չպետք եր դնալ այս հանցավոր խառնանքի մոտ: Նա կրկին հառաչեց, անհոգ ու ինքնահալած տեսք ընդունեց և հանդարտ շարունակեց ճանապարհը: Նրա առաջ փակված եր խղճուկ փայտե տնակների մի ամբողջ թաղանթ, վոր պատերազմի ժամանակ հապահող կառուցված եր զերիններ համար և ապա անցած ճաղաքին, վորպես ժամանակավոր բնակարաններ չքաղներին համար: Ժամանակավոր բնակարաններ, վորտեղ մարդիկ ապրում էին տարիներ շարունակ, իսկ վրոմանք այնտեղից կարողանում էին նույնիսկ տեղափոխվել բորվուրմի տնորինության տակ դռնը՝ վող յերկնային բնակարանները:

Քահանան առաջանում եր յերկշաք տնակների միջով: Հասարակական արտաքնոցներից դարձահոտություն եր փշում:

— Իսկապես վոր մեր յերկիրը վշտի հովիտ և, կիսաձայն արտասանեց նա:

— Բայց համենայն դեպս վոչ քեզ համար: Բամաղը հաստացրել ևս զերացրած խողի նման և զեռոյց ևս յինում:

Քահանան ցնցվեց: Մի տնակի լուսամուտից դուրսը դուրս եր հանել դղղկված մազերով և բոցավառ աչքերով մի ցնցոտիապատ յերիտասարդ:

¹⁾ Բորվուրմբ բառացի նշանակում և կրճող վորդ:

— Յեթե դուք քիչ խմեցիք զգվելի ողին,—կանգ
չառնելով ասաց բորվուրմը,—դուք ավելի քիչ պիղծ
մտքեր կարտահայտեցիք:

— Այո, յեկեղեցական գինին, ի հարկե, ավելի
լավն է,—վրա բերեց կանացի մի սուր ձայն,—բայց
այն եւ դու մենակ ես հուպ տալիս:

— Զգվելի ձրիակեր, դու պետք է կանգնեցիր դա-
ղի դործարանում կոքսի վառարանի առաջ,—բացա-
կանչեց խնձված մազերով յերիտասարդը: Դա Յուզպն
էր, վորին կայքեւ էյին «գրգռիչ» անունը: Առաջ նա
աշխատում էր դաղի դործարանում: Յերբ սուր կեր-
պարանք ստացավ նրա թոքախտի առոցեւը, նա
զրկվեց աշխատանքից և տեղափոխվեց այլ տնակ-
ներն արդեն յերկար ժամանակով:

Քաճանան արագացրեց քայլերը: Նրա հետեից
լավեց բարձրագոյն գրգռիչ ծիծաղ:

Բորվուրմը մոտեցավ խաղացող յերեխաների
բազմութեանը: Յերեխաները վախեցած քաշվեցին աչ-
ու աչն կողմ: Նրանցից մի քանիսը գլուխ խոնարհե-
ցին ձեւական հեղութեամբ, մյուսները համառ ար-
տահայտութեամբ հեռացան մի կողմ: Քաճանան հար-
ցրեց, թե վորն է վանդա վիշնեւակայայի բնակա-
րանը:

Տան առջև ընկած փութրիկ հրապարկը մաքուր
ավյած էր, յուսամուտներում յերեւում էր ծաղկող
խորդենի: Տնակի մոտ աթոռի վրա նստած էյին աղջիկ-
ները: Աննան սե բրդե գուլպա յեր գործում: Կատյան
դասերն էր պատրաստում: Քաճանան աչք չէր հե-
ռացնում Աննայի փայլուն մազերից և նրա մատաղ
կրծքի բարձունքից: Նա աղջիկներին մի քանի մեղրա-

ծոր խոսք ասաց, հարցրեց, թե արդյոք նրանք հաճա-
խում են ժամատացութեան, թե վրչ, դիտեց տնակը
և արդեն պատրաստվում էր հեռանալ, յերբ յեկավ
վանդայի քուլը: Կրոնական դաստիարակութեան
ստացած ընկճված ալբի կինը խոնարհաբար վողջունեց
քահանային և հայտնեց, վոր ինքը բրոջ աշխատանքի
ժամերին խնամում է յերեխաներին:

Մանուկներն խնամատարութեան կաթոլիկ բնիկ-
բութեան բյուրոյում գրուցում էյին հոգաբարձուհին,
գաղտնի խորհրդականուհին և քահանա բորվուրմը:
Տնային յեկեղեցու քահանան զեկուցեց իր յերեկվա
այցելութեան մասին, և բարեպաշտ դադանի խորհրդա-
կանուհին ասաց:

— Բանվոր վիշնեւակին իրաւացի յեր, յերբ չէր
յանկանում յերեխաներին կնոջ մոտ թողնել: Հնարա-
վոր է, վոր նա ալլպեա և վարվում աղքեցութեանից
զրգված, բայց այդ մեղ չի վերաբերում: Նա մեզ
համար դարձել է աստվածային յեկամուտ մի զենք:
Նրա շնորհիվ մենք կրիկենք յերկու մանկական
հոգի:

— Տէրը հրաշքով մեզ ուղղութեան և ցույց տալիս
նույնիսկ աշխատման և արքաների մոտայ ապաս-
տարաններում,—պատասխանեց քահանան:

— Ինչպե՞ս այսուհետեւ գործն առաջ տանենք:
Արդյոք այդ տնակները պարարտ հող չեն հանդի-
սանում միսսիոներական գործունեութեան համար:
Զի՞ կարելի, արդյոք, ժամեղութեան կազմակերպել

այնտեղ, վերադադրի մարդիկ վերադառնան յեկեղեցու գիծեր և ազատվեն իրենց մեղքերից: Արդյոք կհաջողվի՞ մեզ բերել աղջիկներին:

Գաղտնի խորհրդակցանուհին չտկվեց բաղկաթնոսի մեջ և հիացած արտահայտությամբ լսոնելով նայեց քահանային:

— Մեզ վիճակված չեմ եմ գործեր կատարելու այսօրան մեղավոր ժամանակներում, — առաջ բորվումը, հիշելով Յուզպի դեմքը: — Նախաքրիստոսը ուժեղ և, իսկ տնակների թաղամասն ամբողջովին բռնված և անաստվածության համաճարակով: Մենք պետք և իմաստուն լինենք, ինչպես ոճր, թե չե այս անիծյալ ցեղը կնստի մեր վզին: Ամեն ինչ պետք և կատարվի արագ և դադանի: Վառլի՞) շափակների լրադրերը վառ չինչ չպետք և իմանան:

Հառաչելով նա մտածեց իր մասին: «Ինչ գժվար և գործ ունենալ այդ պճնամոլ կինարմատի հետ: Նրա հետ միշտ պետք և խոսել այնպես, ինչպես յեկեղեցու բեմից»:

Ուրաջումը քրիստոնյայի պարտականությունն և, — կեղծավոր դժաշարթությամբ արտառանց պաղտնի խորհրդակցանուհին և աղոթելու ձեռով ձեռները ծալեց, վրոնց վրա փայլում էյին բրկիլիանտները: — Մեզ վիճակված չեմ եմ, փայլուն գործեր կատարելու մեր անաստված ժամանակներում — հեղուկությամբ կրկնեց նա իջեցնելով դուխր՝ խնամքով գանգուրած մաղերով:

¹⁾ Բորվումը նկատի ունի կոմունիստական մամուլը:

Բանվորուհի վանդա վիշնիսկայան կուսցած աշխատում և իր մեքենայի առաջ: Դժոժում են մատուները: Ծանր վորոտում են մանածային մեքենաները: Վանդայի դեմքը պտտել և քրտինքով: Շիկահեր արևը ապակե թեք տանիքի վրայից նայում և, ինչպես մի գաթան գիշակեր թռչուն, վորն իր մագիլները մեջ ամուր սեղմել և իր զոհը: Բամբակի փաթիլները պարում են ողի մեջ և խուռուռ տալով խցկվում քիթն ու ակունքները: Քրանած, յուզոտած ձեռքերով լանվորուհիները աշխատում են սրբել նրանց իրենց յերեսից:

Վանդան մեքենայաբար հետ ու առաջ և շարժվում մեքենայի աշխատանքի տաքտով: Նրա ձեռքերը թրջում են անորինակ արագությամբ: Մոտենում և ծուռվոտ եմիլը ճախարակների սայլակով: Վանդան թափ և տալիս իրեն և մտածում. «Ի՞նչ են անում այժմ իմ աղջիկները: Արդյոք նրանց վրա հսկում և քույրս:

— Մայրդ այսօր տան և — հարցնում և Վանդան: Եմիլը գլուխը շարժում և:

— Այսօր մայրիկն աշխատում և գյուղացու մոտ: Բանվորական ուրը վերջացավ: Վանդան դնում և տուն: Գլուխը դեռես ծանր և գործարանի հեղձուցիչ ողից: Դաշտերից գլուխը յե բարձրանում: Առվի ջրից փռահոտ և գալիս:

Ինչո՞ւ կատյան չի վաղում իրեն դիմավորելու: Վանդան անհանգստություն և պզում և արագացնում և բայերը:

Նրա տնակի առաջ խոնավել և ամբողջ: Իսկ ո՞ւր են յերեսները: Վանդայի սուր աչքերը վորոնում են:

Սիրտը բարախում է և դադարում: Շուտ, շուտ սկսեք
և տեսնի նրանց: Հանկարծ վտռեիրը ծանրանում են,
կարծես լցվում են կապարով: Վանդան լաբում է իր
ամբողջ կամքը և վազում: Ահա նա կռնդենած և տնակի
առաջ:

Նրա յերևալուն պես ըոյրը մեկէն պոստանձվում են: Հետո սկսում են պատմել. ճաշից հետո, յերր տանը համարյա փոշ փոք չկար, տնակներին մոտեցավ մի հարուստ, փակ ափսոսորի: Հանկարծ ճիչ լսվեց՝ «ողնեցեք, մամա»—աղաղակում էլին յերեխաները: Առկայն ափսոսորիին արդեն սուրում եր ճտնադարհւում, բայց վոչ թէ շեպի քաղաք, այլ հակառակ ուղղութեամբ: Յերեխաներից մեկը հեծտնիվով բնկավ նրանց հետեից: Բայց մեքենան անհայտացավ փոշու ամպի մէջ:

— Յեթե այս բոլորը սև վարաճափերի գործը չը-
լինի՝ այն հաստաքամակ տերտերի, այն ժամանակ յես
պատրաստ եմ ընդժիշտ հրաժարվելու ողուց-ասուց
Յուպպ-դրդիչը :

Վանդալի գլխում մրրկի արագությամբ պտտվում
էյին մտքեր և կերպարանքներ. այդ տերտերը, մոր
մեծ ջղջիկի նման նստել էր իր խոհանոցում, խոկ ամուսինը՝ սպառնալից, չարամիտ հայացքով...

— Ո՞վ արեց այդ: Ո՞ւմ դիմեո: Վստահանու-
թյա՞նք:

— Եա հենց քեզ եր սպասում,—խայթիչ տոնով ա-
սաց Յուզպար:—Նրանք բոլորն եւ մի իմբի ալլաղաղներ
են:

Վանդան զնաց դեպի քաղաք: Դրացի կանայք միա-
ցան նրան: Առաջին անկյունում նրանք հանդիպեցին

Վանդայի քրոջը: Նա սկսեց բարձր լաց լինել և վող-
բալ: Յերկու չարախ առաջ, յերբ աչքեկեց հառտ տեր-
տերը, նա զգաց, Վոր մի չար դիտավորություն կա
ներա մեջ: Աստվածավայն ալի կախիլիկուհին դեռ մի
լավ բան չէր տեսել յեկեղեցուց: Մի անգամ միայն
Վորդու համար մի զույգ կոշիկ և ստացել ծննդին:
Վորչ Վորք նրա մասին չի հոգում: Իսկ հանկարծ յեր-
կընքում նույնպէս չքավորները մնան դռնի բին: Այս-
պէս վողբալով և հեկեկալով նա վաղում եր քրոջ հե-
տեկից:

Վլանդան քայլում էր լուռ, ամուր սղմած և դողող ու ջրթուն ջրթունքներով:

Դժուար չթուփեցերով :
Դժվարություններով ու հոգսերի մեջ նա յերեւա-
ներ մեծացրեց , և ահա այժմ , յերբ նրանք արդեն նե-
ցուկ պիտի դառնային իրենց մօրը , հափշտակեցին իրե-
նից : Յերկրի վրա արդարություն չկա , իսկ ինչ պիտի
լինի յերկնքում :

Վերջապես հասան վոստրիկանաւորուն։ Նրանք այս
դեպքը վոչ տարրերինակ համարեցին, վոչ զարհուրելի։
Վորքան շատ եր վրդովում Վանդան, այնքան անտար-
բեր եր դառնում տաշտոնյան։ Վերջ ի վերջո նա կռա-
տարար հրամայեց նրան լսել։ Քննություն կկատարվի։
Հավանաբար յերեւոյաներին տարել է ինքնատարական
ընկերությունը։ Այդ միանգամայն բնական է, յեթե
մայրը գնում է աշխատանքի և յերեւոյաներին թողնում
է փայտե տնակում մենակ, ամեն տեսակ մարդկանց
չըջանում։ Քիչ բաներ են պատահում մեր ժամանակ-
ներս։ Ծնողները իրենք են մեղավոր ամեն բանի մեջ

Միանգամայն գլուխը կորցրած՝ Վանդան թափա-
ռում էր փողոցներում: Զգտնի՞ արդյոք այն տերտե-

Երևն : Բայց վարտեղից իմանա նրա հասցեն : Քաղաքում
աշխարհն սե վարաճալոր կա , ինչքան դուրս կա ճահի-
նում : Ես նույնիսկ չգիտի նրա ազգանունը :

Արդեն մթնել էր: Զարդված, դուխը տանջալից ազմուկով լցված, Վանդան սայթաքելով դիմեց դեպի իր ամառացած բնակարանը: Քույրը ցանկանում էր ոտը՝ պատրաստել նրա համար, բայց Վանդան խնդրեց մենակ թողնել իրեն: Նա փոչինչ չկերավ և փոչինչ չխմեց: Ծորերը չհանած, նա հենվեց Զարդված լազկաթուրին և վառվող աչքերը հտուց մթնաթյան: Նրա մտքերը խառնիխառն կուտակվում էին դիխի մեջ և չէր հաջողվում պարզել նրանց: Կես գիշերի մոտ Վանդան սլարկի նման գլորվեց և քունը տաքավ: Տանջալից քունը նրան սեղմում էր, ինչպես յերկաթե մի գործիք: Յերազում նա ամբողջ ժամանակ քայլում էր անվերջանալի մի փողոցով: Հեռվում նրա առաջ յերևում էր յերկու կերպարանք, վորսնք հիշեցնում էին իր յերեկաներին: Ամեն անկյան մոտ նա հույս ուներ հասնել նրանց, բայց դեռ նրանց չմոտեցած՝ յերեխաները դարձյալ յերևում էին շատ հեռու: Նա ուզում էր վազել, բայց վորսնքը ծանրանում էին և սեղից չէին չարժվում:

Դուռը ծեծեցին :

— Անճում, Կատարյալ :

Քույրն էր: Նա բերել էր սուրճ և հաց,

Վանդան զնայ գործարան: Նա վախենում էր, թե
կյրկվի գործից: Նրան այժմ առանձնապես փառ է
պետք: Վարդունումնրը հեծան չեն նստի:

ժամանակն առաջ չէր գիտւմ գործարանում : Ճախ-
րակի շրջանակներն ու յերկարի կմախքները ժամանա-

կին բռնել ելին աջնպես աժուր, ինչպես բանտի լճան-
դակները :

դականները :
Վերջապես աշխատանքն ավարտվեց , և Վանդան
զնայ հետախուզության : Վոստրիկանատանը շատ յեր-
կար արձանադրություն կազմեցին : Փորձեր արվեցին
դտնելու այն ավտոմոբիլը , վորի մեջ տարել ելին յե-
րեխաներին , բայց ապարդյուն : Վանդան հարցրեց , թե
տեղեկացե՞ն են արդյոք անչափահասների հանձնաթու-
ղովից : Վոչ , դեռևս չեն տեղեկացել : Վանդան շտա-
պեց այնտեղ , բայց կոմիտեն արդեն փակ եր :

Մյուս ուր Վանդան մի ժամ գործից շուտ ազատվեց և կոմիտե հասավ ճիշտ այն բաղնիքին, յերբ աչխատակիցները նկատարարութեամբ ելին տուն դնալու։ Նա խնդրեց սպիտակահեր, սրաքիթ և գունատ դեմքով մի կնոջ սպասելու և զբաղվելու իր գործով։ Ահա Վիշնեկն ըսկայայի գործը։ Գործազուրկ Պավել Վիշնեկովին վրակայայի գործը։ Գործազուրկ Պավել Վիշնեկովին վրակայայի գործը։ Գործազուրկ Պավել Վիշնեկովին վրակայայի գործը։

Վաճառքի Կատալոգ .

— Սրբիկա, ստախոս, հարբեցող: Ուրեմն նա՞ յի
տարել յերեւաներէն . . .

— Վոչ,— միանգամայն անվրդով առարկեց սուրբեթը:— Հայրը միայն միջնորդություն և հարուցել: Մենք դործը հանձնել ենք շննկուռ կաթոլիկ բարեգործական ընկերության, վորը հաճախ մեկ ոգնում է այդ գործում և հետաքրքրվում է նման դեպքերով:

— Դուք փաստաթղթեր ունե՞ք ձեզ հետ :

Վոչ, Վանդան փաստաթղթեր չունենր:

— Այդ ժամանակ ընդհանրապես յես ձեզ վոչինչ չպետք է հաղորդելի: Վաղը յեկեք և հետներդ բերեք ձեր փաստաթղթերը: Յես առայժմ տեղեկանքներ եմ հավաքում, թե արդյոք իրավունք ունե՞մ հայտնելու ձեզ ընկերութեան անունը: Այդ ընկերութեանը բարձր ե համարում աշխատել գաղտնի:

— Դուք ի՞նչ իրավունք ունեք: Ձե, վոր դուք իմ յերեխաներին... դուք նրանց դողացել եք, — Վանդան այնքան բարձր գոռաց, վոր ինքը վախեցավ իր ձայնից: Նա բարձրացրեց աթոռը և չարտեց հատակին: Հիծալը տարով նա մոտեցավ դռան:

— Հանգստացեք, տիկին Վիշնեփակայա, — առաց սուրբիթը, — և վաղը յեկեք: Ասենք չե, վաղը յեկե՛ցե՛ցական տոն է, և մենք չենք աշխատում ուրեմն՝ վաղը չե մյուս օր:

Վանդան դանդաղ քայլերով դիմեց դեպի տուն, նա իրեն կատարելապես ջարդված էր զգում: Սիրտը պատռվում էր ցավից: Գլխում թափառում էին հատ ու կտոր մտքեր: Ո՛ւր են նրանք... ի՞նչ է կատարվում նրանց հետ... ի՞նչ անել, ո՛ւր գնալ... Ամեն տեղ նրանից խույս են տալիս, վարդեն աներես մութացկանից:

Նրա հետ այնպես են վարվում, կարծես նա մի հանցանք է գործել... Վանդան հիշում է թե ինչպես մի տարի առաջ գործարանատիրոջ կինը կորցրել էր իր մանուկը: Այն ժամանակ վոտքի հանեցին ամբողջ փոստիկանությունը և գողին բռնեցին սահմանի վրա: Իսկ ա՛յժմ: Այժմ հարցը չի վերաբերում մեռած իրերին, այլ կենդանի յերեխաներին, և վոչ վոք չի ցանկանում

նույնիսկ մատը մատին տալ: Վանդան ամբողջ եյութամբ ցնցվում է կատաղի զայրութից:

Վերջապես Վանդան հասավ տնակներին: Դռան առաջ նստած է սե Յուսպը: Այսօր նա զգաստ է:

— Միշտ ել ալդպես ե լինում, — հագալով ասաց Յուսպը: Իշխանություն ասպականված աստղուղի վերին աստիճանի վրա կանդաններին մեկը դուրսդ կը կոխտաի իր կոշիկներով և այլ ահաղին կոշիկներով այնքան կհարվածի, մինչև վոր քեզ ընկղմի ցեխի մեջ: Այնուհետև բարձրանալն այլևս անմտություն կլինի:

Վանդան կանգ է առնում և նրա վրա հառում իր մեծ, անշարժ աչքերը: Նա կարծես առաջին անգամ է տեսնում նրա դեմքը: Հարբեցող Յուսպի վրա միշտ ծիծաղում էին: Վոչ վոք նրա վրա ուշադրություն չեր դարձնում: Բայց մի ժամանակ նա աղնիվ բանվոր էր, ամբողջ օրը չարչարվում էր և չեր լամում: Վանդայի մեջքով դուր եր անցնում: Նրա գլխակցություն խորմեջքով դուր եր անցնում: Նրա կանգնած է ինչպես ե լինում, ծիշտ ալդպես: Նա կանգնած է ինչպես անկված մի վայր: Ալդպես կարող է կատարվել նաև նրա հետ. չե վոր աշխարհում արդարություն չկա: Մարդ գլխե, վոր ինքը անմեղ է, բայց չդիտե, թե հանուն ինչի յե տանջվում:

— Ինչո՞ւ յես նրան վախեցնում, Յուսպ, — լսվում է անակի պատուհանից: — Լո՛ւք, թե ինչ եմ ասում, և անակի պատուհանից: Յերկու տարի առաջ կորավ Մյուլլերի Վիշնեփակայա: Յերկու տարի առաջ կորավ Մյուլլերի թոռը, վորին նա վերցրել էր իր մոտ խնամելու: Յեթևալին դռան Դյուսսելդորֆի կոլլեկտորում: Ալդպեսի յերեխաներին տանում են Դյուսսելդորֆ՝ ս. Վինցետի վանքը: Այնտեղ են գցում բոլոր նրանց, ում վոր

րոնում են այդ սեպղեռնի գիշատիչները: Գնացե՛ք Դյուսսելդորֆ և ինքներդ ստուգեցե՛ք: Այստեղ նրանք ձեզ միայն հիմարի պես ման կածեն:

Մյուս սրը Վանդան դնաց Դյուսսելդորֆ: Արեւոս պայծառ ուր էր: Խնամ թները փակ էյին: Հարուստ թաղամասի փողոցներում գրոտնում էյին զարդարված մարդիկ: Վանդան կայսրանից ճանապարհ ընկավ նախ կոմս Ալտֆի փողոցով, ապա Արքայական ծառուղի-յով, վերը համարում են ամեն գեղեցիկ փողոցն ամ-մոյջ Գերմանիայում: Մի նեղ առվակ էր՝ զարդարված բարձր յերկշարք ծառերով, քայլողների համար լայն ճանապարհներ ծառերի ստվերում, իսկ օրինակելի սալահատակի մյուս կողմը՝ սքանչելի սներ-խանութ-ներով, վորոնք վաճառում են արդ ու զարդի առարկա-ներ: Մի անգամ Վանդան պատրաստվում էր այստեղ գալու իր աղջիկների հետ միասին: Նա ցանկանում էր ցույց տալ նրանց գեղեցիկ փողոցները և Հոենոս գե-տը գիշերով, իր ափերի հագարավոր վտակներով: Բայց ճամբորդութունն ամեն անգամ հետաձգվում էր—փող չկար: Իսկ ա՞յժմ... Վանդան հազիվ էր շն-չում: Կոկորդում ինչ վոր բան էր գե՛մ առել:

Նա վճռական քայլերով առաջ գնաց, անցորդնե-րից հարցնելով ճանապարհը: Այդ յերկար ճանապարհը տանում էր մինչև քաղաքի վերջը: Տներն ափելի ու ա-վերի քիչ էյին պատահում: Վերջապես յերեսաց մի բարձր ցանկապատ, վորը չըջապատում էր կարմրագույն քարե յերկաթափուն մի արկղ: Դա վանքն էր:

Վանդան դանդահարեց: Նա լսում էր, թե ինչպես բարախում է իր սիրտը: Թեթե սահելով, մոտեցավ մի մեծ սղիտակ թոշուն՝ կույսը թեփավոր թաչկինակը

գլխին: Փափուկ, անտարբեր մի դեմք՝ բաց յերկնա-գույն աչքերով: Լայն միջնադարյան հագուստի գոտու մեջ խրած է հաստ դարչնագույն համրիչը:

Վանդան հարցրեց, թե կարո՞ղ ե տեսնել կառա-վարչուհուն:

— Կառավարչուհին յեկեղեցումն է: Մինչև ժամա-սացությունը վերջանա, դեռ մի ժամից ափելի կա:

Կույսը զարմացական և կշտամբական հայացք նե-տեց Վանդայի վրա: Ինչո՞ւ նա յեկեղեցի չի գնացել:

Վանդան խղրեց թույլ տալ ներս մտնելու: Նա սպասելու յե կառավարչուհուն: Կույսը վստահելով բացեց դուռը և նրան ներս թողեց անձուկ ընդունա-լունը: Համրիչը գցելով, կույսն աղոթք էր մըմըն-ջում և միաժամանակ դրուցում այցելողների հետ: Ժա-մանակ առ ժամանակ նա գիմում էր Վանդային և ըզ-դուշությամբ հարց ու փորձ անում: Վանդան կարճ պատասխաններ էր տալիս: «Ափելի քիչ պատմել ե ափելի շատ տեղեկանալ», մտածում էր նա:

— Այստեղ վանքում յերեխաներ կա՞ն, — հարցրեց Վանդան:

— Այո, իհարկե կան, — ստոնասիրտ պատասխա-նեց կույսը, բայց նկատելով Վանդայի հուզմունքը, նա գլխի ընկավ և ամեն կերպ ձուռմարտնելով աչխատեց փոխել ասածի իմաստը

Անցավ մի ժամ, և Վանդան հարեան նախասենյա-կից լսեց բաղմաթիվ մոտնաժայներ: Նրան թվաց, թե ինքը կճանաչի յերեխաների քայլվածքից, դրա համար նա արագ մոտեցավ դռան: Վանդան արդեն բռնել էր դռան կոթից, բայց դանապանուհին հրեց նրան և խիստ ձայնով առաց:

— Յեթե դուք հանգիստ չեք կարողանում սպասել, այն ժամանակ ուրիշ անգամ յեկեք: Յեռ կիմանամ թե կառավարչուհին ընդունում ե այսօր, թե վոչ:

Դոնապանուհին հեռացավ և վերադարձավ կես ժամ հետո: Այսօր կառավարչուհին ընդունելություն չունի: Տոն որերին նա չի կարող զբաղվել աշխարհական գործերով: Վանդան պետք է դա մի ուրիշ անգամ, նախապես նամակ գրելով այդ մասին:

Վանդան առարկեց, թե ազատ ե միայն տոն որերին, վորովհետև լի որերին աշխատում ե դժբախտում ե չի հեռանա, մինչև վոր պատասխան չստանա—մի՞թե նրան ուժով կհեռացնեն այստեղից:

Դոնապանուհին խոստացավ փորձել կանչելու հերթապահ քրոջը և, ըստ յերևույթին, դժգոհ տրամադրությամբ և անվճռական ղիմեց դեպի դուռը: Վանդան խիստ վրդովված եր: Նա հասկանում եր, Վոր ուղղակի ցանկանում են աղատվել իրանից: Յերեխաներն ըստ յերևույթին, այստեղ ելին: Յեթե այժմ նա հեռանա, ո՛վ գիտե, թե ուր կթափացնեն նրան: Նա վոչ մի տաքմանով տեղից չի շարժվի:

Վանդան անաղմուկ բացում ե դուռը, նայում ե չորս կողմ և մատների վրա աննկատելի ներս սողում ընդունարանից: Յերկար, մտալլ միջոցեք: Նրա աչքերը պետք է վարժվեն մթության: Ահա հետեի կողքի դռնից դուրս սահեց մի փորթիկ կերպարանք առանց թաշկինակի, մուգ հագուստով: Վանդան համոզում ե նրա յետևից: Ինչ վոր դռներ կրնկի վրա բացվում են: Դոնապանուհին և հերթապահ քույրը կտրում են Վանդայի ճանապարհը: Նա ցանկանում և հրել նրանց, բայց դրանց միանում ե մի յերրորդ կույս: Նրանց թե-

վաժոր թաշկինակների հետև վոչինչ չի յերևում: Յերեք դույզ ամուր ձեռքեր հետ են քաշում նրան:

— Թողեք ինձ, յես ուղում եմ տեսնել իմ յերեխաներին:

— Իսկ դուք թույլտվություն ունե՞ք տեսակցելու:

Վանդան լսում ե ուշադրությամբ: Թույլատվություն... տեսակցություն... Նրա յերեխաներն այստեղ են: Վանդան ծունկ ե չորում, կախվում ե հերթապահ քրոջ կապույտ շրջագոյնից և գոչում.

— Թողեք ինձ յերեխաներիս մոտ: Յես պետք ե տեսնեմ իմ յերեխաներին:

Կույսերը քջքում են, ինչպես հուզված հավեր: Վանդան չի լսում նրանց խոսակցությունը: Նա պառկած ե հատակի վրա՝ ձեռքերով կաշի և կույսի փեշերին, և շարունակում ե ճշալ:

— Յես ուղում եմ տեսնել իմ յերեխաներին:

— Վեր կացեք, — հանկարծ նա լսում ե հերթապահ քրոջ ձայնը: — Յես կրեբեմ ձեր յերեխաներին, վեր կացեք:

Վանդան կամաց, առանց վստահելու վտքի յեկանդնում: Հերթապահ քույրը անհայտանում ե: Յերկու ուրիշ կույսեր Վանդային տանում են մի ուրիշ սենյակ: Մերկ պատեր են: Անկյունում կանգնած ե ստովածամուր մարդահասակ փայտե արձանը:

— Աղոթեցեք, այդ ձեզ կհանգստացնի, — ասում ե դոնապանուհի քույրը և յես դառնում:

Վանդան կանգնած ե սենյակի միջտեղում և նայում ե փայտե քանդակին: Նայում ե լարված՝ քունքերում ցավ զգալու չափ, և նրան սկսում ե թվալ, թե աստ-

վածամոր քիչ շնորհի աչքերը կենդանանում են և ձեռ-
բերը, վորով բռնել և հաղուստը, շարժվում են:

Վանդայի ուղեղում արթնանում են հիշողու-
թյուններ... Հին կխախալար մի յեկեղեցի սրբերի
լուսավորված կերպարանքով... Առաջ նա ինչ սիրով
եր դնում այնտեղ: Յերդեհոն, յերդեցողության,
խոսնի... Մենակության զգացումը չքացավ: Ամեն ինչ
այնքան խաղաղ և և հանդիսավոր, և վերջապես, այն-
քան հաճելի յե վերստին մտնել արևոտ աշխարհը:
Յերեխա հասակում, յերբ աղջիկ եր և ամուսնության
առաջին յերջանիկ տարիներին նա հաճախ եր լինում
յեկեղեցում: Հետո, յերբ վրա հասան ծանր ժամանակ-
ները, նա սկսեց ավելի ու ավելի քիչ գնալ: Ո՞ւմն
աղոթել: Միևնույն և, յես ինքս եմ կոմում բոլոր ար-
հավիրքների դեմ:

Թերևս նա սխալվում եր: Գուցե հավատն, այնու-
ամենայնիվ, նրան կողմի այժմ: Վանդան մի քայլ մո-
տենում և աստվածամոր արձանին, ծունկ և չոքում,
ձեռները խաչում և և սկսում աղոթել: Ձերմ և բուռն
աղոթքներ և ուղարկում նա փայտե քանդակին:

— Մայր աստվածածին, վերադարձու գավակնե-
րիս: Սուրբ մայր աստվածածին, խղճա ինձ: Դու գո-
հարեցիր մի վորդուդ, բայց չե՞ վոր ինձնից յերկուսն
են խել: Սուրբ մայր աստվածածին, ամեն կիրակի յե-
կեղեցի կգնամ. վերադարձու գավակներին: Սուրբ
մայր աստվածածին, յես զգնում եմ իմ բոլոր մեղքերը:
Վերադարձու յերեխաներիս: Սուրբ մայր աստվածա-
ծին, յես ծնկաչոք կաղամ մինչևի քո սուրբ սեղանը,
վերադարձու:

Յեվ ահա... Վանդան նիրհում և ջերմ հոսանք ա-

ղոթքներից: Նրան թվում և, թե փայտի դարձնադույն
զլուխը համաձայնության նշան արավ:

Միջոցքում լավում և վտանաձայնը: Վանդան համ-
բուրում և արձանի վրաները: Ապա նա վտաքի յե կանգ-
նում, աչքերը սեպեռելով դռանը, այնտեղ կանգնած են
իր յերեխաները՝ Աննան և Կատյան, վորոնք գունատ են,
լուրջ դեմքով, մուգ կապույտ, ամուր կոճկած հա-
ղուսաների մեջ: Բայց ահա Կատյան վաղում և դեպի
մայրը և դողդոջուն ձեռներով դրկում և նրան:

— Մամա, մեղ տար քեզ հեռ:

Աննան կանգնած և լուռ, թոթոացող չրթունքներով:
Վանդան գուրդուրում և վտաքին և վտաքում և մի բան
ասել: Դռնից լավում և կեղծ նրբությամբ արտասան-
վող մի ձայն:

— Ինչո՞ւ յես ուզում հեռանալ մեզանից, Կատ-
յա: Մե՞ թե այտեղ վատ ե:

Աղջիկը յերկյուղած նայում և հերթապահ քրոջը և
կարկամելով ասում.

— Չե... այտեղ վատ չե... բայց յես ուզում եմ
գնալ տուն, մայրիկիս մոտ:

— Այտեղ նրանք վոչ հոգեվոր և վոչ ել մարմնավոր
անդի պակասություն չեն զգում, չարունակում և
քույրը չնրանց կերակրում և դաստիարակում են կրոնի
վորով:

— Այդ շատ լավ և, քույր, վոր դուք կերակրում
և ք իմ գավակներին, — մեղմ արտասանում և Վանդան:
— Բայց այժմ այլեվս կարիք չկա: Յես ինքս հնարավո-
րություն ունեմ կերակրելու իմ գավակներին և միշտ ել
մինչև այժմ նրանց կերակրել եմ իմ ձեռքերի աշխատան-
քով, ասանց զրախ ողնության: Իմ յերեխաներին ծա-
քով, ասանց զրախ ողնության: Ես չգիտեմ,
ծուկ հախչողակե և և բերել այտեղ: Յես չգիտեմ,

Թե այդ ով է արեւել ձեռնը: Այժմ յես նրանց տուն կտանեմ և կըստիրարակեմ աստծու ոգնութեամբ:

— Ձեր խոսքերը ցույց են տալիս, վոր դուք բարեպաշտ եք, տիկին Վիշնեվսկայա, —ասում է կույսը, բայց ձեր հոգին դեռեմս ամբողջովին հնազանդ է: Թե չես դուր չէիք հակառակվի յեկեղեցու կամքին:

— Այն ժամանակ հենց իրենց՝ յերեսաներին հարցնենք, —բացականչում է Վանդան: —Դուք ուզում եք մնալ այստեղ, թե՞ վերադառնալ ինձ մօտ:

— Վերադառնալ, —կամայ և վախենալով պատասխանում են աղջիկները:

— Ուրեմն յերեսաների իրերը բերեք, սիրելիքույր, —ասում է Վանդան, վոր՝ դեռես չի կորցրել աստվածային հովանավորութեան անմեղ հույսը:

— Դռնապանուհի, տվեք այն դրությունը, վոր ստացված է անչափահասներին խնամող կոմիտեյից:

Կույսը գրպանից մի թուղթ է հանում և տալիս Վանդային: Նրա մեջ գրված է.

«Այսինչ թվին ծնված Աննա Վիշնեվսկայայի և այսինչ թվին ծնված Յեկատերինա Վիշնեվսկայի դաստիարակութեան իրավունքը հանձնվում է ս. Վինցենտի վանքին կից մանկատանը՝ Դյուսսելդորֆում»:

Ստորագրութուն՝ «Անչափահասներին խնամող կոմիտե»:

Յեվ այդ ամենը հաստատված է մեծ պաշտոնական կնիքով:

Վանդան յերկու անգամ կարդում է այդ թուղթը և սկսում է հասկանալ, թե այդ ինչ է նշանակում: Նրա մեջ բռնկում է մի կատաղի դայրոյթ: Նրա մեջ ցանկութուն և առաջանում վեր կենալ և ջարդ ու փշուր անել ամբողջ սենյակը: Այսպես նրա հայացքն ընկնում է

փայտե աստվածամոր վրա, վորը դեռես ժպտում է — լուսավորված արեվի ճառագայթներով: Վանդան մտածում է. «Նա ուժեղ է, այս սրբի հզորութեան դեմ յես ուժ չունեմ պայքարելու: Բայց չե՞, վոր նա խոստացավ ոգնել ինձ: Աստվածամայրը չի խաբի»: Այդ պատճառով Վանդան հանգստացած ասում է.

— Ձե վոր յես չեմ դիմել վոչ խնամակալական ընկերութեան, վոչ անչափահասներին խնամող կոմիտեյին: Յես բացարձակապես կարիք չունեմ նրանց ոգնութեան: Յերեսաներ դնանք:

Վանդան բռնում է յերեսաների ձեռքից: Աղջիկների աչքերը հրճվանքից այրվում են: Տես, ինչ ուժեղ է նրանց մայրը:

Հերթապահ քույրը սղծում է զանգի կոճակը: Նույն ակնթարթում ներս է մտնում պահակը վեց կուսերի ուղեկցութեամբ, վորոնք շարժվում են մարտական կարգով:

— Տիկին Վիշնեվսկայան յերեսաներին դրդում է խառնակելութուն անելու յեվ, հակառակ դոյություն ունեցող որենքների, փորձում է նրանց տանել ալպտեղից: Հեռացրեք:

Վանդան այլևս չի կարողանում զսպել իրեն: Նրան թվում է, թե տունը քանդվում է և նրան թաղում իր փրատակներով: Նա անողնական պառկած է նրանց տակ:

— Ձե՞ վոր յես վոչինչ չեմ անում... Յես յերեսաներին կթողնեմ այստեղ... Յես միայն ուզում եմ իմանալ... Յես չեմ ուզում խախտել որենքները...

Յերեսաները սկսում են լաց լինել: Նրանք գերված են: Նույնիսկ մայրն անզոր է նրանց ոգնելու:

— Յեթե դուք բռնի գործողությունների չեք դի-

մեկու, այն դեպքում մի ամիս հետո կարող եք նորից այցելել յերեսխաններին, — ասում է հերթապահ քույրը:

Վանդան հրաժեշտ է տալիս յերեսխաններին և հեռանում:

Յերեսխաններին տեսնելուց հետո Վանդայի սրտում մի ինչ վոր բան փչրվեց: Նրա նախկին յեռանդը չբացավ: Նա գործարանն է դնում և տանն աշխատում է, ինչպես ավտոմատ մեքենա: Նա այլևիս չի ծիծաղում և ծերացած ու հոգնած տեսք ունի: Հարցերին կարճ պատասխան է տալիս: Իսկ ինչո՞ւ այդպես չլինի: Վո՞չ վոր չի կարող նրան ոգնել և վո՞չ վորքի վրա չի կարելի հույս դնել: Յեթե նույնիսկ ինքը աստվածամայրը... Աստվածածնի կերպարանքը նսեմանում է: Վանդան համարյա դադարում է հալատալուց, բայց այնուամենայնիվ, հույսի մի ինչ վոր աղոտ լույս դեռ ջերմացնում է նրան:

Մի ամիս հետո նա դարձյալ այցելում է յերեսխաններին: Նրանք ավելի յեն գուռատովել և ազդվել յեկեղեցուց: Նրանց և մոր միջև աճել է մի անջրպետ: Նրանց թույլ չեն տալիս մենակ խոսելու իրար հետ: Տեղացու թյան ժամանակ ներկա յե լինում կույսը, վոր հետևում է նրանց: Վանդան չի կարողանում իմանալ, թե ինչպես են ապրում նրանք և ինչ են մտածում:

Նա հեռանում է կատարելապես ջարդված:

Նրա հայացքն ընկնում է աստվածամոր փայտե արձանի վրա: Նա ցնցվում է: Նրան թվում է, թե չլրիկ աստվածամայրը աչքով է անում իրեն և ծաղրում:

Վանդան կանգնած է դադգյահի առաջ: Ողի մեջ պարում են բամբակի բուլաները: Դռան առաջ յերեկում

և քրոջ տղան՝ Նմիլը ճախարակների սայլակով: «Նա հետզհետե փոքրանում է, — մտածում է Վանդան, — և ավելի շատ է հազում: Բանվորի յերեսխային ո՞վ է հետեվողը — վոչ մարդ կա, վոչ աստված:

Նմիլը մոտենում է:

— Յերբ վոր դու մեկ ել Դյուսսելդորֆ դնաս, ինձ ել տար հետդ: Յես նրանց դուրս կպոկեմ այնտեղից: Հո նրանց չե՞նք թողնելու բանտարկված:

Վանդան անհուսալի որորում է ձեռքը, բայց մի ժամանակ մտածում է. «Համենայն դեպս պետք է մի բան անել»:

Տնակների մոտ նա հանդիպում է Յուզպին: Նա դարձյալ հարբած է: Աչքը սահեցնելով Վանդայի վրա՝ մեց, նա քրթմնում է.

— Խոլերան տանի դրանց:

— Յես ինչպե՞ս անեմ, Յուզպ:

— Ուժով խլիլ յերեսխաններին և հետո հեռացիր նրանց հետ:

— Բայց այդ անկարելի յե, Յուզպ: Պետք է մի ուրիշ բան մտածել:

Յուզպը մտածմունքի մեջ է ընկնում, նայում է յերկրքին և ծոճրակը քորում: Հետո նրա ուսերը վեր վեր են թռչում անձայն ու զուսպ ծիծաղից:

— Դանդառ տվեք, — հսկում է նա բարձրաձայն, — գանդատ տվեք:

Յես ո՞ւմը դանդառտվեմ:

— Դիմեք իշխանությանը, այո, այո, իշխանությանը:

— Յուզպը կրկին դալարվում է ծիծաղից: Գնացեք քաղաքային խորհրդականի մոտ... Յեվ Յուզպն անհայտանում է:

Վանդան յերկու ամիս պատեպատ ընկավ, մինչեւ վոր վերջապես կարողացավ տեսնել քաղաքային խորհրդական սոցիալ-դեմոկրատ Վյուրլեմանին: Ընկերները նրան ասացին, թե կենտրոնի կուսակցութեան ներկայացուցչի մոտ գնակը միտք չուիւ—չունը չան թաթը չի ծամի: Իսկ սոցիալ-դեմոկրատը ժողովուրդից է ընտրված:

Քաղաքային խորհրդական Վյուրլեմանը զննող հասցեով, անվտանգ նախեց Վանդային, մորուքը չոյեց և ասաց.

— Մենք քննութեան կկատարենք, սիրելիս: Ուրեմն ս. Վինցենտի վանքում՝ Դյուսսելդորֆում:

Վանդան աղաչեց նրան ժամանակ չկորցնել: Նոր հուլիսը առած՝ նա վերադարձավ իր տնակը

Գիշերը նա տարորինակ յերազ տեսավ: Նա կանգնած էր իրենց հայրենի գյուղի շուկայի հրապարակում: Յեկավ մի թափառական յերաթիշտ և սկսեց նվազել իր շարմանկան: Նրա ստիլի մեջ յերկու մանրիկ կերպարանքներ սկսեցին պարել: Մեծ պարմանքով Վանդան ճանաչեց զբանց, մեկը վանքի դարչնադուլն աստվածամայրն էր, մյուսը՝ քաղաքային խորհրդական Վյուրլեմանը: Սորհրդականը տարորինակ ձեով ցատկում էր, զյուր յետ ու առաջ էր տանում, խոնարհվում էր և ջոնասեր կավարելի դեր կատարում: Փայտեղեն սուրբը պարում էր իր արժանապատիւթեան գիտակցութեամբ, առանց ավելորդ շարժումների, բայց նրա ծուռտիկ աչքերը շարունակորեն թարթվում և կրկնվում էին՝ կարծես զրգոելով իր յերկրպագուներին:

Անցավ մի քանի շաբաթ: Ամեն ինչ մնաց նույն գրութեան մեջ: Վանդան խորհրդական Վյուրլեմանին

նեղը գցեց՝ բաղմիցս խնդրելով արագացնել գործը և արդեն յերեք անգամ այցելել էր աղջիկներին:

Արդեն չորրորդ տեսակցութեան օրն էր: Վանդան սովորական ճանապարհով գնում էր դեպի վանք: Ճանապարհածախսը նա իր խղճուկ աշխատավարձից դաճում էր քաղցած մնալով: Յերբ Վանդան դանդաճարեց դռնից, սպիտակ թաշկինակաւորը սովորականից դանդաղ մոտեցավ դռան: Առանց դուռը բացելու, նա ասաց.

— Տուն վերադարձեք սիրելիս: Յերեխաներն այլևս այստեղ չեն:

Վանդան այնպես վախեցավ, կարծես մեռնում էր: Պատահեց այն, ինչից նա վաղուց ծածուկ վախենում էր: Մի ակնթարթ նա կանգնած մնաց, ինչպես կաթվածահար: Հետո նա սկսեց թափահարել յերկաթե վանդակը, պահանջելով, վոր իրեն ներս թողնեն: Թաշկինակաւորը կույսը, վոր արդեն վերադառնում էր տան փրկարար սովերի տակ, դանդաղ յետ նայեց: Վանդան թափահարում էր վանդակը և ճշում, թե ուզում է տեսնել յերեխաներին: Վանքի առաջ կուտակվեցին անցորդները: Այն ժամանակ պատուհանից մեկը նշան արեց, և կույսը, հոգոց հանելով բացեց դուռը և Վանդային ներս ընդունեց:

Ընդունարանում նրան սպասում էր կառավարչուհին: Դա մի աչքի ընկնող կին էր անչարժ դեմքով, վոր կարծես չինված էր սպիտակ փայլուն մարմարից: Հրամայական, առարկութեան չհանդուրժող ձայնով նա ասաց.

— Սիրելիս, ձեր դատաճառով աղջիկներն առաջին շրջանում զժվար եյին մնում այստեղ: Այդ պատճառով մենք նրանց մի ուրիշ տեղ ուղարկեցինք: Յեն-

Թարգմանեցեք ձեր բախտին: Մեր տեր Հիսուս Քրիստոսը
ամեն ինչ դեպի լալն և տանում: Նա պիտի լինի աշխարհի
աղջիկներին հայրը, վորոնք զընկել են հորից: Հետագա-
յում նա ձեզ մոտ կբերի աղջիկներին՝ արդեն մեղքերից
ազատված և պատրաստ նրան ծառայելու: Ամեն առա-
վոտ յերեք անգամ կարդացեք Ave Maria¹⁾, սի-
րելիս մեր աշխատանքների հաջողութեան համար, և
գուրբ կմխանաք ձեր դավանների հետ, յերբ ժամանակը
լրանա:

Այս խոսքերով կառավարչուհին իր հետ դուրս բե-
րեց շջաճ Վանդային և հասցրեց մինչեւ գուրբ:

Վանդան՝ կատարելապես ջարդված, յետ դարձավ
դեպի տուն: Յերբ նա, կառամատույցի վրա կանգնած,
տեսավ մոտեցող շոգեկառքը, մի վարկյան ուղեց նեւ-
վել գնացքի տակ, բայց յերեխաների հանդեպ իր պա-
տասխանատվութեան դիտակցութեանը նրան յետ պա-
հեց ինքնապանութեանից:

Նրա սենյակում խոհանոցային սեղանի վրա դրը-
ված է մի նամակ: Քաղաքային խորհրդական Վյուրլի-
մանը հասնում է, վոր տեղեկացել է Դյուսանբեր-
ֆիս. Վինցենտի վանքին կից գտնվող մանկատան մա-
տին: Այդ մի որինակելի դատարարակազմական հաստա-
տութուն է, վորի գործունեութեան մեջ վուչ մի թե-
րութուն չի կարելի նկատել: Յուրաքանչյուր մայր,
վորի յերեխան գտնվում է աշտեղ, կարող է բացար-
ձակապես միամիտ լինել:

Վանդան մի ակնթարթ փակում է աչքերը, և նրա
առաջ պատկերանում է յերազում տեսած տիկիներին

գույգը շարմանկայի վրա պարելիս: Նամակը նրա ձեռ-
քից սահում է ցած...

Նա մարում է ճրագը, ընկնում է մահճակալի վրա
և անմիջապես ընում: Գիշերը նա արթնանում է իր
բարձր ագմուկից. սենյակի հատակը խորտակվել է...
բացված է մի հակաշակառն փոս... յերեխաներն ընկ-
նում են նրա մեջ և անհայտանում: Վանդան ցատկում
է մահճակալից, նետվում է հատակի վրա և գլուխը
հարվածում նրան:

Հաջորդ առափոտ քույրը նրան գտնում է հատակի
վրա պառկած, տաքութեան մեջ: Գրացիներն այցելում
են հիվանդ Վանդային: Գալիս է նաև սեւ Յուզպին իր
կնոջ հետ միասին: Նա կարդում է քաղաքային խորհրդ-
պետին վյուրլիմանի նամակը և շարախնդաց ժպտում:

Ահա, թե ինչ կնշանակի դանդաղ տալ: Այժմ
գուր համոզվեցի՞ք: Ճիշտ այնպիսի մի պատմութուն,
ինչպես և իմ փշացած թուքերի մասին գանդատը: Իշ-
խանութունն էլ, տերտերներն էլ, — դրանք բոլորը մի
ավագակախմբի անդամներ են, վորոնք պաշտպանում
են միմյանց: Գլուխը բարձր, փառահ յեղիք, Վինցենտի-
կայա: Նրանց չի հաջողվի ծծել յերեխատարդ արյունը:
Թե՛նք մեր ուղածը կաններ: Յետ մարդ ունեւ Դյուսանբ-
երֆում: Յետ շատով կիմանում, թե ուր են յերեխա-
ները:

Մի քանի որ հետո Վանդան գնում է գործարան:
Նորից յեղել էր անհատահասաներին խնամող կոմիտե-
յում: Բայց այժմեղ այնպես են ձեւացնում, թե իբրեւ
չգիտեն յերեխաների տեղը: Սուրբիթ կինը անհյու-
րընկալ տոնով խոստանում է տեղեկանքներ վերցնել,
բայց Վանդային նախադրուշացնում է քիչ զբաղվել
կլյաուզով — այդ միայն փառաբացնում է գործը:

¹⁾ «Մարիամի դավքը» — կաթոլիկական աղոթք:

Մի ուր յերեկոյան տնակներէ մոտ Վանդան հանդիպում ե Յուպպին: Սեւ, հաստ մաղերով շրջապատված նրա բերանը ժպիտ ե արտահայտում:

— Իմացա, — բացականչում ե նա: — Նրանք Մոզելի մանկատանն են, սեւ աղւաղների մոտ:

Նա հայտնում ե հասցեն:

Վանդան գնում ե կայարան տեղեկանայու գնացքների մեկնելու ժամանակի ե տոմսի գնի մասին: Այնտեղ ե յետ արժե քառասուն մարկ, բայց նա մի տեղ պետք ե ապրի ե, բացի դրանից, մի յերկու դրոշ ել հետը պետք ե ունենալ: Վորտեղի¹ց փող վերցնել: Նա դիտում ե իր աղքատիկ տնտեսութունը, իմանալու, թե նրանից ինչ կհաջողի ծախել: Փետրավոր վերմակը ե բարձր... Նրանք քիչ փող չեն նստել, վորոնք իրենց հերթին ձեռք են բերվել ծանր աշխատանքով, բայց մի քանի դրոշ կտան դրանց: Ել վոչինչ չկա ծախելու:

Յուպպը շրջում ե թաղամասը ե դնորդներ վորոնում: Հաջորդ ուր հետաքրքրված դնորդները լցվում են խոհանոցը: Մի քանի ժամ հետո անկողինը վաճառվում ե: Վանդան դառնութեամբ նայում ե իր ձեռքի արծաթ դրամներին: Փողը չի բավականացնում: Հիմա ինչ անել: Պահարանը: Նրա խղճուկ ցնցոտիներն առանց դրա յեկ յուր կգնան: Նա վաճառում ե չորերի պահարանը: Այժմ բավականաչափ փող կա:

Գործարանում նրան մի քանի ուր արձակուրդ են տալիս իր հաշվին: Վանդան կանգնած ե Դյուսսելդորֆի կայարանում: Մոտենում ե ձեպընթաց գնացքը: Յերկրորդ կարգի գահլիճից դուրս են գալիս չքեղ հագնված տղամարդիկ, կանայք ե բարձր գտուի չորս կաթուղի քահանա: Վանդան տեսնում ե, թե ինչպես նը-

րանք նստում են գնացք ե հարմար տեղավորվում համարյա դատարկ կուպեների լիափուկ բարձերի վրա: Նրա դիտում մի միտք ե ծագում. աղ ինչո՞ւ վոմանք ալապես լավ են ապրում, իսկ մյուսները վոչինչ չունեն, բացի զրկանքներից ե տանջանքից:

Վանդան սպասում ե ևս կես ժամ: Մոտենում ե մարդատար գնացքը: Նա տեղավորվում ե կողովներով ե հակերով լցված կուպեյի մի անկյունում ե գնում հարավ՝ Հոենոսի ափով դեպի վեր:

Սննային ե կատյային տեղավորեցին Մոզելի ս. Մարիայի վանքին կից աղջիկների մանկատանը: Վանքը դռնվում ե քաղաքից դուրս, կայարանից մեկ ժամվա ճանապարհ հեռու: Յերկու հարյուր անչափահաս տասից մինչե քսան տարեկան տղաներ ե աղջիկներ ապրում են վանքի հնադարյան շէնքում՝ կույսերի ե նըրանց ողնական յերեխաների հսկողութեան տակ: Մեքի սպիտակ պատեր ունեցող հսկայական ննջարաններում յերկաթե նեղ մոխրագույն մահճակալների վրա քնում են քսան—յերեսուն հոգի: Ողը ծանր ե ե հեղձուցիչ, չնայած բաց լուսամուտներին: Աննան քնում ե մի աղջկա կողքի, վորը հաճախ տնքում ե լաց ե լինում քնի մեջ: Մեկ ուրիշը հանկարծ ճվում ե: Յերեխաները վախեցած վեր են թռչում, նորից պստկում են, յերկար չուռ են գալիս մի կողմից մյուսը, մինչե վոր քնում են:

Առավոտյան ժամի հինգ ե կեսն ե: Զանգի բարձր ու սուր ձայնը ձեղքում ե ննջարանի ծանր ողը: Մի քանիսը մեկնե ցատկում են մահճակալից, մյուսները համառ պայքարում են հոգնութեան դեմ, վորը նրանց

կրկին յետ և դուրսով բարձրի վրա: Վստեղրը քրատ-
քստացնելով ներս և մանուկ կույսը և քնածները վրա-
յից պոկում վերմակները: Փոքր թխամազ աղջիկը,
հենց նա, վորը մշտապես լաց և լինում էր մեջ, բո-
լորովին անդոր և աչքերը բացելու: Կույսը փրփրաբե-
րան դուռում և. «ծուլլ, ամեն անգամ կրկնում ես միև-
նում պատմությունը», և մտքերից քաշելով աղջկան
վերկացնում անկողնից:

Ամեն մեկը ձգտում և առաջինը հասնել լվացարա-
նի ծորակներին: Յեթե յերկրորդ կամ յերրորդ հեր-
թին ընկնես, այն դեպքում կարող ես ուշանալ յեկեղե-
ցուց և պատմվել: Սանրեր են, վոր թոչում են բաց,
չազանակապույն և սեյ դուրսներից, իրենց հետ պո-
կելով մտքերի ամբողջ փնջեր: Հարթ, կարծես լիզված
մազերը հյուսվում են: Ապա՝ յետ դեպի ննջարան: Այ-
նուհետև տաք սալանները խնամքով արթնեցնում են և
վերմակներով ծածկվում են մահճակալները: Կրկին
դանդի ձայնը—կանչում են փող պատարագի: Հոգնած,
ջարդված մարմնով և դատարկ ստամոքսի ցավազին
գալտրումներով աղջիկները գուլջ առ գուլջ անցնում
են փանքի կիսամութ միջանցքով, ուր յերեք արեւի չի
ընկնում:

Ահա նրանք հասել են աղոթատուն: Յերեխաները
փախենում են յեկեղեցու բարերի սաստիկ ցրտից, վորը
թափանցում և նրանց փախտ, նիհար մարմինը: Նրանք
ծունկ են չորում: Կարծես թե մի չար վոգի նստել և
բարերի տակ և ստոնեցնում և նրանց: Աշխարհը ստոն
և և չար: Ամբողջ շրջապատը նրանց թշնամի յե թվում:

Աննան աչքերը դարձնում և դեպի բարեարքերը,
վորոնք նկարված են միջապատերի գուրս ցցված մա-
սերի վրա: Նա ուզում և տեսնել սուրբ Աննային. չե՞

վոր նա նրա պաշտպանն և, հովանավորողը: Ահա նա
կանգնած և վոսկե հագուստներով սեղանից բարձր:
Ինչպես խաղողի բույսը, նա խոնարհվել և Մարիամի և
Հիսուսի վրա: Ինչ պայծառ և վարդապույն դեմքեր ու-
նեն: Կարծես թե ամեն ոք նրանք ուտում են կաթնով
և մեղր: Բայց չե՞ վոր նրանք միայն նկարված են: Իսկ
սուրբ Աննան բոլորովին չի յեւ նայում իր վրա: Տեո-
նես յերբեմիցե նա մտածում և նրա մասին: Այն ժա-
մանակ սուրբը կիմանար, վոր նրան այստեղ պահում
են բանտարկված:

Սուրբ Աննայի մասին մտքերը ծախում են նրա ու-
ղեղն այնպես, ինչպես քաղցը ծախում և ստամոքսը: Նա
գալիս և այն յեղբակացության, վոր կամ սուրբ Աննան
մի չար կնիկարմատ և, վորը համաձայնության և յե-
կել կույսերի հետ, վոր յերեխաներին խլեն իրենց ծը-
նողներին և հարկադրեն նրանց աշխատելու կամ ընդ-
հանրապես չկա վոգիկ սուրբ Աննա, այլ միայն հնա-
րել և կույսերը: Յեթե այդպիսի մի սուրբ գոյու-
թյուն ունենար, նա վաղուց իրեն և կատային վերց-
րած կլիներ իր ձեռքերի վրա և տուն տարած:

Այդ բոլոր մտքերից նրա մեջ ջերմություն և ստա-
ջանում: Աննան համառորեն բարձրացնում և դուրսը և
սղմում շրթունքները, մինչդեռ մնացածները վեճերով,
հոգնած ձայնով աղոթքներ են մրմնջում և սաղմոսներ
յերգում:

Ժամատացությունից հետո բոլոր աղջիկները զնում
են սեղանատուն: Նախաճաշ տրվում և ջրալի ճաշ և պա-
վեղլայով հաց: Վատ չեր լինի ուզել ևս մի գուլջ լսով
հաց ու պավեղլա կամ մի ամբողջ ափսե տապալած
կարտոֆիլ: Բայց ինչքան եւ յերեխաները չորս կողմն են
դարձնում իրենց մանկական քաղցած աչքերը՝ սեղան-

ների վրա նրանք ուտելու վոչ մի փշրանք չեն դնում : Արագ արտասանված շնորհակալական աղոթքը նույնպես չի ոգնում կշտանալու :

Ժամի յոթն և կեսն է : Մի ժամ հատկացվում է պարամունքներին : Ավանդվում են՝ կրծքի յերեխաների խնամքը, առողջապահություն, մանկավարժություն, կրոն, ընթերցանություն :

Այսոք կրոնի դասն է : Ուսուցչուհի քույր Պրիսցիլան պատմում է Քրիստոսի մասին : Նա խոսում է աղքատության յերջանկության և հարստության անխճյալ լինելու մասին, ապա այն մասին, թե ինչպես Հիսուսն ասաց, վոր ուղտն ալելի չուտ կանցնի տակի ծակով, քան հարուստը՝ յերկնքի արքայություն : Անայի ուղեղը կարծես ծակվում է մի մտքից : Նա ձեռք է բարձրացնում :

— Քույր Պրիսցիլա, այն մանածագործարանը, վորտեղ աշխատում է իմ մայրը, պատկանում է մի հարուստ մարդու : Նրա աղջանունն է Պոստեն : Մայրս և ուրիշ կանայք աշխատում են նրա համար : Իսկ ամբողջ փողը նա պահում է իր պահարանում : Յեթն հարուստները չեն մտնելու յերկնքի արքայությունը, ապա պարոն Պոստենը նույնպես չի մտնելու : Ել ինչո՞ւ պետք է բանվորուհիները կատարեն այդ դժուգի ծնունդի հրամանները :

Աննայի աչտերն ալրվում են : Աղջիկը դողում է այնպես, կարծես հիվանդ լինի : Մեծ, հարցական աչքերով նա նայում է կույսի յերեսին :

Առաջին նվագ կույսը շփոթվում է, նա մի չար դիտավորություն և նկատում, ինչ վոր թշնամական մի բան, վորը դուրս է գալիս սովորական, կանոններիով նախատեսված կարգի սահմաններից : Դասարանը դռն է

և նստած է լարված, սպասողական վիճակում : Այդ, այնուամենայնիվ, մի գլարձուկյուն է տաղտուկ առորյալում : Սեղանների վրա անչարժ պտուկած ձեռները սկսում են շարժվել, ինչպես ծառի տերևներ, վորոնց վրայից թեթևվ քամի յե անցնում :

Քույր Պրիսցիլան, վոր սարյի աղջիկ է և իսկական անունն է Լուիզա Շմիդտ, պատասխանում է .

— Նման խոսքերը բնավ չեն համապատասխանում այնպիսի տիմար, մեղավոր աղջկա, ինչպիսին դու յես : Ուղտի և տակի ծակի մասին ասված խոսքերը վերաբերում են այն ժամանակին, յերբ Հիսուս Քրիստոսը գլուխով եր յերկրի վրա : Յերբ նա վերադարձավ իր յերկնվում եր յերկրի վրա : Յերբ նա վերադարձավ իր տեղակալնային հոր մոտ, նա յերկրի վրա թողեց իր տեղակալները՝ հոգեվորականությունն ու տեղական իշխանությունը : Մեղավոր մարդիկ պետք է յենթարկվեն նրանց, աշխատեն և աղոթեն : Բայց մի քանիսը չեն ցանկանում աշխատել և աղոթել : Այն ժամանակ նրանց մոտ է գալիս խավարի իշխանը և նրանց ներշնչում վատ է դառնում : Հաճախ նա այցելում է յերիտասարդ աղջիկներ : Հաճախ նա այցելում է յերիտասարդ մեղավոր և, ների, առանձնապես նրանց, ում մեղավոր արյունը ինչպես ձեզնից շատերինը, և ում մեղավոր արյունը ինչպես ձեզնից շատերինը : Տվյալ դեպքում այդպես է կանցել է ժառանգարար : Տվյալ դեպքում այդպես է կատարվել Աննա Վիլնելսկայայի հետ : Այդ պատճառով այսօր դու ճաշից հետո աղոթատանը քսան անգամ ապստոր դու ճաշից հետո աղոթատանը քսան անգամ աղոթք կկարդաս, իսկ առաջիկա շաբաթ ուր կգնաս քահանայի մոտ՝ խոստովանվելու : Այնտեղ դու կաղատվես հանդգնությունից, հպարտությունից և այլ մեղքերից և հատուցում կստանաս այն բոլոր վատ գործերից համար, վոր կատարել և մտածել ես, վորպեսզի քավես յերկրի վրա և դժուր չընկնես :

կուհի: Տիրոջ առաջ դու միայն մի խղճուկ վորդ ես: Բեկ խորհուրդ եմ տալիս վորդերի հետ միասին նկուհում նստած՝ մտածել այդ մասին:

Աննան կրճքի խորքից հառաչելու ներքին ցանկություն է զգում, սակայն նա ծնունդ է նրան և վոչ մի ծոցատուն չի հանում: Միայն գանգատվում են նրա շքր-խուներները:

Նկուղը, վորտեղ կարտոֆիլ են մաքրում, ամենազրգիշելի տեղն է ամբողջ վանքում: Յերկու անհաշիվ լուսամուտներ, վորոնք պատած են վանդակներով, հազիվ ներս են ընդունում թույլ ու դժգուշ լույս: Նըկուղի կեսը մինչև առաստաղ լցված է կարտոֆիլով, մյուս կեսը պատած է մնացորդներով, վորոնք ամեն օր մաքրվում և տարվում են խոզերի համար: Խոզերի կերակուրը պատրաստում են հենց դրա կողքին: Խոզերի այդ կերակրի դարչահոտ գոլորշին խառնվում է փողկ կարտոֆիլի և մնացորդների զգիշի հոտին: Առնետներն օրը ցերեկով վխտում են աջ ու ձախ: Ճեղքերից ու անկյուններից դուրս են սողում հսկայական գեր վորդեր:

Ծանր ուղից շունչ է կտրվում: Տասնըճինգ աղջիկ նստած՝ կարտոֆիլ են մաքրում: Փոքրերը հաճախ կարում են իրենց մատը, բայց շարունակում են մաքրել արյունաթաթախ և կեղտոտ ձեռներով: Նրանց սիրտը սկսում է խառնել, բայց յերեխաներն այստեղ ստիպված են աշխատելու առավոտից մինչև գիշեր:

Աննան արդեն անհամար թվով կարտոֆիլ է զցնչ հսկայական կաթսայի մեջ: Աստիճանաբար աճում է կարտոֆիլի բլուրը: Յերկու կաթսան լցվում է, վերցնում են և տեղը դնում մի նոր դատարկ կաթսա: Դեռ մի ժամ հետո թվում է, թե աշխարհում կարտոֆիլից բացի վո-

չինչ չկա, վորը սահում է ձեռներից, ինչպես ավաղր ավաղե ժամացույցի մեջ:

Կատյան նույնպես հեռու նստած՝ կարտոֆիլ է մաքրում իր հասակակից աղջիկների հետ միասին: Մոտ յերեք ժամ հետո նրա սիրտը սկսում է խառնել: Նրա սիրտը հարվածում է, ինչպես վորդիկ մուրճ: Ողբ չի բախարարում նրան: Նա վեր է կենում, մոտենում է Աննային, գրկում է նրա ուսերն իր նիհար կեղտոտած ձեռներով և հպվում նրան:

Յերիտասարդ կույս-վերահակչներից մեկը՝ մեծ, հազթանդամ մի գեղջկուհի՝ կոպտաբար կանչում է նրան:

— Հիմարություն մի անի, դու արդեն մեծ աղջիկ ես: Սկսիր կարտոֆիլ մաքրել: Կես ժամից ճաշը պետք է լինի: Դուք շատ քիչ բան եք արել:

Կատյան հյուսվում է իր աթոռին և ուժ գործադրելով աշխատում մինչև ճաշի գանդը: Դժվարությամբ նա վեր է բարձրանում սանդուղքներով: Դռան առաջ նա սիրտ է թափում: Ջրալի ճաշը, վոր լոկ կաղամբից է և կարտոֆիլից, նա չի կարողանում կուլ տալ: Աննան և կարտոֆիլից, նա չի կարողանում կուլ տալ: Վերցնում գժվարությամբ նրա համար իրավունք է վերցնում ճաշից հետո գնալու այդի՝ տերեփներ հավաքելու և ամանադարձները մաքրելու: Աննային ուղարկում են «Ave Maria»: զոթատուն քան անգամ կարգալու «Ave Maria»: Անուամենայնիվ նա նորից իջնում է նկուղը: Կարտոֆիլ... կարտոֆիլ... ամբողջ աշխարհը կարտոֆիլ է: Կարտոֆիլի սարերը փակում են ազատ կյանքի ճանապարհը:

Վոլորապատույտ խճուղիով քայլում է մի կին անքուն փիչերներից դուռնա դեմքով: Նա հագել է

փառքի փեսայի զլիարկ, սեւ, փայլուն ժակետ և չիֆ
շրջադեհատ, ձեռքին քաթանէ ճամբրուկ: Այդ վան-
դան է: Նա առաջնորդն հասել է քաղաք և վերոնում
է Ս. Մարիայի վանքին կից մանկատան ճանապարհը:

Նա անցնում է խաղողի այգիների և հնձած ար-
տերի մոտով: Ճանապարհը հեռանալով հեազ-
հետե զատարկվում է մարդկանցից: Ճանապարհի հատ-
ման տեղում նա կանգ է առնում, չիմանալով վո՛ր
կողմը թեքվել: Դանդաղ քշելով, մոտենում է մի դուռ-
դաղի միածի սալով: Վանդան նրանից հարցնում է
վանքի մասին: Գյուղացին զնալու յի նույն ճանա-
պարհով, ուստի առաջարկում է նրան տանել իր հետ:
Վանդան բարձրանում է սալի վրա և տկտւմ հարց ու
փորձը:

— Դուք վերեւ բան գիտե՞ք մանկատան մասին:

— Բոլորն էլ մեր շրջանում գիտեն նրա մասին, —
պատասխանում է գյուղացին: — Մենք նրանցից ենք
բանփորձիներ ստանում: Ինձ մոտ էլ մի անգամ մի
աղջիկ աշխատեց մանկատանց: Սկզբում յես տեսա, վեր
պետք է նրան մի քիչ կերակրել, իսկ հետո նա վատ չեւ
աշխատում:

Վանդան վախենում է.

— Մի՞թե նրանք այնտեղ քաղցած են մնում:

— Դե յես եղ չգիտեմ, — անհամարձակ ասում է
գյուղացին: — Արդար կյանքով ապրողները յերեմի
պետք է մի քիչ քաղցած լինեն: Դե կողքով գնա, Լիզա,
— գոտւմ է նա իր ձիւ վրա: Մեկ էլ տեսար կեղտո-
տեցիր պարոն տերներին:

Նրանց պեմ քայլում է լախաթիկունք, տոգած մի
բաճանա: Նրա դուրս ցցված կլոր փորը մի ակներեկ

հերքումն է դուղացու խոսքերի, թե արդար կյանք
վարողները պետք է մի քիչ քաղցած լինեն:

— Սա վանքի տերտեր է: Նա սաղմոսներ է կար-
դում և խոստովանացնում է կույսերին և յերեւաներին:

— Նա այնքան էլ բարեսիրտ չի յերեմում, — նկա-
տում է Վանդան:

— Նա յերեւի տվելի շատ խստություն է բանե-
ցնում, քան քրիստոնէյական սեր: Թե չէ աղջիկները
նրանցից չեյին փախչի:

— Իսկ մի՞թե նրանք վախճում են:

— Ամեն տարի յեւ դեպքեր լինում են: Բայց ես
սեւ վոհմակը սուր հոտառություն ունի: Նրանք արագ
վրա յեն հասնում փախածների հետեից և նրանց վող-
պեքի տակ դնում:

— Իսկական բանտ, — բացականչում է Վանդան:

— Իսկ ինչո՞ւ յեն նրանք փախչում: Մի՞թե նրանց
հետ վատ են վարվում:

— Դժվար է ասել: Եղ այնքան էլ հեշտ չի իմանալ:
Վանքի պատերը շատ բարձր են: Որինակ՝ յերկու տարի
առաջ մի աղջիկ իրեն զցեց յերկրորդ հարկից և վոչ
վոք չի իմանում, թե ինչու: Աղջիկը ջարդվել ու մե-
ռել էր: Բայց եղ վոչինչ, — ամբարացնում է նա, տեսնե-
ռել յո՞վ Վանդայի վախեցած դեմքը: — Ձե՛ վոր աղջիկների
մեջ էլ ենալիսի փնթիները կան, վորոնց վրա պետք է
փորձել ծեծը:

Մի քանի վայրկյան Վանդան անխոս նստած է վեր ու
վար թոչող սալի վրա: Հետո նա չնախառար ասում է:

— Նրանց պետք է հանել այնտեղից ինչ գնով էլ
ուզում է լինի:

— Դա իսկական բանտ է: Դուք ենտեղ մարդ ունե՞ք:
Վանդան գլխով է անում:

— Յերկու աղջիկ:

— Են ժամանակ յես խորհուրդ եմ տալիս աշխատել նրանց դուրս հանել ենտեղից: Նրանք վոչ մի լավ բան ենտեղ չեն սովորի, իսկ առողջութունն եւ կեկորցնեն: Ես կողմերում բոլորը գիտեն դրա մասին: Բայց պետք եղբուք լինել: Կույսերն ուժեղ են: Նրանք բոլորի բերանը կփակեն: Հիմա վեր յեկեք, սա յե վանքը:

Նա մարակի կոթը պարզեց դեպի ձախ, ուր բարձր բանտի պատեր հիշեցնող ցանկապատի յետեւ բարձրանում եր յեկեղեցու գմբեթը՝ գլխին խաչ:

— Յեթե դուք կուզեք տաք ապուր խմել կամ մի բաժակ սուրճ, յեկեք դուռը՝ Վենդտի մոտ: Յես եմքան եւ վախեցող չեմ: Իսկ յեթե ձեր աղջիկը պինդ եւ չի վախենում աշխատանքից, թող դա ինձ մոտ իր վարձը ստանա: Ինձանից վոչ վոք մինչեւ հիմա չի դըժգոհել: Հիմիկվա հարկիքի ժամանակ հասակն առած բանվորուհի պահելը ձեր գրպանի բանը չի: Մնաք բարով:

Գյուղացու լայն թիկունքն ավելի ու ավելի փոքրացավ եւ, վերջապես, անհայտացավ մերկ թթենիների յետեւ: Վանդայի ծնկները ծալվում եյին, եւ նա կըռթեց հեռադրատունին: Յեկեղեցու խաչը սպառնացող մատի նման տնկված եր վանքի բարձր պարսպից վերեւ: Վանդան իրեն այնքան փոքր դեպք եւ թույլ այդ սպառնացող ուժի հանդեպ: Խառը մաքերը դառնում եւ յին նրա գլխի մեջ եւ անդոր ընկնում, ինչպես լուսամուտի սպակուն գարնաօդ եւ աղտոտելու ճանապարհը չգտնող ճանձեր:

Քամին պատռեց ամպերը: Ստվերը դուրս յեկավ: Վանդան դատառացավ, վճռաբար մոտեցավ դռնակին եւ գանգաճարեց: Յերկաթե վանդակապատի յետեւ նա

ավ յերեխաներին, վարոնք Վոցխով ճանապարհը բռնեւ եյին թափած տերեւներից:

Վանքից դուրս յեկավ մի յերիտասարդ կույս, բադոնակի աչքը եւ հարցրեց Վանդային, թե ինչ եղած: Հանկարծ լավեց ճանապարհի քարին դիպված յիսի ձայնը:

— Մամա, — գոչեց մանկական մի գլխի ձայն:

Կատյան չեչուտակի վաղեց դեպի դուռը, հրեց յեռասարդ կույսին եւ Վանդայի ձեռքից լռեաձ յերս լրավ աչքին: Նա գրկեց նրան իր ձեռքերով եւ, հուզանքից հրճվելով, ու հեկեկալով, նայեց նրա վրա:

— Գնանք Աննայի մոտ, նկուղը, — բացականչեց եխան եւ մորը քաշեց իր յետեւից:

— Բայց այսօր ընդունելության օր չե: Միայն սա եւ ամիս առաջին կիրակին ենք ընդունում, — վերաբոված ասաց յերիտասարդ կույսը:

— Յես այդ չդիտեյի, քույր: Յես հեռվից եմ յել: Ինչ կլինի իմ մասին գեկուցեք կառավարչուհուն:

— Յես կիմանամ, թե ձեզ թույլ կտան տեսակցելու յեխաներին, — քիչ շփոթված ասաց յերիտասարդ կույսը եւ հեռացավ, Վանդային թողնելով այգում:

— Գնանք, գնանք, չչնջաց Կատյան, — վանդային անելով իր հետ: Նրանք դեռ անկյունին չեյին հասել, եր Կատյան վախով յիսկով հարց տվեց.

— Մի բան չունե՞ս ուտելու, մամա: Յես սպիտակ եւ եմ ուղում: Այնպես քաղցած եմ...

Վանդան գրպանից հանեց յերկու բուլկա: Աղջիկը յահարեն իրեց նրա ձեռքից: Վանդան ցավով նկատեց, եւ փորձան նիհարել ե յերեխան:

Նրանք տանդուղքով իջան նկուղ ե յերկար ու մուխ ջանքով անցան խոհանոց: Այն չենքի մոտով անց-

նելիս, վորտեղ անասունները կեր եյին յեկում, դան քիթը փակեց:

«Ինչ գարշելի հոտ է: Յեվ ինչպես կարելի յերանել այս ողբ» — սարսափահար մտածում է վանդային: Յեվ բոլոր այդ թակարկները ու վորտեղ զորքը առաջի միջից նա տեսնում է նախաբանը վրա կուգամ աղջիկներին և նրանց մեջ Աննային:

Աննան բարձրացնում է գլուխը: Մորը նկատելի է նա անմիջապես, ինչպես մեծահասակ, ժպտում է, հարցական նայում է կուշակին, վորն այդ բոլորի առաջ գրեց դատարկ կաթսան:

— Աշխատանքի քրեքին վոչ մի ընդունելու չկա: Գու աշտեղ կմնա մինչև կեսոք, կամ մինչև յետմիջի մարդ կուղարկի կատավարչուհին: Իսկ կանկն մարդկանց տեղը չի աշտեղ:

Կույսը վանդայի վրա դրում է մի վոչնչա հայացք: Վանդան ձեռքը սահեցնում է աղջկա մաշկը վրայից և դուրս դալիս փոքրի հետ միասին: Նա դեն գիտե, վոր հիմնարկներում դեկավարվում են այն կանոններով և վոչ մի մարդկային դրացմունքն նրանց դործը չի կարելի չարժեղ: Կանոնները դրվում են յերկաթի նման, ինչպես մեքենաները մանած գործարանում:

Կատավարչուհին կշտամբանքով և դիմալով վանդային ինքնակամ ներս մտնելու համար: Վանդ պատասխանում է վատահ ու հպարտ, քան Գլուխը դորքի վանքում: Նրան վախեցնելն այլևս այնքան հեշտ չէ: Նա վաճառել է իր իրերը աշտեղ դալու մար, և պետք է մի բան սնի: Մայրական սերը և արդար լինելու գրացումը վաղեմորում են նրան, և համատորեն պնդում է իր սատածի վրա: Նա, կարծիս պատրաստ է մի հարվածով ձեզքելու պատը:

Բայց պատը չի հանձնվում: Վերստին հրապարակ դալիս թուղթը՝ պաշտոնական կնիքով, որենքները բարձրագույն խոսքեր կրոնի և բարոյականության հետ ուրախության մի կարճատև ակնթարթ՝ մեկ միտ տեսակցություն յերեխաների հետ այնպիսի կուշակում, վորի լուսամուտի առաջ նստած է մի կույս:

Վանդան հարց ու փորձ է անում յերեխաներին: Երբ պատասխանում են գլուխով յամբ: Մի վորտեղ ել ինքն էր տեսել՝ խոհանոց՝ նկուղում, կարտուշի և ճակնդեղի սարեր: Այնուհետև յերեխաները անսպասելի կարի արհեստանոցի մասին, վորը անհինգ մեքենա ունի: Գրանցով պատրաստի հասաներ են կարում խանութների համար: Վարձը ըստնում է մանկատունը: Դրա փոխարեն տրվում է սըլակ, վորը ճիշտ այնքան է, վոր սովից չմեռնեն: Երկուստ և պատահում այնքան սնունդ, վոր կուշտ տեն: Պատիժներն են՝ կարցեր, ցանց գլխին, յերկար սպասում, վորի մեջ անընդհատ ընկնում են: Ննջարանը այնպես է, վոր նրանց հիշեցումն անգամ յերեխաների մեջ յերկյուղ է առաջացնում: Իսկ բոլոր այդ անքի և զիչերների ընթացքում ձգվում է անվերջանալի աղօթքների և ժամատածության կապարե շղթան: Վանդան այս բոլորը սուր գրեխով գրում է իր հիշողության մեջ:

Նա կամայ փափառում է Աննայի ակամջին:

— Յեթե ինձ չուտ չհաջողվի ձեզ ազատել և աշտեղ անտանելի լինի, կուղեմ զնալ ծառայելու մոտիկ յուղում: Նա ինչպես յերեւում է, լավ մարդ է: Այ նա ինչ նվիրեց յերկու խնձոր, վոր ձեզ տամ:

Աննան դիտով համաձայնութիւնն է տալիս:
— Տեսնենք, մամա, թե հանգամանքներն իր
կդասափորվեն:

— Նրա աղջանունը Վենդա է: Լսով հիշիր:
Տեսակցութեան ժամը սպասվեց: Կատյան
լինում: Դռները փակվեցին մօր յետեւից: Այն
լսվում նրա վտանգային: Սենյակը, վոր քիչ
այնքան լուսավոր էր և տաք, հանկարծ ստուգու
լցվում սարսափով: Շշմածի նման յերկու ժուլերե
ջանքով դնում են սեղանատուն:

Կարտոֆիլի ջրալի սուղ, վորի մեջ ալիլի ջուր
քան կարտոֆիլ, ապա կարտոֆիլ՝ վրան ալիլի
սուղ: Գարշահոտ խոհանոցի հիշողութիւնը, վոր
կարտոֆիլ են մաքրում, ալիլի անհամ, առանձն
զգովի յե դարձնում յուզից միանգամայն գուր
նուղը: Ընթրիքից հետո լվանում են ամանները և
ննջարան:

Աննային փոքրերի սենյակից փոխադրում են
խնում են, թե նրա վտանգավոր մտքերը կար
փոխանցվել մյուս յերեխաներին: Նա ընկնում
ննջարան, փորձեղ քնում են 15-18 տարեկան աղջիկ
Յերեսուն աղջիկ հանում են շորերը, կանոնի համա
ծայրում, դնում են աթոռներ յվրա, ընկնում են յերկ
նեղ մահճակալների վրա և պառկում անշա
ինչպես փայտե տիկիներ: Անցնում է վերահսկ
հին: Ամեն ինչ անդորր է և կարող կատարյալ:
պտույտից հետո սկսվում է մի զգուշ շշուռ: Կես
անց վերահսկչուհին կրկին հսկում է: Մի քանիսը
նեղ են՝ հոգնած ծանր աշխատանքից, վորը վեր է
տաղ, կիսաքաղց որդանիզմի ուժերից:

Յերկրորդ պտույտից հետո ննջարանը սկսում

ստիճանալ: Սպիտակ կերպարանքները բարձրանում
լրենց մահճակալից և անհայտանում ընկերուհին
մահճակալ մեջ: Մի քանիսը պառկած են՝ պա
տ, աղմուկած բռնեցքներով դիմադրեու սիրային
հները: Դրանցից է և Աննան: Դպրոցական նստա
նից նրա ընկերուհի բարձրահասակ, գունատ աղջիկը
մայուկ դալիս է, նստում նրա մահճակալի կողքին
սկսում փաղաքել նրան: Աննան հրում է նրան մահ
կալից, յերեսն արագ շուտ է տալիս դեպի պատը և
երբ վրակում: Բարձրահասակը անհայտանում է
ուս մահճակալի մեջ:

Շուտով ննջարանը լցվում խուլ աղմուկով: Միծաղ,
ուռաչանք, խուլ ձիչեր: Սենյակում կարծես տիրում է
զնուցիչ ծուխ: Զերմացած մարմինների հոտ է դա
նում: Փաղաքանքի կարտո աղջիկները մարմինները միա
նոխում են, վրանք խաղում են, վորպես յերեխաներ
չուտով մոռանում ու քնում՝ հանգստացած կենդանու
ութությամբ, մյուսները՝ կյանքի կատաղի ծարավով:
Զրկված բոլոր ուրախութիւններից, ուժասպառ
ծ ծանր աշխատանքից և վատ աննդից, մշտապես
տապալնալիլով կասկածամիտ վերաբերմունքով և
նստվելով, կեղծ բարեպաշտների դատախարակու
նուցից աղճատված, — նրանք մոռացութիւն են վորո
ւնց ընկերների գուրգուրանքի մեջ:

Աննան այդ ամենը լսում է յերկյուղով և զրկան
ով: Անսպասելի կերպով նա սուր ցավ է դրում ստա
լի մեջ: Նա ուտել և ուզում: Քաղցից, յերկյուղից
զգականից հոգնած՝ ի վերջո նա քնում է:
Ժամի տասնութիկն բոլորը քնած են: Լուսինը ներս
թափանցում լուսամուտից և դեղին, յերկարուկ մառ
թով սահում քնած աղջիկներ յերեսից:

Գրանցից Թեքեզան տառնյոթ տարեկան գոյն խմանալով այդ մասին, կարգադրեց Գրեալին
գուրկ աղջիկ է: Կոպիտ, բաց գույնի մազերը թափաղակ մանկատուն: Նրա քրոջը ծառայութեան տը-
նն լայնոսկր դեմքի շուրջը: Գիշ շիշիկ աչքեր ունի զյուզում:
լայն, մի քիչ կիսաբաց շրթունքներ: Նա խանութ Տառնյոթից տարեկան գործադուրկ բանվորուհի
թուցրել է մի գույզ գուրպակ, վորովհետև ինքը վոշ Գրանցիկան չորս ուր վորքով քայլել է մանակցելու
չունի:

Վաս, դեղնավուն խոպոպներ, գունատ ջրման բռնել են և դեղել մանկատուն:
դեմք, վոր յերբման թրթուռում է քնի մեջ: Այդ քի ծառագայթները սահում են մի մահճակալից
դան է, վորին տառնյոթից տարեկան հասակում բուսում: Մանկատան մեջ կատարվող բանտարկութունը
բարեկ է իր խորթ հայրը: Նրան հանձնել են գաղտնի յոտառակութեան կնիք և դնում թշվառութեան և
բակվելու մինչև չափահաս դառնալը:

Լուիզան, վոր նուրբ, մեղաքանձան մուգ մորի վրա: Նա խուլ հեծկլտում է քնի մեջ: Նա յերա-
ունի և թեք յապոնական հոնքեր, — իրենով թեկ դողում տեսնում է իր մորը գաշտերով դնալիս՝ քաթանի
և քան մարկ: Այս փառաբ հաստատված չէ, լորբուկը ձեռքին:
հայտնի չէ, վոր յերթուն տարեկ է բացարձակա
տառնյ հակադրութեան:

Տառնյոթ տարեկան եմման Եյֆելյան յեռն
չբջանից գյուղատնտեսական բանալի աղջիկ է:
կալական գանդով և մանր, խոր թաղնված աչքեր
Նա ապտակել է շանգուկ է իր տիրոջ դեմքը, վորը ն
նից ձեռք չի վերցնում և լսվել առաջարկութուններ
անում: Տերը հերքում էր այդ մեղադրանքը և պնդ
թե նրան բռնել է բաղցրավենի գողանալիս: Նրա
տղապույցներ չգանվեցին, այդ պատճառով եմմային
դրպարառութունների համար ուղարկեցին մանկատ
գաղտնարակելու:

Գրետան բարձրահասակ է, նիհար, պեպեխոտ:
այլի մայրը, վոր լրադրափաճառ էր և յերկու աղ
ունի, մեկ սենյակից և խոհանոցից բաղկացած իր
նակարանի անկյունները գիշերը վարձով էր ալել, յ
կու յերթասարդի: Անչափահաներին ինտամող կո

Գրեալին, կարգադրեց Գրեալին
Գրանցիկան չորս ուր վորքով քայլել է մանակցելու
Գրառարկութեան հեղափոխական յելույթներին:

Մանկատուն
Մանկատան մեջ կատարվող բանտարկութունը
Գրանցիկան չորս ուր վորքով քայլել է մանակցելու
Գրառարկութեան հեղափոխական յելույթներին:

Վանդան կրկին գնացել մեջ է: Հեռագրասյունները
չունեն կողքից: Գյուղերը պարում են: Խաղողի
տորադույն թուփը բացավառվում է արևի ճառա-

Վանդան փախում է աչքերը: Նա չի ցանկանում
անել բնութեան գեղեցկութունները: Նրանք ցավ են
առճառում իրեն. իսկ յերբ նա յերթալի ծիծաղ է
ում՝ կարծես թե գանակով խոցում են նրա սիրտը:
առ գավակները չեն ծիծաղում: Գունատ դեմքով նրանք
ում են վանդակներում: Միակ բանը, վոր նա կու-
տացավ անել, այդ թուլավորութուն վերցնելն է, վոր
միտ մեկ անգամ նամակ գրի նրանց և մեկ էլ այցի գա-
նա տարի հետո: Բայց տեսակցութեան թուլավոր-
ութունը նրանք կարող են յետ վերցնել:
Վանդան մեկ ազատ ուր էլ ունի: Նա վճռում է այդ

որն ամբողջովին թողադործել իր գործի համար։
Նա գնում է Յուդպի մոտ, վորն իր հավատարիմ
հրդականն է։ Բայց Յուդպը հիմնադացել է թո-
րորթություն և նրան քիչ առաջ փոխադրել են հի-
դանոց։

Տնակների ամբողջ բնակչությունը հետաքրք-
րվել է Վանդայի գործով։ Նրան բաղմամտեակ խորհու-
րներ են տալիս. թող նա դիմի յրադրին։
Նով իր գործին լայն հրապարակական բնույթ
թող նա գնա փաստարանի մոտ. նա ամեն ինչ կան-

Վանդան գնում է մի խոշոր լրագրի խմբա-
տուն։ Խմբագիրը բացակայում է։ Պետք է գալ մի-
նի ժամից հետո։ Նա գնում է հայտնի փաստա-
բյուրոն։ Ընդունարանը լեռի լեցուն է։ Վանդակ մե-
կես ժամ սպասում է։ Հետո նրան տանում են կարի-
փաստարանը շատ դրազված և և, Վանդայի հետ խ-
լով հանդերձ, գործեր է թերթում։

— Յերեսաները հանձնված են վանքին... Ման-
տուն... Դրանք միշտ ել լինում են այնպես խճճի-
անվերջանալի գործեր... Ծանր գեպը ե... Դուք
դեն բողոքե՞լ եք։

— Վոչ։

— Այդ դեպքում դուք գլխավորը մոռացության
տվել։ Այս ժամանակամիջոցում խնամակալական
տարանն անկասկած կհաստատեր վճիռը։ Մանկա-
փոխադրված յերեսաների համար մղվող պայք-
մշտապես շատ ծանր է և շատ ժամանակ ու դրամ է
հանջում։ Դուք խոշոր գումարներ ունե՞ք։ Վան-
դայի հայտնում է իր շարաթական աշխատավարձի դումա-
փաստարանը խզում է և անհամբեր նայում ժա-
ցույցին։

— Այն ժամանակ յես ձեր գործը չեմ կարող վեր-
ցնել, սիրելիս։

— Իսկ մի՞թե չքավորների համար փաստարաններ
չկան։

— Նման գործերում իրավաբանական ձրի ոգնու-
թյուն չի թույլատրվում։

Փաստարանը վտարվել է կանգնում։

— Յես շատ ցավում եմ, բայց դրադված եմ։ Յես
ձեզ միայն կարող եմ խորհուրդ տալ անմիջապես բո-

ղոք տալու անհամահայտնելին խնամող կոմիտեին։
Այնտեղից հարցում կուղղեն խնամակալական դատա-

րան։ Հաջորդ խնամանցիներն են՝ տեղական և գերա-
զույն դատարանները։ Խնդրում եմ խորհրդակցության
համար գրասենյակիս վարիչին հանձնել չինգ մարկ։

Վանդան վճարում է չինգ մարկ և յես գնում խմ-
բագրատուն։ Խմբագիրը խնդրում է նրան մանրամասն

պատմել դրության մասին։ Այս գործը լուրջ է, և նույնիսկ ինքը
դիտվել ճոճում է։ Այս գործը լուրջ է, և նույնիսկ ինքը
չի կարող լուծել։ Պետք է խոսել գլխավոր խմբագրի
հետ։ Նա անցնում է կից սենյակը։

Դուռն առաջ յերեվում է գլխավոր խմբագիրը՝ կար-
միր մատիտը ձեռքին, և ասում.

— Մենք սպրում ենք կաթոլիկ պետության մեջ,
սիրելիս։ Ինձ միանգամայն անձանտ թվելի հայտարա-

րության հիման վրա յես չեմ կարող մեղադրանք հա-
րուցել յեկեղեցական կաղմակերպության և պետական

հիմնարկության դեմ։ Դրանից իմ լրագիրը կտուժի։
Ձեր հայտարարությունը չափազանց անհավանական է
թվում։

— Անհավանական։ Ձե՞ վոր ամեն ինչ կատարվել
է այնպես, ինչպես ասացի։ Յես վկա կարող եմ բերել
այստեղ տնակների բնակչության կեսը։

— Այդ եր պակաս, վոր ինձ խայտառակելին այդ լրբերը, — կարմրելով բացականչում ե խմբագիրը և յետ պցում գլխի սեւ մագերի փունջը:

— Լրբե՞րը: Այդ մե՞նք ենք լրբերը: — Վանդան վեր և ցատկում և յերկու ձեռքով բռնում խմբագրի պինջակի ծալած սեղից: — Դո՛ւք... դո՛ւք... ճշում ե նա: Բոլոր դժբախտությունները, բոլոր անարդարությունները մեր գլխին են թափվում, և հետո՝ դեռ դուք համարձակվում եք հայհոյել մեզ:

Խմբագրի գլխում կայծակի արագությամբ մի միտք և ծագում, վոր սաղիկալ լրագրերը կարող են ողտադործել այս դեպքը իրեն խայտառակելու համար:

— Դե բավական ե, հանդստացեք: Յես բոլորովին մտադրություն չունեյի վերափոխելու ձեզ: Յես չեմ հրաժարվում ձեզ ողնելուց: Նորից պատմեցեք ամբողջ պատմությունն ըստ ելույթյան, մենք կփորձենք մի բան անել:

Վանդան կրկնեց իր պատմությունը, վորը գրի առան, զրեցին սեղանի դարակը, և աշխտեղից նա այլևս դուրս չեկավ: Ինչպե՞ս կարող եր կառավարական ուղղության քրիստոնեական լրագիրը փչացնել իր հարաբերությունները ունեւորներին իշխանության հետ:

Հոգնած և ջարդված Վանդան հեռացավ խմբագրատնից: Ազատ որն անտեղի անցավ. նա վաղին չկարողացավ անել:

Ճիշտ աչակես, ինչպես թանձր մառախուղի միջից հետզհետե յերեվում են տան կոնտուրները՝ նախ սյուները, հետո պատերը, վերջապես ամբողջ շենքը, այնպես ել նրան թվաց, թե իր անդիտության մառախուղից պարզվում են այն բանտի պատերը, վորի մեջ նա ապրել և ամբողջ կյանքը: Այդ բանտը պետական որեքնե-

րի, հոգեվոր և աշխարհական իշխանության զարհուրելի պատվանդանն ե: Անգոր ու անողնական՝ կանգնած եր նա այդ բանտում: Թվում եր, թե ինչ վոր մեկի խորհրդավոր ձեռքը միացնում ե այդ բոլոր թշնամական ուժերի գործողութունները:

Յեթի յես փող տնեռայի, — հասաչեց Վանդան, — ամեն ինչ բացարձակապես այլ կերպ կդատարկվեր: Այն ժամանակ բոլոր այդ մրտադներն ու չինովնիկներն իմ կողմը կլինեյին:

Նա գնաց դրախտութիւն և գնեց յերկու մեծ թերթ թուղթ՝ դանդաղ գրելու համար: Տուն վերադառնալով, նա սուրճ յեփեց և մի կտոր հաց կերավ: Վերջացնելով, յերեք ժամ նստած դանդաղ եր գրում: Վերջում դարձաւ նա ձայն ավելց եմիլին: Նա լավ եր սովորում դարձաւ: Նա խելոք տղա յե: Քիչ ուղղումներ կատարելով, ցում: Նա խելոք տղա յե: Քիչ ուղղումներ կատարելով, նա ասաց, թե դանդաղ եր լավ և գրված: Նրանք միասին գնացին փոստ և դանդաղ ուղարկեցին անշափաճապներին խնամող կոմիտեյին:

Յետ դառնալիս եմիլն ասաց.

— Դու չգիմեցիր այն լրագրին, վորին պետք ե գիմեյիր: Դու պետք ե գնաս կոմունիստական լրագրի խմբագրություն՝ Դյուսսելդորֆ:

Վանդան գլուխը շարժեց.

— Լրագրողներն ել, չինովնիկներն ել մի ավագա-կախմբից են: Նրանցից մենք վաղ մի ողնություն չենք ստանա:

Նա տուն վերադարձավ և ուշաթափված ի նման քնեց խոր ու ծանր քնով:

Աննան ծունկ և չոբիկ և խոստովանում ե: Հաստա-վոր և մանր, կարմիր աչքերով բահանան գրողված և

տի մինչեւ կրօնականները հասնող յերկար հազուատով, վորից նա անընդհատ ընկնում է: Նրան արգելված է խոսել մյուս յերեսաների հետ:

Աննան նիհարում է, դռնապանում է և դառնում ջղապար, բայց տոկում է արխաբար: Տեսնելով նրա համառությունը, կույսերը վճռում են, վոր ամէլի լալ է խոսվարարին հեռացնել մանկատնից: Կառավարչուհին կանչում է նրան իր մօտ և ասում.

— Դուսար իմ, վանքի մեղմ բխուրտը քո ամբարտաւանությունը չի բուժի: Գյուղացիական ընտանիքում դու կիմանաս, թե ինչ ասել է ծանր աշխատանք:

Աննան թագցնում է իր ուրախությունը և համեստաբար ասում է.

— Մայր-կառավարչուհի, ինձ տվեք գյուղացի վեկոսին: Նա բանխորուհի յե վորտնում:

— Այդ ազատախոս մարդու, վորը տարեկան միայն յերկու անգամ է յեկեղեցի հաճախում: Մենք քեզ յերբեք նրան չենք տա: Դու կգնաս բարեպաշտ մարդկանց մօտ, վորոնք ապրում են այտեղից յերեք ժամվա ճանապարհ հեռու: Հավաքիլ իրերդ: Յեւ չմոռանաս ամեն ոք «Հայր մեր» արտասանելու այնքան անգամ, վորքան անում է իր այտեղ: Այլապես դու խիտ պատիժ կկրես: Յեւ չխուսափես վոչ մի պատարագից:

Աննան հրաժեշտ է տալիս Կատյային և ննջարանի իր ընկերուհիներին: Այնուհետև կույսը նրան դուրս է բերում վանքից: Ճանապարհին կանգնած է մի սայլ՝ լծված մի գույգ մուգ դարչնագույն փայլուն ձկերով: Սայլի նստարանի վրա նստած է քառասնամյա թիկնիկ մի մարդ՝ բուլբուկի դեմքով, վորի վրա յերեւում են ծեծից առաջացած կարմիր սպիներ: Բերնի անկյունում

ցցված է ծխամորճը: Գյուղացին վոտքից դուրս տքնողում է նրան և մըթմըթում.

— Մի քիչ նիհարել է, բայց վոչինչ, պինդն է յերեւում: Նստի՛ր:

Աննան նստում է: Նրանք արդեն մի ամբողջ ժամ դնում են, բայց գյուղացին վոչ մի խոսք չի ասել: Վերջապես նա քիչ թեքվում է կողքի, նայում է նրան և ասում.

— Յես լսել եմ, վոր դու կամակոր մողի յես: Չկարծես, թե յես անգործներին ձրի կկերակրեմ:

— Յես ինչ վոր պետք է, ամեն ինչ կանեմ, — պատասխանում է Աննան: — Իմ մայրն ել սկսել է աշխատել տասյերեք տարեկանից:

Գյուղացին նայում է նրան կասկածամբ չափաբով: Նրան դուր չի գալիս աղջկա սուր լեզուն:

Յերբ վանքի պատերը մնացին յետեւ, Աննան սղաս չունչ քաշեց: Նա հրճվանքով նայում է մերկ դաշտերին: Նա այնպիսի ներքին զգացմունք ունի, վոր կարծես յերկարատեւ չիվանդությունից հետո նկատվում են սողմացման նշաններ: «Յերեւում է շատ պետք է աշխատել, — մտածում է նա, — բայց այդ սարսափելի չե: Միայն թե հեռու լինեմ վանքից»:

Յուրտ մտախառնը թափանցում է նրա մարմնը. նա քիչ է հագնված և սկողում է դողալ:

Յերեք ժամ հետո նրանք տուն հասան: Միայնակ Յերեք ժամ հետո նրանք տուն հասան: Միայնակ գյուղացիական տնտեսութուն: Խոհանոցը լավ տաքացված է: Ամուսինն է, կինը և մի բաբարակ: Յերեսուհուն: Անդանի վրա դրված է կաթնադուրով լի մի կճուճ: Աննան դուրս է արտել չկերած, գեղջկուհի նրան յերկրորդն է տալիս: Հետո ամիցին հաց և յուղ: Աննան կուշտ ուտում է և գոհ է: Բայց այդ յեղակի դեպքն

եր, վոր նրան լավ կերակրեցին—միայն առաջին յերևու-
կոն. յերևի նրա համար, վոր խրախուսեն նրան.

Աղոթքից հետո գեղջիկուհին Աննային տանում է խո-
տանոց, ուր պետք է բարձրանալ տանգուղբով: Այնտեղ,
գոմի գլխին պատրաստված է մի անկյուն: Մի փայտե
մահճակալ, վորի վրա դրված է հարդով լի պարչ: Պար-
կի վրա փռված է մի վերմակ, վորից դոմի հոտ է գա-
լիս, և բարձ: Առաջը դրված է յետոտանի սեղան: Դը-
քանց հետ միասին մի դուլլ և պարկի կտորից մի սրբիչ
լրացնում են այս «սենյակի» կահավորությունը.

Յուրա է: Աննան առանց հանվելու փաթաթվում է
վերմակով և քնում: Առավոտյան ժամի 4-ին նրան արթ-
նացնում են: Նա հաղիվ ժամանակ է դառնում թրջելու
ձեռներն ու յերեսը բակի ջրհորից: Գոմի դռան առաջ
կա՛ղնած տիբուհին արդեն նրան և սպասում:

Աշխատանքային ուրբ տեղում է առավոտյան չոր-
սից մինչև յերեկոյան ութը: Աննան սղամարդու ծանր
աշխատանք էր կատարում: Դրա փոխարեն նրան կերա-
կում էյին, այն ել վոչ կուշտ: Կերակի ուրբը նա աշ-
խատում էր միայն մինչև ժամի 5-ը: Հետո նրան
թույլ էյին տալիս վերցնել մի դուլլ տաք ջուր և լվանալ
մարմնի ամբողջ աշխատանքային շարժվա կեղտը:
Բայց դրա համար ել նա յերբեմն ուժ չէր ունենում:
Կեղտոտ, հոգնած, կսկծացող մարմնով, նա պատի-
ճաններով վեր էր բարձրանում խոտանոցը, քնկնում էր
իր անկողնու վրա և տեղի ու տեղը քնում: Պատահում
էյին գեպեր, յերբ նա քնում էր կողքի կանգնած, աշ-
խատելու ժամին: Քունը նրա միակ յերազանքն էր:
Ուրիշ վորեվե բանի մասին նա ի վիճակի չէր մտածե-
լու: Նա ալելվա չէր խորհրդածում վոչ հարազատների
հորության և վոչ ել այն մասին, թե ապագայում ինչ

պիտի կատարվի իր հետ: Նույնիսկ մոր և Կատյայի
մասին նա հիշում էր միայն յերազում:

Յերկու ամիս անցավ այն ուրից, յերբ Վանդան վեր-
ջին անգամ տեսակցություն էր ունեցել յերեխաների
հետ: Նրա դանդաղոր խխունջի արագությամբ էր սո-
ղում մեկ զրասեղանից մյուսը: Ուր ել վոր Վանդան
գնում էր տեղեկանալու, նրան միատեսակ և անփոփոխ
պատասխանում էյին, թե բողոքը քննվում է մի ինչ
վոր ուրիշ ինստանցիայում: Բայց այս անգամ տեղի
ունեցավ մի անցք, վորը վճռական փոփոխություն ա-
ռաջացրեց Վանդայի կյանքում:

Ճաշի ընդմիջման ժամանակ մանածործուհիները
ստացան իրենց հաշվեդրքույկները: Վանդան մեկ, յեր-
կու անգամ կարդում է և սկսում հաշիվել: Գումարը
ճիշտ չէր դուրս գալիս. դումարը պակասեցված է: Նա
մյուսներին բարձրաձայն հայտնում է, վոր նրանք ու-
շաղբությամբ նայեն, թե ինչ է դրված իրենց հաշիվե-
դրքույկներում: Մյուս բանվորուհիներն ել են ստու-
գում: Բոլորն ել աշխատավարձը պակաս են ստացել:
Մինչդեռ բանվորները կանգնած խոտում են, հնչում է
չլակի ձայնը: Ընդմիջումը վերջացած է:

Բոլորը մոտենում են դադեյազններին:
Վանդան մտածում է իր թշվառ կյանքի մասին,
վոր նա վող չունի իր յերխաների մոտ գնալու, փա-
սաբանի դիմելու, և անսպառելի խլացուցիչ ձայնով
գոչում է.

— Հեռու մեքենաներից: Այսպիսի աշխատավար-
ձով մենք ալելվա չենք աշխատի:

Կարծես ելեքտրական հոսանք է անցնում մի դադ-
եյազնից մյուսին: Իսկույն կանգ են առնում մատու-
ները: Սկսում են հուզված վիճաբանություններ: Մի

քանի բանվորուհիներին, վորոնք գաղտագողի մոտեցել եյին իրենց տեղերին, վորպեսզի գործի դնեն մատոռները, ուժով մի կողմ են հրում: Մի ինչ վոր պառավ կին կպել ե պատին և վախեցած աղոթում ե համբիշք ձեռքին:

Ներսե մտնում վարպետը և հրամայում ե կանանց շարունակել աշխատանքը: Հաշիվները կտուգվեն: Յերեվի նրանք վերջին շաբթում քիչ են արտադրել: Այլ բոլորը կպարզվի հաջորդ վճարման ժամանակ:

Վորպես պատասխան նրա խոսքերին, բարձրանում ե ծիծաղ: Վանդան առաջ ե կանգնած: Նա խոսում ե բոլորի կողմից:

Գալիս ե գործարանի կառավարիչը, բայց նա հարկադրված ե փախչելու դադաղած բանվորուհիներին: Բոլոր ութուհն մանածագործուհիներն ամբողջ որը կանգնած են մանարանում և գործի չեն դնում: Յերեվ տասարդների օրամագրությունը բարձր ե և համարձակ: Բայց վանդան ամենից խիզախն ե և վոգեվորում ե իր ընկերուհիներին: Նրա մեջ մի ինչ վոր նոր զգացում ե արթնացել: Վերջին ամիսների լարվածությունը չքացել ե: Կարծես թե յեղը գտնված ե:

Մանածագործուհիների գործադուլի լուրը չըջում ե ամբողջ քաղաքում և հասնում Դուսելդորֆ: Մյուս առավոտ այն տեղից գալիս ե մի անծանոթ ընկեր: Նրան ուղարկել ե կոմունիստական կուսակցությունը Այդ ժամանակամիջոցում կանայք մանարանը պահում են պաշարված վիճակում: Գալիս ե վոստիկանությունը, վորպեսզի ձերբակալի նախաձեռնողին, բայց բանվորուհիները պաշտպանում են վանդային և վոստիկանությանը յետ են քշում:

Յեռորդա գործադուլից հետո ֆերմը բավարարում ե բանվորուհիների պահանջը: Բայց վանդայի թղթերը վերադարձնում են: Նա գնում ե գործարան, մտնում ե մանարանը և մեքենաների դերդոցի մեջ բացականում:

— Ինձ հեռացրել են:

Նա դեռ իր խոսքը չվերջացրած՝ մանարանում մեռելային լուսթյուն ե տիրում: Բոլոր մատոռները կանգնեցված են: Յերեվ ժամ հետո վանդայի հեռացման կարգադրությունը յետ են վերցնում:

Հեռագրում վանդան ասում եր, թե գործադուլի այդ յերեք օրերը նրա կյանքի լավագույն օրերն են: Այդ օրերին նրա մեջ մի կտրուկ փոփոխություն տեսնացավ: Բատրակի բնկճված աղջիկը, վոչ թե հրաշալի մի բանվորուհի, վոչ թե խոնարհ և հավատացյալ կաթոլիկուհի, այլ մի պրոլետարուհի, վորը գիտակցում ե կոլեկտիվի ուժն ու հղորդությունը: Անթափանցելի հուսահատության և վհատության ամիսներից հետո, մի ժամանակամիջոց, մարդկային իրազգում եր, վորպես ծեծված շուն, մարդկային իրավունքից դուրի, անգոր մի ավագ՝ իշխանության անխորտակելի ամբոցի հանդեպ, — նրա մղած պայքարն ու հաղթանակը նրա առաջ բացեցին մի նոր աշխարհ: Անխորտակելի պատենքը ձեքված եր: Նա տեսավ դեպի ազատություն տանող ճանապարհը և պատրաստ եր պայքարելու հանուն նոր աշխարհի:

Գործադուլից մի քանի օր հետո վանդան դնաց Դուսելդորֆ՝ կոմունիստական լրագրի խմբագրատուն: Այնտեղ նա հայտնեց յերեխաների հափշտակելու և այն ամենի մասին, ինչ նա ապրել ե, վիճակների նույններ տվեց, վորոնք կարող եյին հաստատել իր

ցուցմունքները: Նա ավելացրեց, վոր ինքը չափազանց
անհանդիստ է, վորովհետեւ արդեն մի քանի շաբաթ
է, ինչ տեղեկութիւն չունի դավաւաններից: Այդ ան-
յակումն եր նաեւ Ռայխստագի մի պատգամավոր
վորը մեծ հետաքրքրութեամբ լսում եր նրան: Պարզ
վեց, վոր նա հասկապեա զբաղվում է հասարակական
խնամատարութեան հարցերով և պատրաստ է անմիջ-
ջապեա տեղեկանքներ հաւաքելու:

Յերկու որ հետո կոմունիստական լրագրում տեղե-
կութիւն հրատարակվեց Վիլհելմսկայա քույրերի
տոնավանդան մասին, վորը մեծ աղմուկ բարձրա-
ցրեց: Նույն օրը պատգամավորը դնաց Մոսկւ, դե-
տով քաղաքային կոմունիստ խորհրդականին և նրա
հետ միասին գնաց Ե. Մարիայի վանքը: Նրանք պա-
հանջեցին բերել յերեխաներին: Վանքի առաջնորդնե-
րը, անախորժ հյուրերից աղաւթելու համար, ստիպ-
ված յեղան կանչելու կատային: Յերկար ժամանա-
նրանք հրաժարվում եյին հայտնելու Աննայի հասցեն
Այդ ժամանակ պատգամավորը զբաղանից հանեց Դյու-
սելդորֆի լրագիրը, ամեն կույսերին կարդալու և պա-
հանջեց անմիջապեա հայտնել, թե ուր է Աննան: Վա-
րեցած կույսերը, նոր խայտառակութեանից խուսա-
փելու համար, հարկադրված յեղան դիմելու:

Քննիչ հանձնաժողովը ավտոյով գնաց Աննայի տե-
րով մոտ: Աղջկան դտան սարսափելի վիճակում, կեղ-
տոտ, հիվանդ ու կորացած՝ նա հյուսիսէլ եր և ընդ-
կատարյալ ապառիկ դրութեան մեջ: Պատգամավորը
պահանջեց բժիշկ հրաւիրել: Աննային հեռացրեցին ի-
սիւրովից և նույն օրը տեղավորեցին Դյուսելդորֆի
հիվանդանոցում:

Հաջորդ օրը վանդան տեսնվեց Աննայի հետ, բայ-

հիվանդանոցային
միազամից չկարողացաւ ճանաչել
մահահալալի մեջ պառկած իր անաղմուկ և հյուսիս-
աղջկան: Վանդան պառկած եր անաղմուկ և հյուսիս-
աղջկան յերեխա. թվում եր, թե առաջիկա ու-
թեղծ յերեխա. թվում եր, թե առաջիկա ու-
թեղծ յերեխա յերեխա յերեխա յերեխա յերեխա:
Ինչո՞ւ: Ո՞վ իրավունք ուներ այդպէս վարվելու:
Ո՞վ է իշխանութիւն տվել հարստահարողների այդ
վտանգին: Այդ հարցերը պատասխան եյին պահան-
ջում: Վանդան արդեն դիտեր, վոր այդ հարցերի լու-
ծումից միայն իր դավաւանների աղաւթեալ և կախված:
Անցաւ մի շաբաթ: Պարզվեց, վոր աղջկա ամուր
որդանիքը հաղթում է: Վանդան նստած եր վտիտ
մահահալալի մոտ և բռնել եր աղջկա մատաղ,
ձեռքը: Վանդայի դեմքը փայլում եր հրճանքից:
Ապա-
տաղբութեան համար մղվող պայքարը չի ավարտված:
Միլիոնավոր անանուն զոհեր վրեժ են պահանջում:
Սակայն մահաճաղորդուհի վանդան վերածնվեց. նրա
առաջ բացվեց մի նոր ուղի՝ պայքարի և հաղթանակի
ուղին...

ՎԵՄՄԵԼ ՄԱՅՐԻԿԸ

Վիմմել մայրիկի ձյունափայլ մաղբրի վրա խաղում էին արեվի շողերը: Նրա թիկունքի վրա կախված կողովը ճոճվում էր ութթմով: Քայլելիս նա յետ ու առաջ էր տանում իր արեվակեղ ձեռները, վորոնք հիշեցնում էին ծառի արմատներ:

Վիմմել մայրիկը սայլի ճանապարհից թեքվեց դեպի փոքրիկ, նեղ փողոցը, վորը յերկու կողմից սղոմված է ցածրիկ, գետնին կրած տներով, վորոնք այնքան հին են, ինչքան նա ինքը: Վիմմել մայրիկը յոթանասուն տարուց անց է: Նրա ամուսինը վաղուց պառկած է գերեզմանատանը և հանգստանում է այն նույն հողի մեջ, վորը նա իր ամբողջ կյանքի ընթացքում փորում էր բահով: Փըլած հողը անժամանակ դադարեցրեց նրա տափանակիր աշխատանքը: Այրին մնաց իր ութ յերեսներով: Յերկուսը մեռան գեռ մանուկ հասակում: Մեկը սպանվել է պատերազմում: Մյուսը զոհվեց Մարտյան դրոհներում, 1921 թ.: Նա զոհվեց իր մեղքով: Ինչո՞ւ մենակ նա խառնվեց այդ դործերին: Յերբ նա պատրաստվում էր դրոհի գնալու չեցի զորասլուծի հետ, մայրը նրան ուղղակի ասաց, վոր դրանից վոչ մի ոգուտ չի լինի: Ասե՛նք. ընդհանրապես վոչ մի տեղից լավ բան չի սպասվում: Կյանքը ինքը այդպես է, վոչինչ չի կարելի անել: Բայց ավստո յերեսասարդին. նա լավ էր վաստակում և միաժամանակ ոգնում էր մորը:

Աղջիկները մեկն ամուսնացած է և ապրում է հանքագործների հեռավոր գյուղում: Նա որ որի վրա ապարդյուն ջանքեր է թափում կերակրելու իր վեց քաղցած յերեսաներին: Տղաներից մեկն էլ տանն է նստած: Հողի տակ քսան տարի աշխատելով, նրա թոքերը ցվել են անխափոշիյով, և այժմ նա արյուն է թքում: Նախավերջին վորդին յերկար և անտեղի աշխատանք վորոնեց և, չգտնելով, գնաց թափառելու աշխարհի յերեսին:

Մնացել է ամենակրտսեր տղան՝ Ռոբերտը, վոր րնտանքի միակ կերակրողն է: Նա աշխատում է հանքային գործարանում: Նա ունի կին և չորս յերես և նրա հետ են ապրում Վիմմել մայրիկն ու թոբախտավոր յեղբայրը:

Վիմմել մայրիկն արագացնում է քայլերը: Ինչ վոր անհանգստություն կա ողի մեջ: Ամբողջ շաբաթվա ընթացքում խոսում են այն մասին, թե չուտով աշխատավարձը կկրճատվի: Այդ խոսքը սպառնական ուրվականի պես կանգնած է Վիմմել մայրիկի առաջ: Նրա ծեր գլուխը ցավաբեղբուն փորձում է ըմբռնել: Ի՞նչ էն ուզում նրանք: Չե՞ վոր անմտություն կլինեն:

Ինչ պակասել չի կարող: Այդ անմտությունը աշխատանքի պակասել ամիս է, ինչ կրճատված է աշխատանքային շաբաթը: Սեվ որվա համար պահված վերջին դրոշները վաղուց կերված են: Դեռ յերեք շաբաթ էր, վոր տղան նրան ուղարկեց նպաստ ստանալու: Այո, բայց մի՞թե այնտեղ կարելի յե մի բան ձեռք բերել: Նա առանց դրա յել կենսաթոշակ է ստանում: Հարեվան տնակում ապրող հանքագործների յերկու ընտանիք նույնպես չի կարողանում ապրել Մանոֆելդի փայտափրական ընկերությունից

ված ոռճիկով, թեև տղամարդիկ աշխատում են լրի շաբաթով:

Վիմմել մայրիկը հասավ իր տունը և մտավ խոհանոց: Նա ուսից վայր դրեց կողովը և բրնձը դրեց անկյունում: Սենյակի մեջտեղ կանգնած եր վորդին՝ Ռոբերտը, դեռ պարկը ուսին, և հուզված խոսում եր գործարանի մի ինչ վոր բանվորուհու հետ: Հարսն նստած եր սեղանի մոտ և լաց եր լինում: Թոքախտաւորը նույնպես վորձում եր մասնակցել խոսակցութեանը, բայց նրա խոսքերն ընդհատվում եյին հազից վորի միջոցին նրա ձեռքի վրա յերեվում եյին կապույտ բծեր:

Վիմմել մայրիկը սկսեց ակննջ դնել: Սովորաբար նա չէր խառնվում ուրիշների խոսակցութեանը: Յերեկոյան, դաշտային ծանր աշխատանքից նրա դուրսը ցավում եր և նա չէր կարողանում ըմբռնել Յիվ ինչո՞ւ համար են ընդհանրապես այդ բոլոր խոսակցութեանները: Միշտ նույն է, ինչպես այդ բոլոր յովանասուն տարիներն ընթացել և կյանքը, այնպես և կընթանա: Արժե՞ արդյոք խոսքեր վատնել:

Բայց այսուր նա աշխատում եր ուկնդրել նրանց խոսակցութեանը: Ընտանիքը հացագործին արդեն յերկու կարավայ հացի պարտք ուներ: Հարսն ևլ այս պեղ և լաց լինում, տղան այնպես հուզված է: Յերեվում և մի ինչ վոր բան է պատահել:

— «Ով վոր վաղը աշխատանքի դուրս դա, ուրեմն նա համաձայն է աշխատավարձի իջեցման», — ահա, թե նրանք ինչ են տպագրել թերթում: Յիվ, այնուամենայնիվ, այդ պրոֆեսիոնիրատները պընդում են, թե վաղը մենք պետք է աշխատենք, իսկ գործադուր սկսենք միայն մյուս օրը: Ծնե՛ր: Պարզ է,

վոր այն ժամանակ վո՛չինչ դուրս չի դա, վորովհետև դրանով նրանց համար դրուժյունից աղատվելու յեւթէ մնում, — հուզված ասում եր բանվորուհին:

— Կարելի չկա, վոր դուք այդ ինձ ասեք, ընկեր, — պատասխանեց Ռոբերտը: — Յես ուրեմն բան չիտեմ և հիմա յես միայն վազել եմ կնոջս յետևից:

Ախր, իմ ի՞նչ գործն է, — հեկեկում է կինը ուղանի կողքին: — Դու ամեն անգամ առաջ ես վազում: Մյուսները կմնան իրենց տեղում, իսկ քեզ յերեվի վորոց կշարտեն:

— Լավ, մի՛ մըմնջա: Իսկ յերբ վոր մյուս անգամ ոռճիկ ստանալիս ավելի քիչ վող բերեմ, ևն ժամանակ դու ինչ կերգես: Թող կանայք դնան գործարանային բանվորների ժողով: Ենտեղ նրանք տղամարդկանց կասեն իրենց կարծիքը: Գնանք:

Կինը սրբեց արցունքները և դեռեվս տատանվելով, դնաց ամուսնու մոտ: Գնաց նաև հիվանդը: Վիմմել մայրիկը մի քանի կարտոֆիլ կերավ: Հետո նա դուրս յեկավ տնից և նստեց դռան առաջ: Նա ցանկացավ տեսնել, թե ինչ է կատարվում վողոցում, լսել, թե ինչ են խոսում հարեւանները: Անհատութեանը տիրեց նրան, և միտքը սկսեց գործել արագութեամբ:

Բանվորների կանայք դուրս եյին գալիս տներից շտապ դիմում դեպի գործարան՝ վեր բարձրացյալ թեք վողոցով: Մի՞թե նրանք ևլ են շտապում մուղով: Վիմմել մայրիկը զարմանքով թափահարեց դուրսը:

Փողոցում ամեն ինչ խաղաղվեց: Հանկարծ մի սուր ձայն ձեղքեց այդ անդրերը: Ռազմական աղաւնչան եր: Յերեկոյան վոստիկանական հերթապահ ջո-

կատը և ժանդարմները՝ զինված կարաբիններով:

Վիմմել մայրիկի սիրտը դող ընկավ: Կնշանակի այս նորի՞ց է կրկնվում: 1909 թ. մեծ գործադուլի ժամանակ բանվորների դեմ դուրս ելին գալիս կայսերական զորքերը՝ կլոր սաղավարտները գլխներին: Իսկ 1912 թ. նրանք կոչվում էին վոստիկանական պահստողական զորամաս: Վիմմել մայրիկը, աչքերը փակեց, նրա կնճոռոտ ձեռները ջղաձգարար գրկեցին ծնկները: Նրա վրդեխ... արյունոտ կրծքով... անշարժ, սառը, մեռած դեմքով...

Նա նստած էր, ինչպես կաթվածահար: Վիմմել մայրիկն անարտունջ կրել էր իր կյանքի բոլոր արհա-վիրքները այնպիսի հեղուկությամբ, ինչպես կրում են փոթորիկը կամ ամպրոպը: Վորպես հալումաշ յեղած ձի, նա քարշ էր գալիս թշվառության և քաղցի մեջ: Բայց այժմ նա իր ամբողջ ելույթյամբ դողում էր հուզմունքից: Կրկին զոհեր: Ավելի պակաս սը-նունդ ծերության հասակում... Կարաբինները և կա-րավայով հացերը պարում էին նրա աչքի առաջ:

Յերբ արդեն ամբողջովին մթնեց, դրացիները սկսեցին վերադառնալ ժողովից: Վիմմել մայրիկի ա-կանջին էլին համուտ «գործադուլային կոմիտե», «պայքարի ղեկավարություն»... Խոսքերը:

— Լուսարացին հավաքվել գործարանի առաջ, հան բահորի մոտ, — պարզորոշ լսեց նա:

Դիչերվա ժամի յերկուսին Վիմմել մայրիկը վեր կացավ: Նա կամացուկ հազնվեց, խմեց յերեկվա սուրճից մնացած դիրտը, և խնամքով, քնքարաբ, ինչպես մի թանգարտեք իր՝ դրսևանում թաղցրեց մի

կտոր հաց: Ապա նա դուրս յեկավ տնից և բռնեց դոր-ծարանի ճանապարհը:

Առավոտվա ժամի յերեքին դուրս յեկան գործա-դուլավորների տղամարդ և կին պահակները: Առա-ջից, դեռ աղոտ, վաղորդյան յերկնքի Ֆոնի վրա, լուսնի անդոր ճառագայթների մեջ նրանք նշմարեցին կոացած մի կերպարանք:

— Վիմմել մայրիկը, — ուրախառիթ մի զարմանք անցավ բանվորների շարքերով: Այո, այդ լուսկյաց պառավը՝ մոռյալ, ուժասպառ դեմքով, առաջինը կանդ-նած էր պահակատեղում: Վիմմել մայրիկը ծպտուն չէր հանում: Նա սովորություն չուներ պարսպ խոս-քեր վատնելու: Նա միայն գլխով բարեկամ էր մոտե-ցողներին:

Առավոտյան ժամի չորսին ճանապարհի վրա յերե-վաց Մանսֆելդի փայտիլրական ընկերության բեռ-նատար սովտոն, վորով գալիս էին շտրեյկերիսներ: Ա-ռաջինը նրանց դեմ հարձակվեցին կանայք և պահանջի-ցին, վոր շոֆերը կանգնեցնի մեքենան: Բայց նա նույն-իսկ չդանդաղեցրեց մեքենան: Այն ժամանակ մի յերե-տասարդ կին պառկեց գետին և իր մարմնով փակեց ճանապարհը: Վիմմել մայրիկը պառկեց նրա կողքին: Շոֆերը կանգնեցրեց մեքենան: Կանայք չըջատեցին սովտոն:

— Դալաճաննե՛ր, լրտեսներ: Դուք ցանկանում եք մեր յերիտասարդներից խլել նրանց մի կտոր հացը:

Մեկն ամբողջ ուժով ապտակեց շտրեյկերիսներից մեկին: Վերջինս ճոճվեց: Մնացածները նստել էին, ինչպես քարացածներ: Այն ժամանակ շտրեյկերիսների պարագլուխը նշան արեց և մեքենան յետ դարձավ ու սուրաց ամբողջ ուժով: Պահակների դայրացած բացա-

կանչություններն ու հոհողը լսվում եր նրանց յե-
տեկից:

Հետո յեկան մի փոքր ջոկատ հետեւակ շտեյկ-
բրեյներ: Լուռ կանգնած եյին Մանսֆելդի գործարան-
ներն ու հանքերը:

Վիմմել մայրիկը նստած եր ճանապարհի կողքին
և տաքանում եր արեւի տակ: Դանդաղ, կենտրոնացած,
նա մի կտոր հաց եր ծամում:

Սմեն որ նա վեր ե կենում լուսաբացին և զնում գոր-
ծարան պահպանելու մուտքերը: Լուռ ցցված եր գոր-
ծարանը: Միանկույզները ծխի քուլաներ չեյին արձա-
կում:

ԿԱՆԱՆՑ ՊԱՀԱԿՆԵՐԸ ՆԱՎԱՀԱՆԳՍՈՒՄ

(1918 Թ. ՀՈՒՆՎԱՐՅԱՆ ՈՐԵՐԻՑ)

Կամացուկ, առարկաները մթության մեջ շոշափե-
լով, նա վառեց նավթի ճրագը: Ազոտ ճրագը լուսավո-
րեց նավահանգստային յերիտասարդ բանվորուհի Աննա
Մելլերի նիհար զեմքը: Կանաչ-յերկնազույն աչքերը
փայլում եյին նրա կիսած հոնքերի տակից:

Արագ ու կտրուկ շարժումներով բանվորուհին հա-
րավ կարկատած վերարկուն և թաշկինակով գլուխը
կապեց: Այրմուկ չհանելու համար նա ձեռքը վերցրեց
փայտե ներքան ունեցող կաշվե յերկարածիտ կոշիկնե-
րը: Մի յերկու գդալ սառը սրտոր կերակուր կուլ տա-
լով, նա մի կտոր հաց կծեց (հացը չաղգամի խոռուրդ
եւ, այդ պատճառով լարժուն եր և ծանր) և, մնացոր-
դը թաղցնելով, ճրագը մտրեց և անշուշի դուրս յե-
կավ սենյակից:

Սանդուղքի աստիճանները ճոճուցին: Լավեց
փակվող դռների ձայնը: Բազմաքանակ բնակիչներով
լցված մեծ սնից դուրս յեկան վեց բանվորի կանայք:
Յուրա առավտոր հաղիվ բացվում եր նրանց զեմքին՝
փափուկ քուլաներով դեպչում եր նրանց զեմքին՝
փախցնելով քնի հետքերը: Զգաստ և ուշադրությամբ
կանայք չորս կողմն եյին շրջում թույլ լուսավորված
փողոցներում:

Անկյունից դուրս յեկավ կանանց մի այլ խմբակ:

Աննա Միլերի խաղաղ, խիստ, աչքերը ցլկեցին ուրախութեամբ. նրանք հավաքվում են: Նքանք կատարում են իրենց խոսքը: Անողմուկ ձայներ, կտրուկ բարեմներ: Մի վարկյան բոլորը խմբվեցին ի մի և կազմեցին մի մութ զանգված: Հետո, մանր խմբակների բաժանվելով, կանայք առաջ շարժվեցին: Վորջան մոտենում է յին նախահանգստին, այնքան խմբակները շատանում է յին: Անողմուկի քամի բարձրացավ, վորը կանանց քնաց կիսամութ վողոցներով դեպի նախահանգիստ: Նրանք գնում է յին, ինչպես փչած մութ առազաստներ:

Աննա Միլերը յերկարացնում է վիզը, ձեռքը դնում է ճակատին և ջանք է թափում հետնելու խորքում յերեվացող սեվ զանգվածը... Այո, այդ նրանք են: Լավում են ուժգին բացականչութիւններ, և կանանց ջոկատներն ուրախ առաջ են գնում: Հավաքվեցին նախահանգստային բոլոր գործադուլավոր բանվորները կանայք:

Այստեղ է և պառավ Շուրտենը, վորի բերնում ցցված է միայն մեկ ատամի մնացորդ: Նրա դեմքի մաշկը կնճռապատ է ամբողջովին և հիշեցնում է բողմաճավալ թաշկինակ: Թողնած աչքերը կարծես թի նույն գույնն ունեն, ինչ կաշին: Շուրտենը իր յերեք տղաներին կորցրել է պատերազմում: Չորրորդը նախահանգստային բանվոր է: Նա գործադուլավորները մեջ է:

Աննան ձեռքը մեկնում է Շուրտենին և այդ ժամանակ միայն նկատում է, վոր ձեռքում պահել է ձյունից ամբողջովին թրջված մի կտոր հաց: Ազահաբար նա հացը մոտեցնում է բերնին: Պառավ Շուրտենը մանր,

կիցած աչքերով նայում է հացի կտորին: Աննան կետ տալիս է նրան: Յերկու կանայք՝ պառավ և յերեք տասարդ, իրար կողքի կանգնած՝ ազահաբար ծամում են: Բոլորը լաված սպասում են: Գիշ են խոսում: Յերեքն լավում է միայն խուլ շշուռ:

Հեռվից վտանաձայն է լսվում... Կարծես թե մեկը դալիս է... Մոտենում է մի սեվ սրիւնետ: Դա մի ծերուկ է փոքրիկ պարկը ունին: Նրան հետեւում են ուրիշ յերեք հոգի՝ հողնած վտանները քարշ տալով: Իսկ ավելի հեռվում դղրդացող վտանաձայնով դալիս է ուրարկված շտրեյկերներին մի խմբակ:

Կանայք շղթա կազմեցին և ձեռք-ձեռքի տվեցին: Չորս շղթա կանգնած են մեկը մյուսի յետեւ: Նրանցից վոչ մեկը վոչ մի ձայն չի հանում: Պառավ Շուրտենը յետ է նայում և դիտում է կանանց դեմքերը: Նրա կնճիւղներով ակոսված դեմքի վրա փայլում են յերկատարդացած աչքերը:

Շտրեյկերներին մեջ խառնաշփոթութիւն առաջացավ: Նրանք զանդաղեցնում են քայլերը: Շտրեյկերներին յերեք մեկը մի կողիտ սրախոտութիւն է անում, բայց այդ ներգործում է, վորպես մարտի սողանչան: Հաջողանքների մի հեղեղ թափվում շտրեյկերներին հասցե յին:

— Շտրեյկերներն'ը, սրիկանն'ը, անդգամն'ը, դավաճանն'ը: Դուք նախահանգիստ չե՞ք մտնի:

— Խեղճի՛ յեկեք, կանայք: Մենք պետք է դատարկենք չողենալը:

— Ախ դու՛ք, դավաճաններ: Մենք ձեզ դատարկել ցույց կտանք: Ամենուրեք գործադուլ են անում: Կորչի պատերազմը: Թող վերադարձնեն մեզ մեր տղա-մարդկանց: Յեւ թող մեզ հաց տան:

Մի քանի ծեր բեռնակիրներ անկատելի չքանութեան անկյուններում, չհամարձակելով նույնիսկ յետաշել: Մնացածները կանչած են անհամարձակ: Յետևում ուսեղ յերիտասարդներ հանկարծ հարձակում են կանանց վրա, փորձելով ձեղքել առաջին շղթան: Մեկ կայն շղթան ամուր ե: Տների պատերն արձագանքում են կանանց ծաղրական հոհուցը:

Ծաղրակրթներին մի շարք դանդաղ նահանջում ե: Նրանց նախկին խիտ շարքերը ցրվում են և քաղվերն ալիս չեն դղրում անպես հուժկու և վատաճգամարդիկ անկարգ յետ են դառնում հալչող ցեխախառն ձյան միջով:

Փողոցը կրկին ամալանում ե: Միայն մոտերքում հավաքվել են հետաքրքրվող քաղքենիներ: Կանայք բար յերես են նայում: Նրանց հուզված դեմքերը ավելում են կարմիր գույնով: Աչքերը տենդորեն փայլում են: Նրանցից մեկը՝ պնդակազմ, ուսեղ մի կին, թիվերը կոխած կողքերին, զրնդան ձայնով հոհում ե:

— Եյ, հերոսներ, յետ դարձեք: Մենք ձեր բիթ պոռնգը կլնարենք:

Կանայք մնում են իրենց տեղում: Ո՞վ գիտե, դեռ ինչի կպատահեն: Աննա Միլլերը նրանց առաջ կանգնած ե, ինչպես հրամանատար:

Անցնում ե մի առժամանակ: Հեռվից խիտ շարքերով վրա յե տալիս վոստիկանությունը: Փայլում են նրանց սաղավարտները, թրերը: Յերկարահասակ անձուկ լեյտենանտը քայլում ե առաջից:

— Յրվեցե՛ք:

Շղթան անշարժ ե:

— Յրվեցե՛ք:

— Վոչ մի շարքերիսեր ներս չենք թողնի,— պատասխանում են կանայք:

— Գործադուլավորները ցանկանում են ձեղքել Փրոնտը,—լավում ե լեյտենանտի ճղրտան ձայնը:

— Մեր Փրոնտը վոչ վոք չի ձեղքի,—գոչեց Աննա Միլլերը: Նա կանգնած ե՝ ձգված ամբողջ հասակով: Նրա ծովի պես կանաչ աչքերը նախատեսում են փոթորիկ:

— Դուք ցանկանում եք թշնամիների համար մուտք բանալ դեպի յերկիրը:

Նրանք արդեն առանց աչիս ել ալստեղ են: Ահա նրանք—հնչում ե պառավ Ծուլտենի ձայնը, և ձեռքը պարզելով, նա ցույց ե տալիս վոստիկաններին:

Հնչում ե հրամանը: Ծողողացող թրերը շաշուտով ձեղքում են ողը: Աննան դանդաղորեն խորասուզվում ե ինչ վոր փափուկ, մութ խորության մեջ: Մեկ վայրկյան հետո՝ թե՛ մի տարի անցավ,—նա կրկին վոտքի վրա յե: Չորս կողմը շաշում ու փայլում են թրերը: Նա հավաքում ե իր բոլոր ուժերը: Դեռ ե չի կարելի մեռնել—նախ պետք ե գործադուլը շաշել:

— Գործադուլ,—հնչում ե նրա արնաշաղախ բեռանը: Հետո կրկին տիրում ե խավարը:

ՅԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ԲԱՆՎՈՐՈՒՅԻՆԵՐԻ ԳՈՐԾԱԴՈՒԼԸ

Ձմեռվա գիշերը թշնամու նման սողոսկում երթանվորներով բնակեցված հսկա-սկան տան ծակ ու ճեղքերից: Խոնավութունը թափանցում եր անկողինները և թաց սալանով պատում քնածներին: Կաշեզործարանի յերիտասարդ մի բանվորուհի, բերանը կիսաբաց քնած՝ ծանր շնչում եր: Փոքրիկ սենյակի ողբ ապականված եր և հեղձուցիչ: Հանկարծ մեկի սառը ձեռքը շարժեց նրա ուսը:

Վախ և դժգոհութուն արտահայտից աղջկա դեմքին:

— Ոձ, — ցնցվելով արտասանեց դեռ ամբողջովին չարթնացած Գրետան:

— Դե վեր կաց: Գործի գնալու ժամանակն է:

— Մի՞թե չի կարելի մի անգամ դռն քնից կշտանալ: Հանդիստ թող ինձ, դեռես գիշեր ե:

— Բեկ ասում եմ ժամի վեցի կեսն է: «Բնից կըշտանալ» — չե մի ուրիշ բան — իծաղելով տնաղ արեց յեղբայրը:

Պաուլը նորից շարժեց Գրետայի ուսը: Նա չըթռնալը կծեց և կուչ դալով, մի կծիկ դառալ բարակ վերմակի տակ: Խոհանոցից լսվում եր լվացվողների շփոշիոցը: Քնած աղջկա դիտակցության մեջ այդ ձայնը վերածվում եր սուլակի քչքչոցի: Սակայն ինչ վոր կեղևը ող անհանգստություն հանկարծ ընդհատեց նրա

ընդեր: Մի շարժումով Գրետան նստեց մահճակալի վրա և վռաքերն իջեցրեց հատակի սառը քարերին: Կես ժամ հետո Պաուլը և Գրետան քայլում էին Բերլինի արեվելյան մասի թույլ լուսավորված փողոցներին: Սուրճով լի թիթեղյա չշերը չըրկում էին նրանց դուռհատեղում, իսկ դրպաններում կար մարդաբին քսած մեկական կտոր հաց:

Բոլոր դռներից դուրս էին գալիս մութ կերպարանքներ: Բանվորների շարանը սեղ հեղեղի նման հոսում եր դուր իսկահատակով: Մեկելյան կայարանի չըջակա հին ու նեղ փողոցներում անհաստատ քայլերով թափառում էին միայնակ կերպարանքներ:

Մի զարպատից Պաուլի և Գրետայի դիմաց դուրս յեկավ ուսերը բարձր պահած մի յերիտասարդ բանվոր, ցրտից կապտած գեմքով: Նա դիտով բարեկի նրան արեց:

— Մի տե՛ս, Գոլտեն Ոստոն: Կարծես թե գիշերը մնացել են բաց յերկնքի տակ:

— Այո, չե՞ վոր նա չորս ամիս է, ինչ գործադուրկ է: Տնտեսը ծերուկը նրան դուրս արեց այն պատճառով, վոր նա կոմյերիտական է: Ինչ կերպարանք ունի՞... — Գլուխը համակրանքով շարժելով ասաց Գրետան:

Հենց դու ինքդ ել նրանից լավ տեսք չունես, — պատասխանեց Պաուլը մի հայացք նետելով քրոջ վրա:

— Բա ի՞նչ էլիք կարծում: Դու մի քիչ աշխատելիք այդ դարձահոտ չենքում: Շունչ քաշել չի կնում: — Գրետայի դեմքը կնճռոտեց:

Պաուլը թեքվեց ձախ, դեպի մեքենաշինական գործարանը: Ցեխում կրճատված աշխատանքային որ մըտ-

ցնելուց հետո նա աշխատում եր չարաթական միայն
չորս որ:

Գրեհամն մենակ շարունակեց ճանապարհը: Նա
աշխատում եր մի փոքրիկ կաշեգործարանում, վոր-
տեղ կային հիսուն յերեսասարդ բանվորուհի և քսան՝
հասակավոր: Պրեյչեն «մարդասիրական» ֆիրմը ծեր
բանվորուհիներ եր վարձում այն պատճառով, վոր
նրանք համաձայնում էին բոլոր պայմաններին՝ վա-
րենալով ընկնել գործադուրկների մշտական բանակը:

Շուտով Գրեհամն հասավ իր ընկերուհիների բաղ-
մության:

— Եղ ինչո՞ւ յես լուռ, Գրեհամ:

— Բավական ե, վոր մարդ գործարանը տեսնի,
իսկույն սիրտը խառնում ե,—ասաց Գրեհամ:—Ձե,
դու իրավացի յես,—շարունակեց նա, դառնալով ըն-
կերուհիներից մեկին:—Այսպես յերկար շարունակվել
չի կարող: Յերեկ վարպետն ինձ նորից բղով ծակեց:

— Իսկ ինձ անվանեց անդամ և բռնեցքով խփեց
մեջքիս: Այլևս հանդուրժել չի կարելի:

— Իսկ ի՞նչ կարող ենք անել: Ձե վոր մենք ան-
չափահաս ենք: Հատկապես մենք պետք կդանք խնա-
մակալության, վորպես անչափահասներ,—ասաց դեղ-
նածամ աղջիկը:

— Այնտեղ ալիքի վատ չի լինի, քան Պրեյչենի
մոտ,—առարկեց մյուսը:

Բանվորուհիներն անցան բակը, դիմելով դեպի
կեղտոտ-մոխրագույն խալիսու շենքը: Արդեն հիսուն
սարի շարունակ այդ շենքը վոչ մի նորոգում չի տեսել:
Բոլոր յերեսասարդ բանվորուհիները խնդրված էին
մեկ շենքում: Արտաքնոցները դռնվում էին շենքի կող-

քին և արհեստանոցը նրանցից բաժանվում եր միայն
կիսաքանդ մի փայտե միջնադարով: Այնտեղից վոչող
կեղտոտությունների հոտը խառնվում եր կաշվի կծու
հոտի հետ:

Յեւ, այնուամենայնիվ, վոչ այդ մոռցվածութունը,
վոչ դարձահոտությունը չէին կարող հաղթել աղջիկ-
ների կենսուրախ կայտառությանը:

Գործարանում դեռ վաղուց անհանգստություն եր
ղացվում: Հայացքների և դեմքերի արտահայտու-
թյան մեջ յերբեմն բռնկվում եր մի խուլ համատու-
թյուն: Դրանից բացի, յերեկ առանց վորեւ պատճառի
հեռացրին մի բանվորուհու: Այժմ հենց դրա մասին ե-
լին խոսում: Աղջիկներն աշխատում էին և փսիսում
միմյանց հետ:

Ներս մտավ վարպետը: Բանվորուհիները նրան
անվանում էին «դերացրած յեղ», վորովհետեւ նա
հաստ ծոծրակ ուներ, իսկ նրա մանր, անգույն աչքե-
րը մոդեսի աչքերի նման դիտում էին արհեստանոցի
բոլոր ծակ ու ծուկերը, և նրա սուր հայացքից վոչինչ
թաղցնել չեր լինում:

— Ինչ եք կշկշում, անիծված ծուլեր,—կասա-
ղեց նա աղջիկների վրա:—Վոչ մի խոսակցություն
չյուե՛մ: Հատկացա՛ր:

— Վոչ մի խոսակցություն չլսե՞մ:

— Ի հարկե:

Լուրթյուն: Վոչ մի խոսք: Յես արդելում եմ խո-
սակցությունը: Իսկ յեթի վորեւ մեկը ծպտուն հանի
աշխատանքի ժամանակ, յես նրան դուրս կդցնեմ:

— Այդ մենք դեռ կտեսնենք: Դուք վոչ մի իրա-

վաճեց չունեք—Գրետան կանգնած եր վարպետի առաջ,
Մի ձեռքին ասեղ, մյուսում՝ կաշվի մի կտոր:

— Դու առաջինը դուրս կլիջես, անդգամ արա-
րած:

Մի քանի աղջիկ թողեցին աշխատանքը և մոտե-
ցան Գրետային:

— Այս ի՞նչ է, պապանձվել էք, ինչ է,—բացա-
կանչեց Գրետան:—Մենք սարուկ ենք, ինչ է:

— Վարպետը շատ է յերեմակայում: Ո՞վ կաշխա-
տի ես հոտած փոսում: Ավելի շուտ կարգադրեցեք վոր
փակեն արտաքնոցները, քան այստեղ հրամաններ ար-
ձակեցեք,—արձագանքեցին աղջիկները:

Մոտեցավ բանվորուհիների մի նոր խմբակ: Հուզ-
մունքը լայնացավ:

— Աղջիկն իրավացի լի: Սա ի՞նչ խոցություն է:
Յեւ այս բոլորը մեր ստացած ոռճիկով: Ի՞նչ ասես,
վոր մենք չենք կրում այս ապուշների պատճառով:

Վարպետի զեմքը շատագուցեց:

— Իսկույն գործի անցեք: Ով վոր թեկուզ մի ծրպ-
տուն հանի միջին գործի վերջը, անմիջապես դուրս
կլիջի:

— Մենք կխտենք այնքան, ինչքան ուզենք—վր-
դաված բացականչեց Գրետան:—Իսկ այժմ թողնում
ենք աշխատանքը: Մարդ ամբողջովին վաճենի ձեռն այս
խողանոցում: Ընկերներ, բաժանեմ ես աշխատանք: Բո-
լորդ վայր գցեք: Գործադուլ ենք անում: Այո, այո:
Ամեն ինչ դեն չպրտեք: Մենք գործադուլ ենք անում:

«Գերացրած յեղը» ամբողջովին շփարեց: Հետո նա
խայթվածի պես սկսեց հոհոսայ:

— Գործադուլ անե՞լ: Դո՞ւք: Խնքոտներ, վե՞՛-
տոնների սերունդ և—գործադուլ:

Հուզված խոսակցության ձայնը տարածվեց ամ-
բողջ շենքում: Մի քանիսը վախկոտաբար յետ դար-
ձան իրենց տեղերը և առանց գլուխները բարձրացնե-
լու սկսեցին աշխատել:

Վարպետը չէր կարող յենթադրել, թե այդ տասն-
հինգից տասներորթ տարեկան անչափահասները կկա-
րողանային իրենք, առանց հասակավոր բանվորուհի-
ների ոժանդակության գործադուլ հայտարարել: Բայց
նա չցանկացավ ավելի ես զայրացնել բանվորուհի-
ներին, այդ պատճառով դուրս յեկավ շենքից:

— Դե, հագնվեք, դնանք,—հրահանգեց Գրետան:

— Գործադուլը սկսվում է:
Բնանըջորս աղջիկ հետեվեցին նրան: Մնացածնե-
րը կանգնած ելին տատանման մեջ:

— Իսկ այժմ դնանք կարելի լիլիկներ խոտի անվան տու-
նը,—հրահանգեց Գրետան:—Այնտեղ դիտեն, թե ինչ
պետք է անել նման դեպքերում, և խորհուրդ կտան
մեզ, թե ինչպես վարվեն այսուհետև:

Ժամի հինգին, յերբ աշխատանքային ուրբ վերջա-
ցավ, Գրետան և քանհինգ այլ բանվորուհի աղջիկներ
կանգնած ելին ի. Գ. Պրեյչեն Փերմի դռների առաջ:
Նրանց հանգեպ դուրս յեկավ ինքը գործարանատե-
քոհանն Գրալեր Պրեյչենը, վորը սոցիալ-դեմոկրատա-
կան կուսակցության անդամ է:

— Մի աղմկեք և մի հուզվեք, աղջիկներ: Դուք
անչափահաս եք և գործադուլ անելու իրավունք չու-
նեք: Գործի դիմեք, թե չեք բանը վատ կլիերջանա:

— Անմիջապես հեռացրեք վարպետին, աշխատեմ ենք դործի չենք վերադառնա:

Պարոն Պրեյզենը նրանց չարժանացրեց իր պատասխանին: Նա դայրացած վերադարձավ դործարան:

— Եհ, աղափնյակներս, մենք ձեզ հետ ղեռուս հաշիվ կտեսենք, — մրթմրթած նա կատաղաբար:

Գործադուլավորները պահակներն իրենց կողմը դրավեցին յերեսունհինգ յերիտասարդ բանվորուհու: Մոտակա պանդոկում համարքից բանվորուհիների ամբողջ կոլեկտիվը և նրանց առաջ հանդես գեկավ տասներկեց տարեկան մի կաշեգործ աղջիկ: Մի քանի ամիս առաջ նրան դուրս դեցեցին արտագրությունից, իսկ աշխատեալից և կոմյերիտիության մեջ արհեստակցական դժով: Նա պարզարանում եր ներկաներին, թե ինչ նշանակութուն ունեցավ իրենց դործադուլը:

Նրան լսում էին շունչները բռնած, լայն բացված աչքերով: Կոպիտ վարմունքից և աշխատանքի սարսափելի պարթաններից հուզված աղջիկները դործադուլ էին անում, բայց նրանք ամբողջովին չէին ղիտակցում իրենց կատարած քայլի կարեւորութունն ու նշանակութունը: Յեւ հանկարծ նրանք լսեցին, վոր հասկառիոր բանվորներին դուրս են չարտում արտագրությունից և նրանց փոխարենում անչափահասներով, վորոնց ամբողջ հեշտ և շահագործել, վոր նրանք պետք և սկսեցին պայքարը և վոր այդ պայքարը միայն իրենցը չէ, այլ ամբողջ բանվոր զանախարդի պայքարն է:

Աղջիկները լցվեցին հպարտության զգացումով և ուժով:

— Ընկերներ, — դուչեց Գրետան, թոչեկով աթոռի վրա: — Այժմ դուք գիտեք, թե բանն ինչուսն է: Բոլորս

հեռանաք դործարանից և վերադառնաք մեր պահանջներին տիրացած: Բայց դրանից չուտ չվերադառնաք:

Առաջարկն ընդունվեց: Բանվորուհիները պահանջները հետեւյալն էին.

Հեռացնել վարպետին,
Գործի ընդունել հեռացված բանվորուհուն,
Նախատեսյակ չինել արտաքնույնի առաջ,
Նախաձաշի սենյակ չինել, բժշկական ոգնություն
ցույց տալ, բարձրացնել աշխատավարձը, վերացնել գնահատման տարբերությունները:

Հաջորդ առավոտ պարոն Պրեյզենը և նրա վարպետը իզուր սպասում էին յերիտասարդ բանվորուհիներին: Գործի յեկան միայն քսան պատավ կանայք: Հետո ներկայացավ դործադուլավորները: Իսկ փողոցում կոլեկտիվը և հանձնեց իր պահանջները կանգնում դործադուլավորները հսկայական պլակատներով:

Սոցիալ-դեմոկրատական կուսակցության անդամ և դործարանատեր Պրեյզենը հեռախոսով տեղեկացրեց իր կուսակցական կոլեգիաներին: Վերջիններս հանդիմանալով նրան, խոստանալով դործը կարգի բերել: Մի տացրին նրան, խոստանալով արհեստից ներկայացուցածից հետո ներկայացավ հետո նա բանակցուցիչը: Հարուստ նախաձաշից հետո նա բանակցություններ վարեց իր կուսակցական համախոհ Պրեյզենի հետ, ապա դնաց դործադուլային կոմիտեի վորպեսզի նրան համոզի դադարեցնելու դործադուլը: Բայց աղջիկներն ամուր էին կանգնած իրենց տեսակետի վրա:

— Թեկուպ Հայտարարեք, վոր այս անկազմակերպ գործադուլ է, Թեկուպ դավաճանեք մեզ: Մենք Հենք Հանձնվի:

Ճաշից հետո կայացավ գործադուլավորներին նոր ժողովը: Պարզվեց, վոր նրանք մոռացել են ընտրելու ներկայացուցիչներ, փորձեցին դեկավարեյին գործադուլը: Այս բացը չուշտով լրացրեցին: Կոմիտեն խոնարհ կապ հաստատեց մյուս գործարանների հետ:

Ամբողջ ուր մինչև ուշ գիշեր Գրետան վտարվեց:

Յերբորդ ուրն առափնյայն Պատուն ու Գրետան միասին կրկին քայլում էին դատարկ փողոցներով:

— Գրետա, յեթե դուք կարիք դրաք, մենք անմիջապես կդանք: Միայն թե մեկին ուղարկիր Հակաֆաշիստական յերիտասարդական միություն:— Պատուն աշտեղ գրոհող գործայունի դեկավար էր:

«Գերացրած յեղը» դռնից դուրս նայեց: Տեսնելով պահակներին, նա հեղնաբար ժպտաց և անհայտացավ:

Գրետեն յակից ոսցիալ-դեմոկրատ Պրեյչենը Հեռախոսով խոսում էր: Նա հրավիրեց փոստիկանության: Քառորդ ժամից հետո տեղ հասավ փոստիկանական ավտոն: Վոստիկանները ցած թռան, հարձակվեցին գործադուլավորներին պահակների վրա և նրանց քար լորվեցին փոստիկանական քաղաքամաս: Պատուված պրակտներն ընկան փողոցի ցեխի մեջ:

Մի քանի ժամից պահակներին ազատեցին, և նրանք նորից վերադարձան գործարան, բայց այնտեղ արդեն կանգնած էին նոր պահակներ, նոր պրակտներով: Պրեյչեն ֆիրմն ակամայից հարկադրված էր դա-

դարեցնելու աշխատանքը: պատրաստի ապրանք Հկար:

Գործադուլի հինգերորդ ուրը «Մորգեն պոստ» լրագրում հայտարարություն տրվեց, թե «Պրեյչեն ֆիրմը կարիք ունի յերիտասարդ կաշեգործ բանվորուհիներին»:

Վեցերորդ ուրը գործադուլավորների պահակներն իրենց տեղերը դրավեցին սովորական ժամանակից առաջ: Յեվ իզուր Հե, վոր այդպես արին: Հայտարարությունը կարդացած մոտ քսան աղջիկ ներկայացան իրենց ծառայությունն առաջարկելու: Նրանք վերադարձան աշխատանք, վորքան յեկել էին: Գործարանատերն ու վարպետը լուսամուտից կատաղած հետևելով էին անցուղարձին:

Հաջորդ ուրը կերակրի յեր, և ամեն ինչ խաղաղ անցավ: Բայց յերկուշաբթի առափնյայն, յերբ պահակները սովորական ձևով դրավեցին իրենց տեղերը, փողոցը չընդադատեցին: Վոստիկանների մի հորդա հարձակվեց աղջիկներին վրա և սկսեց ծեծել նրանց ուտիսե մահակներով: Գրետան հարված տալով վրա և մյուսներին փակեց դեռին՝ համարյա ուշագնաց: Նրան դրեցին վոստիկանական բեռնատար ավտոյի վրա և մյուսներին հետ միասին տարան վոստիկանատուն:

— Գնացեք հակաֆաշիստական ջոկատ: Գնացեք գործարանները: Յույց արեք— ձեռք էր Գրետան ավտոյից:

Ճաշից հետո Պրեյչենի գործարանի սովորաբար անդորր փողոցը կենդանացավ: Ծրջանի բոլոր գործարաններից յեկան յերիտասարդ բանվորներ: Աղջիկներն ու կանայք միացան նրանց: Ներկայացավ յերիտասարդ հակաֆաշիստների մի ջոկատ՝ կապույտ բլուզներով:

Պրեյլենի գործարանի առաջ չարքով դասավորվեցին
յերիտասարդ բանվորներ իրենց գորչակներով, պլա-
կատներով և լողուններով: Նրանց առաջնորդում էր
Գրետան, վորի գլուխը սպառած էր սպիտակ թարմ վի-
րակապով:

ԱՐՏԱԺԱՍՅԱ ԱՇԽԱՏԱՆՔԸ ՄԵՏԱՔՍԱՄԱՆԱՐԱՆՈՒՄ

Սաստիկ չողը ճնշում է մետաքսամանարանի թեք
տանիքին: Ապակե առաստաղի տակ, մարդու գլխի
բարձրությամբ, մոլեգին պարով պտտում են վառ-
դույնի կարժերը: Յերեք հարյուր կարժառ կա այդ-
տեղ՝ թունդ կապույտ, մուգ կաթմիր, դեղին և սպի-
տակ՝ չողչողան սպիտակ՝ արհեստական մետաքսի
կարժերով:

Թռչող կարժառների տակ բանվորուհիների ձեռ-
քերը նմանում են ուրուրի անդադար թափահարող թե-
վերին: Մետաքսի կարժերի վրա յեն ուղղված կանանց
խելադար, դունատ դեմքերը:

Աչքերը լարված հետեւում են բաժան կարժառի:
Արդյոք բոլոր թելիկները հա՞րթ են: Չե՞ն խճճվել նը-
րանք: Վորեւ տեղ թելը չի՞ կտրվել: Մատուռ աղմկում
է: Կարժառները դառնում են: Առաջին կոճը, յերկ-
րորդը, յերրորդը, տասներորդը՝ բոլորը լիքն են: Տաս-
յերկուերորդը չուտով կլցվի: Միայն այդ չէ: Այդ
սպառնում է վատնել ժամանակը: Պետք է չուտով փո-
խել կոճը:

Վեցերորդը լիքն է, ութերորդը լիքն է, տասներ-
կուերորդը լիքն է, յետեւից քսաներորդը նույնպես
լիքն է: Նոր կոճեր: Ո՞ւր են նրանք: Չե՞նքի տակ չկան:
Պետք է դնալ բաժանմունքի մյուս ծայրը և դատարկ
կոճեր վերցնել մեծ արկղից: Բայց թերեւս այնտեղ այլ-

Գեորգիայի պրուտարուհիները.

ևս վոչինչ չի մնացել: Գուցե կարիք կլինի իջնել ասած-
դուղդուղ և այնտեղ վորոնել: Բայց ահա դղրդոց և
լավում: Բանավորը մոտեցրեց սայլակը և արկղի մեջ լըց-
րեց փայտե դատարկ կոճեր: Լավ ե, վոր կարտոնն կո-
ճեր չեն. նրանք ավելի դանդաղ են շարժվում: Նրան-
ցով շատ արտագրեկ չի լինում և յերբեք չես կարողա-
նում տակից դուրս դալ:

— Ասենք յես ընդհանրապես, ինչ ել վոր անեմ,
յերբեք այլևս չեմ կարող տակից դուրս դալ:— Բանավոր-
բուհի Աննայի գործը յերկնագույն աչքերն անհանգստու-
թյամբ դիտում են չարժաններին: Նրա այտերի վրա
յերեկվում են կարմիր բծեր: Յերբ մայրը նոր կոչիկնե-
րի կարիք ունի, ինքը աշխատեց ամբողջ ուժով և չա-
բաթական ստացավ քառասունյերեք մարկ, բայց այ-
նուհետև նրա «բարձր» աշխատավարձը վերջացավ:
Նա իրեն մեռնելու չափ կարող եր նեղել, բայց, միև-
նույն ե, վոչինչ չեր դուրս դա: Աննայի չրթունքներն
ամուր սղմվում են: Սուր ծնողը համառորեն դուրս ե
ցցվում:

Թունդ կապույտ մետաքսը, վոր վնասակար ե աչ-
քերի համար, շատ ե խճճված և ավելին՝ ամենաբարձր
տեսակից ե: Նա ամբողջ ժամանակ կտրվելու յե, —
այդ իսկույն յերեկվում ե: Իսկ բազմաթիվ հանգույց-
ները կշտամբանքի առիթ են ծառայելու: Նա արդեն
լսում ե վարպետահուկ կոկոնան ձայնը. «Որիորդ Մոր,
մանարանից բողբոջում են» և այլն:

Դողրոջուն ձեռքերով նա կտրում ե խճճված կար-
ժը, կրկին կախում ե կլոր, հղկված փայտի վրա և
խիում ե նրան այնպիսի ուժով, վոր ամբողջ մեքենան
ցնցվում ե: Հետո նորից հազցնում ե կարժառին, հար-

դարում ե և թելը կապում: Կարժառը պտտվում ե. առ-
այժմ լավ ե գնում: Բայց ահա տաս և տասերկուե-
րորդ կոճերը կանգնեցին: Թելը կտրվեց, կարժերը զըր-
բրվեցին: Նա վորոնում ե թելը և այդ բոպիյին լսում
ե, վոր մի կարժառ ևս կանդ առավ: Չեռները դողում
են, իսկ թելի ծայրը չկա ու չկա: Աչքերը ցավում են:
Գլխի մեջ ծակոցներ ե գզում: Գոնե կարելի լիներ լու-
սամուտը բացել: Բայց նա չի բացվում. մետաքսի հա-
մար խոնավ ջերմություն ե պետք: Յողանթից անդա-
մար թռչում են ջրի կաթիլներ: Դրանից ողբ ավելի
հեղձուձիչ ե դառնում:

Վերջապես թելը դառնված ե: Բայց կանդ են առել
յերեք ուրիշ կարժառ: Կարծես թի սկսնակ բանվորու-
հի լինի: Յերկու տարի նա աշխատում եր խելագարի
նման՝ ձեռք բերելով ավելի արագ տեմպ, մատների
մեծ վարժություն: Նա փորձեց բոլոր շարժումները,
մատները դարձրեց ինքնաշարժ մեքենա: Մշտապես
նրա կարժառները պտտվում եյին ծայրահեղ արագու-
թյամբ, և նա նպատակ ուներ բարձրացնել իր գործա-
վարձը:

Դրա վրա նա յերկու տարի սպառեց իր առողջու-
թյունը: Յերեկները նա ուժ չեր ունենում վորևե գործ
անելու: Նույնիսկ հաճախ կոպում եր իր սիրելիի հետ:
Բավական եր մի բարձր խոսք, վոր նրա դուրսը ցա-
վեր: Քնի մեջ նրան հալածում եյին պտտվող կարժառ-
ները՝ թունդ կապույտ, դեղնավուն, սպիտակ՝ չող-
ջողուն սպիտակ կարժառները:

Այսպես նա մազլցում եր գործավարձի արապե-
ցիայով: Քչերն եյին հասնում նրա հետևից: Միայն
քչերն եյին կարողանում կանգնած մնալ պիլի ձգված

լարի վրա: Բայց ով վոր բարձր եր կանգնած և ում աշխատավարձի ծրարի վրա մեծ դումար եր նշանակված, արհամարհում եր իր ընկերներին՝ «ինձ համար դա վոչինչ բան է»:

Աննան գլուխ և խնձաված կարժը: Նրա դեմքի վրա հոսում են քրտինքի կաթիլներ: Կարժատի միջից նա տեսնում է իր առաջ կառուցիցից յեկած նոր մանածագործ բանվորուհու տանջված, նիհար դեմքը: Նա հազել է խղճուկ, քրքրված շորեր: Իսկ գուլպաները: Իսկույն յերեվում է, վոր նա քիչ փող է աշխատում: Բիչ: Իսկ ի՞նչն ինչքան է աշխատում: Մոր համար մի գույք կոշիկ է իր համար մողայի մի փայլուն մետաքսե փախսի կտոր: Հագուստը շատ լավ է նստում: Բայց ինչի՞ պետք է իրեն: Աշխատանքից հետո, յերեկոյան միայն ուզում էս քնել, անվերջ քնել: Իսկ բարձր գործավարձի գներ ի՞նչեցում: Ցած ի՞նչը տրապեցիայից: Ամեն ինչ իդուր է: Բոլոր ջանքերը կորան:

Բանվորուհիները փորձեցին բանակցություններ վարել վարչության հետ: Բայց վոչ մի ոգուտ չստացվեց դրանից: Ով շատ եր աշխատում, նրա խիղճը հանդիստ չեր իր ընկերուհիների հանդեպ. չէ՞ վոր նրանց կատաղի քշելու հետեվանքով գները պակասեցվում եին: Իսկ գործարկումը, ինչո՞ւ նա վոչինչ չի արել: Ժողովում նա բարձրագույն ճառեր եր արտասանում, վորից վոչինչ չեր հասկացվում: Իսկ յերբ գործելու կարիք եր լինում, նա թաղնվում եր—«յես գործ չունեմ, յես վոչինչ չգիտեմ»: Յեվ ի՞նչեցված գները հաստատվեցին:

Ի՞նչ կարիք կա մտածելու դրա մասին: Չէ՞ վոր

մենք անգոր եմք: Մեր տեղը հարյուրավոր բանվորուհիներ կգտնվեն: Կապել թելը: Կարժատը դառնում է, հիներ կգտնվեն: Կապել թելը: Կարժատը դառնում են: Ահա ջորդը նույնպես: Բոլոր քսանն էլ դառնում են, բայց բազանց մեքենան: Այդ, ճիշտ է, արդելված է, բայց անհրաժեշտ է աշխատել բաց թողած ժամանակի փոխարեն: Մեքենան դգգում է: Ժամի քանի՞սն է: Յերեքն խարեն: Մեքենան դգգում է: Ժամի քանի՞սն է: Ահա անց քառորդ: Քառորդ ժամ հետո վերջացնում է: Ահա անց քառորդ: Քառորդ ժամ արտաժամյա պետք է աշխատենք՝ չե, այսոր մեկ ժամ արտաժամյա պետք է աշխատել: Ընդամենը լցված է յերկուհարյուր հիսուն կոճ: Արտաժամյա... ճիշտն ասած այդ խողովոյուն է, յերբ աշխատող գործադուրկներ կան: Բայց ի՞նչ արած: Ըստ ինչքան գործադուրկներ ընդդիմացան, իսկ հետո ըստ կղբում բանվորուհիներն ընդդիմացան, չպետք է տիպված յեղան գիջելու: Յեվ ընդհանրապես չպետք է մտածել: Մարդ ամեն ինչ մոռանար: Արդյոք կիրակի օրը յեկեղեցի չգնա՞լ, ինչպես յերեխա հասակում: Ի՞նչ յեկեղեցի չգնա՞լ, ինչպես յերեխա հասակում: Ի՞նչ յեկեղեցի չգնա՞լ, ինչպես յերեխա հասակում: Ի՞նչ յեկեղեցի չգնա՞լ, ինչպես յերեխա հասակում:

Շչալը վոռնում է: Յերեքն անց է կես: Այդ ի՞նչ է անում կառուցիցից յեկած նոր բանվորուհին: Նա կանգնեցնում է մեքենան: Յերեքի չգիտե, վոր կարելի յե արտաժամյա աշխատել: Ահա նրան է մոտենում վարպետուհին: Ի՞նչ, նա պատասխանում է, թե արտաժամյա չպետք է աշխատել: Սեվ, բամբակի և կարկատած գուլպաներ է հագնում, և չի՞ ցանկանում արտաժամյա աշխատել: Նրա հարեվանուհին նույնպես դադարեցնում է մեքենան, ղեկը նույնպես: Ի՞նչ նրա

— Վոչ մի արտաժամյա, — հայտարարում են նրանք:

Մնացածները լուռ են: Մեքենաները դգգում են: Կարժատները դառնում են: Բոլորը մոռում են իրենց տե-

զերում: Միայն յերեքը, միայն նրանք: Գալիս ե վար՝
սկսող: Նրա մեջ ինչ վոր անխտաճութուն կա: Նրա
մանրիկ բեխերը յերկյուղած թրթռում են: Սակայն նա
խակույն բնորոշեց զրուսթյունը, վախենալու հարիւք չէ՞
կա, և նա հայհոյանք ե տեղում: Յերեք կին են սլա-
տասխանում:

Վերջապես ամեն ինչ լրացավ: Նրանք յերեքով դե-
նում են. միայն նրանք: Մեքենաներն աղմկում են,
կարժառները՝ դառնում են:

Բանվորուհի Աննայի ձեռները դողում են: Նա
խեղդվում ե, կարծես բկին մի բան ե դեմ առել, և ամ-
բողջովին պատում ե քրտինքով: Ձախ ձեռքով Աննան
բռնում ե մետաքսի կարժը, փշով՝ մկրատը—գոգնոցի
զրպանից: Կտրտել ամբողջ կարժը, այ, այս աղբը: Կո-
խտուել վոտքերով, ինչ ուզում ե լինի: Փախչել այստե-
ղից:

Բայց նա չի փախչում, այլ մնում ե իր տեղում,
մեքենայի առաջ, կարծված անոթի սլես, կարծես բա-
ցակայում ե: Գործում են միայն ձեռքերը, վորպես
ինքնաշարժ մեքենաներ: Նրանք հանում են կոճերը,
հաղցնում են կոճերը, հարդարում են կարժերը:

Չորսն անց կես նա շնչառկի արագությամբ դուրս
ե թռչում: Վոչ մեկի հետ չխոսել, վոչինչ չլսել, վոչինչի
մասին չմտածել: Մի ցանկութուն կա միայն՝ քնել,
քնել:

Այսպես անցնում ե յերեք որ: Հասնում ե աշխա-
տավարձ ստանալու օրը: Աննան նայում ե իր փոքր ծը-
րարին և չի հավատում աչքերին. քիմիական բանվո-
րուհու ժամերով ստացած ծանր աշխատավարձից յեր-
կու մարկ պակաս, նախորդ ստացածից տասը մարկ

պակաս: Այդ ստանում ե ընդը, վոր ճշտապես բոլորից
չատ ե աշխատում: Յած իջիր տրապեցիայից...

Նա դանդաղ անցնում ե դորձարանի դռներից: Մի-
այն թե տուն չգնալ, չլսել մոր հարցերը: Նա փախչում
ե փողոցներով: Ո՞ւր: Ո՞ւր գնալ: Արդյոք այդ չգիտե՞
րամբակե դուլպաներ հագած պրոլետարուհին:

Գլուխը դատարկ ե: Վերևից ինչ վոր բան ճնշում
ե իրեն: Կարծես թե իրեն զգում ե մի ուժեղ հարվա-
ծից հետո: Յեվ չէ՞ վոր այդ մի հարված եր: Ամեն ան-
գամ, յերբ ցանկանում ես բարձրանալ՝ անսպասելի
հարված: Յած: Ինչ արած, վոր չի հաջողվում բար-
հրանալ: Ո՞ւր գնալ ջախջախված նյարդերով, այլ
աշխատանքի սովորած ձեռներով: Հավիտենապես՝
պտտվող կարժառներ: Հավիտենապես՝ մատուր դըլ-
դոց, զգզված մետաքս, լուռ, կատաղի, մոլեգին վազք
պակասող աշխատավարձի յետևից:

Նա նստած ե աթոռի վրա, փոշոտ կանաչի մեջ:
Վերահաս մթնաշաղն իր դուր թեներով վախեցնում ե
խաղացող յերեխաներին: Փողոցի մութ խորքից հան-
կարժ յերդ ե լսվում: Ձայները մոտենում են, հզորա-
նում: Մարտական յերդը հաղթականորեն ջախջախում
ե յերեկոյի խուլ թախիծը:

Աննայի աչքի առաջ ծառանում են պտտվող կար-
ժառներ, դզվացող մատուռներ: Հանկարծ մեկը կանդ-
նեցնում ե մեքենան: Տանիքի ապակիները դրնդում են
ուժգին հարվածից...

ՖՐԻԴԱ ՎԵԳՍԱՆ

Նախորդ յերեկոյան յեփացրին և լվացին սպիտակեղենը: Խոհանոցում դեռևս ոճառի և թաց սպիտակեղենի հոտ եր գալիս: Մի տեղ ճանճը տոգացնում եր ձանձրացնելու չափ:

Ֆրիդա Վեգմանը դուրս յեկավ փողբրիկ սենյակից, փորակոյ նա քնում եր իր յերկու յերեսխաններով: Նա արագորեն բացեց լուսամուտը և խոր ծծեց թարմ ոդը: Ինչ սքանչելի առավոտ է: Ֆրիդան սիրով կկանգնել բաց լուսամուտի առաջ, բայց ժամանակն և գործի դիմելու: Նա վստեց պիտան և սկսեց հավաքել ու կարգի բերել խոհանոցը:

Մաքրեց հատակը, փոշին սրբեց դարակից, վորտեղ դրված եյին չափարի, ալյուրի և բրնձի թիթեղյա տուփերը: Սրբեց այն տախտակը, վորի վրա այրելով մակազրած եր. «Յեթի տունը դուրեկան և, ապա բախտըն ել տշնտեղ ե»:

Նրա տնտեսուհու հեռատես աչքը կանգ առավ դուռն ալերն կախված լուսանկարին: Դա հարսի ու փեսայի նկար եր, վորոնք նկարվել եյին հանդիսավոր անդեմքը նեղանում եր ներքին մասում, իսկ իր՝ Ֆրիդայի դիմագծերը նուրբ եյին յերեսվում և ճապաղ: Լուստապն եր ճաճելով սկսած ձախ անկյան մեխից և ցան-

ցով պատել փեսայի դեմքը: Բայց Ֆրիդան աշխուժ չարժուժով մի վոզմ նետեց փոշու լաթը: Սրբել լուսանկարը... Յեվ հատկապես այսո՞ր... Վո՞չ:

«Այսօր»—այս կարճ միտքը անցավ նրա գլխով, և արյան մի ջերմ հոսանք խուժեց դեպի Ֆրիդայի դեմքը: Արդյոք նա կգա՞: Նա իրեն կսպասի՞ ներքև սրահում, ինչպես պայմանավորվել են:

Յերեսխանները դուրս վազեցին ննջարանից և նստեցին նախաճաշի: Յերկու զույգ փայլուն աչքեր ստուգեցին նախաճաշի: Յերկու զույգ փայլուն աչքեր հաստ կտորնե՞ր և զեցին, թե մայրը հացի բալարար հաստ կտորնե՞ր և կտրել, հո չատ բարակ շերտով չի քսել յուղը, հո ժլատ չի վարվել կաթի և քաղցր սուրճի հետ: Նախաճաշից հետո յերեսխանները գնացին դպրոց: Ֆրիդայի ականջին հասավ մանկական վոտքերի դոփյունը սանդուղքի վրա:

Շուտով յերեսխանների գնալուց հետո նախասենյակում լսվեցին ծանր, քառքստացնող վոտնաձայներ: Վեգմանը գիշերվա հերթից տուն վերադարձավ: Խոհանոցային սեղանի առաջ նստած, գլուխը հենած ձեռքին, նա դանդաղ սուրճ եր խմում: Նրա մանր աչքերը փակվում եյին հոգնությունից:

Պառվ Վեգմանը ցածրահասակ վտիտ մարդ եր: Չնայած իր յերեսունհինգ տարիքին, նա արդեն կորացել եր: Տասընչորս տարեկան հասակից նա աշխարհում եր զործարանում: Ծանր աշխատանքն իր արտատուրում եր զործարանում: Պառվի ֆիզիկական զարգացման վրա: Նա ամբողջովին վերցրած՝ մի տեսակ անձուր տեսք ուներ: Նրա դիմագծերը վկայում եյին միայն նրա հոգնության և ընկճվածության մասին:

Ֆրիդան սառնասիրտ կերպով ճաշը մոտեցրեց և

մուսնուն, իսկ ինքը շարունակեց ընդհատված լվացքը:

Դուռը ծեծեցին: Դռան առաջ յերեկաց մի ամբաս-
կազմ յերիտասարդ: Նրա դեմքը լուսավորում էր մի
զուլգ թուխ, խորը նստած աչիւթ աչքեր:

— Ի՞նչ կա, Պրերիխ, — սիրալիր հնչեց Վեգմանի
ձայնը:

— Յես ուզում եմ խնդրել ձեր գործիքը: Մի քիչ
բան ունեմ նորոգելու:

— Դու հիմա յերեկի շատ ազատ ժամանակ ունես:
Ձե՞ վոր ձեր գործարանում չեն աշխատում:

— Այո, արդեն չորրորդ օրն է, ինչ մենք գործա-
դուլ ենք անում: Բայց յես ազատ ժամանակ քիչ ու-
նեմ, յես գործադուլային կոմիտեյի անդամ եմ:

Պրերիքան խոսակցությունը լսում էր միայն ախան-
ջի մի ծայրով: Բայց այժմ նրա մեջ անհաճո հիշողու-
թյուններ արթնացան վերջին գործադուլի ժամանակ
կրած զրկանքների մասին:

— Նորի՞ց գործադուլ: — Նա բարկացած բաճկոնը
նետեց աաչտի մեջ:

— Գործադուլն անխուսափելի յե, ջահել աղջիկ:
Այդ բանվորի միակ զինքն է:

— Այո, Պրերիքա, նա իրավացի յե: — Վեգմանը մի
կողմ հրեց սրճանոթը և ավտով սրբեց բեխերը: — Գոր-
ծադուլը կլինի: Դավաճաններն ել չեն ոգնի:

— Ի՞նչ դավաճաններ, — հարցրեց Պրերիքան:

— Նա չէր վարձ վիւ իր լուակյաց ամուսնուց նման ար-
տահայտություններ լսելու:

— Դավաճաններ, ջահել աղջիկ, — տաքացած ըս-
կուեց Պրերիքին: — Այդ նրանք են, ովքեր հարձակ-
վում են իրենց իսկ ընկերների վրա, ովքեր դավաճա-

նում են նրանց: Յեթե, ասենք, գործարանային բան-
վորները կուլեկտիվը վորոշ պահանջներ և առաջադրում,
իսկ մի զուլգ սրիկաներ անցնում են ձեռնարկատիրոջ
կողմը: Կամ ինչպես հենց այժմ. մենք գործադուլ ենք
անում յերկաթահղիման գործարանում հակառակ արհ-
մուլթենական առաջնորդների կամքի, իսկ մեր բան-
վորներից մի քանի հոգի դարձել են շտրեյկբրեխեր:
Վորներից մի քանի հոգի դարձել են շտրեյկբրեխեր:
Ահա նրանք են բանվորական գործի դավաճանները:

— Այո, այդ ճիշտ է: — Պրերիքայի մեջ հետաքրքրու-
թյուն դարձնեց, և նա, ընդհատելով լվացքը, սկսեց
մասնավցել խոսակցությանը:

— Բանվորներն արյուն քրտինքով են մի կտոր
հաց ձեռք բերում, և նրանք բոլորը մեկ պիտի լինեն, —
ասաց նա, — և վոչ թե անցնեն հարուստների կողմը,
ասաց նա, — և վոչ թե անցնեն հարուստների կողմը,
վորոնք առանց այն ել մեր դատակարգի մարդկանց
բերնից խլում են նրանց մի կտոր քարթու հացը:

Վեգմանն այդ ժամանակամիջոցում հանեց արկղն
և գործիքներով և տվեց յերիտասարդ բանվորին, ապա
հոգնած քայլերով, ցավ գգալով իր մարմնի բոլոր ան-
դամների մեջ, դիմեց դեպի ննջարան: Դռան առաջ նա
կրկին յես նայեց և հարցրեց.

— Իսկ ձեզ մոտ ի՞նչ կա ընդհանրապես. վոչ ի՞նչ:

— Մինչև այժմ՝ այո, բայց ով պիտե, թե ինչ
կարող ե պատահել: Այսօր ճաշից հետո յես պահակ
պիտի լինեմ, քչելու յենք շտրեյկբրեխերներին:

Փոքրիկ, տաք խոհանոցը խաղաղվեց: Պրերիքը
դնաց: Վեգմանը խոր քնած էր հարեկան սենյակում:
Միայն ճանձերն էյին շարունակում իրենց միալար
սպիտակեղենը
սողոցը: Պրերիքան յեռացող կաթսայից

հանեց և դրեց տաշտի մեջ: Տաք ու խոնավ գոյորշին մի բույեյում պատեց ամեն ինչ:

Փրիդան գլուխը բարձրացրեց և սկսեց ականջ դնել: Վորպես առաջին անգամ սիրահարին սպասող աղջիկ: Սանդուղքի աստիճանները ճոճացին մեկի վստահ ու ամուր քայլերից: Կամաց դուռը ձեռնեցին: Փրիդան նետվեց դեպի դուռը և բացեց: Շեմքում կանգնած եր բարձրահասակ զեղեցիկ յերիտասարդ՝ աչքեր ընկնող քթով և ամուր սեղմված շրթունքներով: Բաց գույնի մազերը անհնազանդ ցցված եյին նրա գլխին: Լեռնա-կանի սուր աչքերը, վոր սովոր են տեսնել հեռավոր տարածություններ, սիրալիր ժպտացին Փրիդային:

— Ամուսինդ տա՛նն է, — կամացուկ հարցրեց նա:

— Քնած և, — նույնպես կամաց պատասխանեց Փրիդան:

Հաղթողի վստահ շարժումներով նա իր մոտ բերեց Փրիդային, նստեցրեց իր կողքին՝ փայտե աթոռի վրա և համբուրեց:

— Փրանց, դու աշուպես որը ցերեկով չպետք և դայիր:

Բայց Փրիդայի դեմքը լցվեց ուրախությամբ, և նրա աչքերը մթնեցին ու խորացան:

— Յես աշտը ազատ եմ և կուղեյի նայել քեզ վրա: Ասացի՝ մի վաղեմ նրա մոտ: Յեվ բացի դրանից, յես ուզում եյի նորից հայտնել. դու աշտը կգաս չե՞: Անպայման կգաս, չե՞:

— Յես կգամ:

— Յեվ ինձ մոտ կմնաս ամբողջ գիշերը: Լսո՞ւմ ես:

Նա իրեն մոտեցրեց Փրիդային և սկսեց շոյել նրա

կուլքը: Փրիդան դեռ յերբեք իրեն կեղեքող այսպիսի զգացմունք չէր ունեցել:

— Յերեխաները քնելու յեն տատի մոտ, — ասաց նա: — Իսկ յես կմնամ քեզ մոտ:

Յերիտասարդը դրկեց նրա ուսերից և ամուր սըղ-մեց իրեն:

— Գիտե՞ս, դու ինձ դուր յեկար դեռ չես ժամանակ, յերբ յես դեռ բառրակ եյի, — ասաց Փրանցը, — նա յեկավ նրա աչքերին: — Բայց այն ժամանակ յես ան-վորձ յերեխա եյի: Շուտով դու քաղաք գնացիր:

— Ախ, յերանի, թե յես գլուխում մնայի, — հանկարծ հեկեկաց Փրիդան:

— Մի լար, չե՛ վոր հիմա մենք միասին ենք: Մի-այն թե ինչո՞ւ դու նրան առար:

— Յես այնպես մենակ եյի ոտար քաղաքում: Նա ինձ հետ սկսեց խոսել պարտեզում: Ծաղիկները ծաղկում եյին: Յես այնպես տխրել եյի առանց տան: Յեվ այսպես կատարվեց ամեն ինչ: Դե այն ժամանակ յես դեռ չստ միամիտ աղջիկ եյի:

— Դու այլևս չպետք և տխրես. չե՞ վոր դու ինձ հետ ես:

Նրանց համբույրներն ավելի ու ավելի տաքացան: Նրանք մոռացան իրենց ամբողջ շրջապատի մասին: Հանկարծ լավեց խոհանոցի ժամացույցի դարկերի ձայնը: Փրանցը ցտուկեց, վորպես հրացանի ձայնից արթնացած զինվոր:

— Յես պետք և գնամ: Ընկերները սպասում են:

— Ո՞ւր, ինչո՞ւ:

— Մի անհանգստացիր: Վտանգավոր բան չկա. մի փոքրիկ կռիվ է:

Ֆրանսը ծիծաղեց և ձգվեց ինքնագոհ, գլխով իր մկանները ուժը:

— Իսկ ինչո՞ւ յես դու միշտ կովում, և կովում ևս նույնիսկ այսօր:

— Կովի սկսողը յես չեմ, բայց և յետ մնալն ել ինձ վայել չե՛. չե՞ վոր յես ջոկատի պետ եմ:

— Զոկատի պե՞տ:

— Յերկաթահղկման գործարանի այդ կարմիր չներն այլևս չեն ցանկանում աշխատել: Իսկ հիմա հերթը մերն է՝ հայրենիքի պաշտպաններինը: Նախ մի լավ կջարդենք գործադուլավոր պահակների քիթ ու պոռնիքը, իսկ հետո մեր ջոկատը ներս կտանենք դուր՝ ծարան:

— Ֆրանց:

— Դու մի վախեցիր: Մի յերկու տեղ մարմինս կկապտի և ուրիշ վոչինչ: Իսկ յերեկոյան կսպասեմ քեզ: Ընկերների հետ հարբելու չեմ դնա:

Ֆրիդան գլխի ընկավ: Գուցե լավ չի լսել: Գուցե ճիշտ չի հասկացել: Գունատ չքթունքներով նա շնչաց:

— Բայց չե՞ վոր նրանք ել մեզ նման բանվորներ են:

— Եե՛, դու ինչ ևս հասկանում:

— Ֆրանց, բայց բանվորները քո ընկերներն են... դու ինչպե՞ս կարող ես... վոչ... և հանկարծ ամուսնու ասած խոսքը լուսավորվեց նրա գիտակցության մեջ. — դու դավաճան ես, Ֆրանց, — գոչեց Ֆրիդան:

Նրա առաջ կանգնած եր Ֆրանսը, ի՛ր Ֆրանսը՝ բարձրահասակ, վայելչակազմ, ինչպես մատղաշ ծառ, արեվի շողերով լուսավորված: Մի վայրկյան Ֆրանսը դարձացած նայեց յերկտասարդ կնոջ վրա, հետո ծի-

ծաղեց անհոգ և ուրախ, իր գլխին առավ նրան և սղմեց նաղեց անհոգ և ուրախ, իր գլխին առավ նրան և սղմեց նաղեց անհոգ և ուրախ, իր գլխին առավ նրան և սղմեց

Կրքի դգացումը հրեղեն ալիքի նման հորդեց Ֆրիդայի մարմնով: Բայց այժմ իր սեփական մարմինը նրան թվաց ոտար, մի տեսակ անջատված իր դիտակցությունից: Նա փորձեց խոսք ասել, բայց խոսքերը չեմ առան կոկորդում:

Ֆրանսն արդեն վազում եր աստիճաններով, իսկ Ֆրիդան դեռևս քարացած եր իր տեղում: Որոշվե՛լով նա հասավ մինչեվ դուռը և մատներով կառնեց նրա շրջանակին: Նրան թվաց, թե իր առաջ լացվեց ասուկի սև փող...

Սաղաջն վոչ մի միտք չեւր գալիս նրա գլուխը: Ֆրիդան թուլություն դգաց և նստեց աթոռի վրա: Բայց, այնուամենայնիվ, դործի պիտի դիմել...

Շտապ հագնվելով, Ֆրիդան իջավ սանդուղքով, նստեց դուռս յեկավ: Յերկու կվարտալ անցնելով, նա դգաց, վոր դնում է Ֆրանսի ընկալարանը: Նա համարյա վազում եր: Նա այնպես ուժեղ զանգահարեց, վոր ստանդարտահին վախեցած բացեց դուռը:

— Սրան մտիկ, սպասելու ժամանակ չունի, բարկացած մրմրեց նա: — Կենվորը տանը չի, և կգամիայն յերեկոյան:

— Յերեկոյա՞ն: — Ֆրիդան մնաց անշարժ, վախված դռան յետեվ:

Ի՞նչ անել այժմ: Նա համարեց սկսեց իջնել սանդուղքով, վորով չէ նա զգուշացավ իր հոգի: Մի բոպե նա մտածեց

մունքի մեջ ընկալ լիողոցում, հետո դնաց դեպի յերկաթահղման դործարանը:

Վերջապես նա տեսավ դործարանի պատը, փակ դռները և դործադուլավորներին պահակներին: Նրանց մեջ եր և Ֆրերիխը:

Ֆրիդան արագ, դործնական քայլերով կիս մոտեցավ բանվորներին և քիչ դողդոջուն ձայնով ասաց.

— Զգուշացի՛ք: Պատրաստվում են ձեզ վրա հարձակվելու:

Նա իր անելիքը կատարեց: Պահակները նախադուշացվեցին: Յեւ մինչդեռ նա մտածում եր, թե ի՞նչ, ինչո՞ւ յեկավ այստեղ, ինչո՞ւ այս մարդկանց նախադուշացրեց մի մարդուց, վորին այնքան ուստի սիրում ե ինքը, հանկարծ դարձյալ յետ դարձավ և ավելացրեց.

— Նրանք ղենք ել ունեն:

Նա արդեն փողոցի մյուս կողմն եր հասել, յերկրեց Ֆրերիխի ձայնը.

— Ո՞վ ե պատրաստվում մեզ վրա հարձակվելու:

— Ո՞վ:

Նա սաստիկ մտածմունքի մեջ ընկավ: Յեւ հանկարծ նախկին խոսքը նորից լուսավորվեց իր գլխակողմէյան մեջ: Նա վորեւեւ այլ խոսք չկարողացավ գրուկան լեզուն արտասանեց.

— Դավաճանները:

Այնուհետեւ Ֆրիդան չտապեց հետանալու: Նա կատարեց իր պարտքը: Այժմ պետք ե շտապել Ֆրանցի մոտ խոսելու նրա հետ, յետ պահելու նրան: Գուցե նա, համեմայն ղեպը, վերադարձել ե տուն: Պետք ե նորից փորձել գտնելու նրան:

Պահակների հետ խոսող բանվորների կանանցից մեկը դնաց Ֆրիդայի հետ:

Դա մի թիկնեղ կին եր, առնական աչքերով: Նրա թեւերն ուժգին ձեղքում եյին ողբ, յերբ նա պատմում եր յերկաթահղման դործարանի տղամարդկանց ծանր աշխատանքի, հաճախակի դժբախտ դեպքերի, յերկար աշխատանքային օրվա մասին...

— Մենք պետք ե շահենք դործադուլը, — ասաց նա հրաժեշտ տալիս, թեքվելով մի անկյունում: Յեւ նորից յետ նայելով, նա ասաց. — Իսկ ով վոր կունքից մեզ վրա հարձակվի, մենք նրա կողերը ջարդ ու փշուր կանենք:

Սառը հոսանք անցավ Ֆրիդայի մեջքով: Նա ասաց վաղեց: Ֆրանցի տանտիրուհին նրա վրա չռեց իր կտոր, բարկացած աչքերը.

— Յես չե՞ վոր ասացի, վոր նա կգա միայն յերկկոյան:

Այժմ ո՞ւր գնալ: Նրա արհեստանոցը: Ինչպե՞ս քամուց հալածված նավը սուրում ե պտտածներին մոտով, այնպես յերկտասարդ կենը վազում եր աների կողքով: Վերջապես նա հասավ կարգործարանին, ուր աշխատում եր Ֆրանցը: Բարձր կարմիր պատը ընդգրկում եր դործարանի ամբողջ տերրիտորիան: Այնտեղից վոչ մի ձայն չեր լսվում:

Դռնապանը ալիվոր գլուխը բարկացած դուրս հանեց լուսամուտից.

— Այսօր չի աշխատում.

— Բայց դուցե մեկն ու մեկը կա բակում: Գուցե նրանք այստեղ հավաքվում են:

— Վոչ մի կենդանի չունչ չկա: Լուսամուտը փակվեց:

Առորդա պարտավորութիւններէ անընդմեջ շար-
ժան ամուր պահում եւ Թրիդային իր աղղկեցութեան
ներքո: Նա հանկարծ հիշում եւ, վոր ճաշ պետք ե
պատրաստել ամուսնու ե յերեխաների համար ե շտա-
պում ե տուն:

Թրիդան մտնում ե խաղաղ խոհանոցը ե այստեղ
միայն հիշում ե, վոր յերեխաներին նա ուղարկել ե
տատի մոտ, վոր այս գիշեր նրա առաջին սիրային դի-
չերն ե ե աղատ պետք ե լինի Թրանցը համար:

Նա կամացուկ բացում ե ննջարանի դուռը: Ամու-
սինը պառկած ե անկողնում ե քնած: Կրակը հաղիվ
ծխում ե: Թրիդան մի քանի կտոր կոքս ե ավելացնում:
Նա ցանկանում ե վորեւե բան ուտել, բայց կերածը դեռ
ե առնում կոկորդին:

Սակայն ինչո՞ւ նա դործադուլավոր պահակներին
չասաց, վոր նրանք Թրանցին ձեռք չտան: Չե՞ վոր նա
դեռ միամիտ յերիտասարդ ե, ե միայն յերկու տարի
յի, ինչ յեկել ե գլուղից: Նրան պետք ե խնայել:

Կրկին նա ցած ե վազում սանդուղքով: Կրկին փո-
ղոցումն ե: Քառորդ ժամ հետո նա տարակուսած դի-
տում ե չորս կողմը, իր առաջ ձգված ե մի յերկար
ծառուղի: Ըստ յերեւութին նա մոլորվել ե ճանա-
պարհից: Լացը խեղդում ե կոկորդը: Հանկարծ վոտ-
քերը ծանրանում են ե կարծես լցվում կապարով:

— Պարոն վախճաստր, վո՞րն ե յերկաթահղկման
գործարանի ճանապարհը:

— Աջ, հետո ուղիղ դեպի առաջ:

Թրիդան շարունակում ե ճանապարհը արվարձանի
փողոցներով: Հոգնած վոտքերը, հաղիվ քարչ են դա-
լիս: Այժմ արդեն նա գնում ե ուղիղ ճանապարհով:
Յեւիս տառ ըրոպե... յեւիս հինգ ըրոպե...

Կառքերի մի շարք փակում ե նրա ճանապարհը:
Ամբողջ մարմնով դողալով, Թրիդան մեջքը հենում ե
լապտերի սյունին ե մի վայրկյան փակում ե աչքերը...
Գլուխը պտտվում ե: Չե՞ վոր Թրանցը շատ մոտ ե
արդեն... ինչ բարերար ջերմութիւն ե հորդում իրենց
յերկուի վրա:

Սաստիկ ճշում են ավտոների շշակները: Թրի-
դան դժվարութեամբ բացեց ծանրացած կոպերը, ան-
ցավ փողոցի միջով ե վազեց մյուս փողոցը: Բայց այն-
տեղ խմբվել ե բաղմամարդ ամբոխ: Փայլում են վոտ-
տիկանները սաղավարտները:

Իր հարցուփորձից Թրիդան իմացավ, վոր ինչ վոր
մեկը նախադրուշացրել ե գործադուլավորների պա-
հակներին: Նրանք ոգնական են հրավիրել: Յերբ
հատեցել ե շտրեյկերներին զորասյունը՝ ֆա-
մատեցել ե ջոկատի պաշտպանութեամբ, մահակնե-
լիստները ջոկատի պաշտպանութեամբ մի լավ ջարդել են,
ըով ղինված բանվորները նրանց մի լավ ջարդել են,
Շտրեյկերներին տեղեկացրել են վոտտիկանութեան,
վորն անմիջապես յեկել ե ե սկսել կրակ բանալ բան-
վորները վրա: Կան զոհեր:

Վոտտիկանների շղթան բացվեց, ճանապարհ տա-
լով սպանվածներին դիակ տանողներին:

Սուր, թափանցող ճիչը ճեղքում ե ողբ. — Թրանց:
Մեկը խիստ թափահարում ե նրա ուսը: Այն կինը,
վորի հետ նա քայլում եր առաջիկային, կանգնած ե իր
առաջ ե խիստ, կոպիտ հայացքով նայելով նրան ա-
սում ե.

— Յեթե դուք նրա հարսնացուն եք կամ կինը, ա-
յա այդ, ի հարկե, դժվար ե: Բայց նա դավաճան եր:
Հետո նա բռնում ե Թրիդայի թեկից ե առաջ տանում:
Թրիդան չի հիշում, թե ինչպես տուն հասավ: Նա

մտալ խոհանոց: Ամուսինը սեղանի առաջ կանգնած,
իր համար ուտելիք եր պատրաստում գիշերվա հերթի
գնալուց առաջ:

Փրիդան ամեն ինչ տեսնում է մշուշի մեջ: Նա
նույնիսկ չգիտե, թե իրոք այդ ամենը տեսնում է:
Նրա աչքերի առաջ կանգնած է մի գունատ, արնաթա-
թախ դեմք: Որոշվելով, նա մոտեցավ սեղանին և
ձեռքերով բռնեց նրա կողքից: Բայց վրտքերը հրա-
ժարվեցին ծառայելուց և նա ընկավ աթոռի վրա:

Սանդուղքի վրա լսվում են արնաժ քայլեր: Ներս և
վաղում Փրեթիլը: Պառլը թողնում է ձեռքի դործը:
— Ի՞նչ ե պատահել:

— Կինդ նախադրույալացրեց մեզ: Մենք յետ մղե-
ցինք Փաշխատներին և շարեյիլը եկերներին: Քեզ հետ
եմ. — համա գործ եր հա՛... Յես բոլորովին չգիտեյի,
վոր Փրիդան այդպիսի քաջն է:

Հանկարծ Փրեթիլը նայեց Փրիդայի վրա և վա-
խեցավ: Գորշ դեղին դույն ունեւր նրա դեմքը: Աչքերը
կարծես դատարկ փոսեր էյին: Շրթունքները շարժ-
վում էյին անզոր: Բայց հանկարծ նա բացականչեց
խլացուցիչ ձայնով.

— Ինչո՞ւ սպանեցիք նրան: Չե՞ վոր յես նրան սի-
րում էյի:

Փրիդայի գլուխն անզոր թեքվեց սեղանի վրա:
Տղամարդիկ լուռ են:

— Կովի մեջ միշտ սպանվածներ լինում են, —
Փրեթիլը ղդուշությամբ բարձրացրեց կնոջ գլուխը և
սղմեց նրա ձեռքը: — Ինչ արած: Իսկ դու հերոսու-
թյուն արեցիր: Դու դեռ կամոքես քո վիշտը և տեղ
կդռնես մեր շարքերում:

Չկարողանալով տիրապետել իրեն, Փրիդան բուռ
նայեց յերիտասարդ բանվորի վրա:

Ի՞նչ է ասում նա: Ի՞նչ նշանակություն ունեն իր

համար այդ խոսքերը, յերբ Փրանցը սպանված է:

Վեզմանը ուշադրությամբ դիտում եր իր բանվո-
րական, ուռուցքներով լի ձեռքը:

— Յես վատ աշխատող չեմ և վատ ամուսին չեմ
յեղել: Դու յեւ լավ կին էյիր: Մենք առիթ չունենք
մեկս մյուսին կշտամբելու: Բայց յեթե դու այլևս չես
ուզում ինձ հետ ապրել, աղատ ես, — խստորեն աս-
ուաց նա:

Նրա աչքերի մեջ յերեւում էյին տանջանք և դառ-
նություն: Ուժեղ և անճոռնի վեզմանն այդ բոպեյին
համարյա դեղեցիկ եր: Բայց Փրիդային թվում եր, թե
այդ բոլորին նա նայում է հեռվից, մի տեսակ բացա-
կայելով: Դժվարությամբ, կարծես մի ծանր բեռ քարը
տալով, նա բարձրացավ տեղից և դիմեց դեպի ննջա-
րան:

Նա պառկեց: Ամբողջ մարմինը ցավում եր: Գլու-
խը ծանր եր, ինչպես կապարով լցված մի անոթ: Բայց
քունը չեր դալիս: Սիրո դեշերը, վորին նա այնպես
սպասում եր, սե ծածկոցով պատեց յեղիկը: Փրիդան
իր ձեռքերը մեկնեց դեպի նա: Դատարկությունը
ցուրտ չնչով սառեցրեց նրա ջերմ գիրկը: Մահացա-
ցուրտ չնչով սառեցրեց նրա ջերմ գիրկը: Բայց այդ
ծը նորից ու նորից պարզեց նրան իր ձեռքը, բայց այդ
ձեռքը հալեց ողի մեջ: Վերջապես հոգնած մարմինը
պարտվեց և քունը փակեց նրա աչքերը:

Նա արթնացավ, յերբ առավոտը նոր եր ծաղում:
Մատաղ որվա կայծկլտող թարմությունը ներս եր
թափանցել նույնիսկ բանվորական թաղամասի մոայլ
միջավայրը: Փրիդան իրեն զգում եր, վորպես ծանր

Հիվանդությանից հետո նոր միայն առողջացող Հիվանդ: Կիսամութի մեջ նա դեռ իր առաջ տեսնում էր գործադուլավոր սլահակներ յերկաթահղկման գործարանի առաջ: Պահակներն ավելի ու ավելի շատացան, Ահա նրանք ձուլվում են և մի անվերջանալի շղթա կազմում, իսկ ինքը՝ Ծրիդան նույնպես այդ շղթայի մեջ է: Յեւ արդեն աչքերը բացելուց հետո նույնպես նա պարզորոշ տեսնում էր այդ նույն սլատկերը:

Ծրիդան նստեց մահճակալի վրա և ձեռներով զբոս կեց ծնկները: Վերջին մեկ օրում նրա դեմքը ինքափոխվել է, ստանալով նոր, ավելի վճռական արտահայտություն, խստացել է, աչքերը մեծացել են, քթից վերև կնճիռ է առաջացել, վրն այժմ ակոսում է նախկին հարթ ճակատը:

Ծրիդան զստնություն մը հիշեց նախկին կյանքը: Տան հոգսերն ու հուզմունքները կլանում էին նրա բոլոր ուժերն ու յեռանդը: Խնհանոց, յերեխաներ, ամուսին, հավիտենական յերկյուղ վաղվա համար: Տարիներ շարունակ նա դուրս չէր գալիս տնային այդ դորձերի շրջանակից: Անձուկ և հեղձուցիչ շրջանակ... Նա հանկարծ բժրոնեց, վոր այդպիսի ապրել չի կարելի: Արտաքին՝ պայքարի աշխարհը թափանցեց նրա կյանքի խորքը:

ԿԱԼԱՆԱՎՈՐՆ ՈՒ ՇՈՒՆԸ

(Իրական մի փոս)

Համար 236-ը իր կամերում ձգված պառկել էր տախտի վրա: Փոքրիկ լուսամուտից ներս թափանցող արշալույսի շողերը կալանավորին աղատեցին կեղեքիչ մոռացումից: Նրա վրտները կարծես մեռած էին: Տանջող ցավը այրում էր նրա ամբողջ մարմինը: Կարծես ինչ վոր դադանի սուր ժանիքները կրճում է պատռոտում էին նրա ստամոքսը:

— Ի՞նչու յես չհամաձայնեցի անդամահատության, — մտածում էր նա հուսահատ: — Բայց այն ժամանակ յես կստակեյի: Սիրտս՝ հո բանի պետք չէ իսկ յես չեմ ուզում մեռնել: Յես ավելի կարող եմ ապրել, միայն թե նրանք լավ սնունդ տային:

Լավ սնունդ: Միայն այդ միտքը վրան կամաց սահում մարդու: Ինչ վոր փափուկ շոյող բան կամաց սահում է անյն ստոսոեցուցիչ զղացման կողքով, վոր բուն է և այն ստոսոեցուցիչ զղացման կողքով և բանտային դրել իր փորի մեջ: Նա հիվանդացել է բանտային, անդից: Աղատություն մեջ նա, ի հարկե, կառողջանա, բայց նա դեռես յերեք քառորդ տարի պետք է նստի: Երեք քառորդ տարի անկել բանտային մանդով: Աղատություն մեջ ուժերը նորից կվերադառնան և նոր կյանք կսկսվի: Համար 236-ը անհամբեր սպասում է պահապանին: Վերջապես նրա ականջները հեռվից լսում են ծանոթ քայլեր: Բանտային շրխկում է կողպեքի մեջ:

Հիմանդի ուսած կոճղանման վոտները իջնում են
հատակին: Խոպուտ ձայնով, հաղիվ ընկելով, նա պո-
չում է:

— Յես սարսափելի ցալեր եմ զգում: Յես պետք
է զնամ բռնելի մոտ:

«Համար 236 բժշկի մոտ», — անտարբեր նշում է պահպանել: Ծիշտ այդպիսի սառնասրտությամբ պահեատպետը հավել մի դարակից մյուսը կտեղափոխեր: Պահպանել չարքանդ:

Պահպանել շարահից մյուսը կտեղափոխել:
Նրա վտոնածայնը լսելով, բաղաքական № 186-ը ցընց-
վում է: Ցավից նրա գլուխը կարծես շղթայված է յեր-
կաթով, և քունը չի ողնում: Բացի դրանից, թոքերն
եւ առաջվա պես ծակում են:

— Յես բժշկի մոտ գնալու կարիք ունեմ, լսվում
է նրա ճնշված, աղուտ ձայնը, վոր կարծես մոռացել է
տարածություն հաղթահարելը: — Կողքս ծակում է և
գլուխս ցավում:

Կես ժամից պահապանն անցնում է բանտի միջանց-
քով՝ համար 236-ի, 186-ի և 260-ի ուղեկցությամբ:
Վերջինը կոշկակար է, վորին բանտ նետելուց առաջ
գազանաբար ծեծել են: Նա կաղում է: Նրանք հատում
են բանտի բակը: Խոնավ, թափանցող ոգը սառը հո-
տանքով փչում է տենդող մարմիններին, և կախնա-
վորները ցնցվում են ցավազնորեն: Նրանք անցնում են
հոգեկան հիվանդների շենքի առջևից: Վանդակապատ
լուսամուտներից ցնցող ձիչեր են լսվում: Համար
186-ը դուրսը յետ է գցում: Յերկաթյա կամքի ուժով
նա լարում է իր դիրտակցությունը, վոր մարում է ցա-
վից՝ «Միայն թե վոչ աշխտդ: Յերկեք»:
Հիվանդանոցի

Հիվանդանոցի ղոռները բացվում են կալանավոր-
ների առաջ, և կամարակապ միջանցքների խոնավու-

120

Թյամբ հաղեցած անհոսությունը համակում և նրանց :
Սպասարանում վոչ մի աթոռ չկա : Ի հարկե, չե՞ վոր
դա չենք չե մարդկանց համար, այլ միայն համարեն-
րի սպասարան : Յերբեմնի սպիտակ պատերը ծածկված
են կեղտով և գարշահոսություն են տարածում :
Եւ չենք չե հարցնում :

Զորս համար սպասում են ընդունելու:

Համարներէց մեկը տարազ ունի հազար
նակ, յերեքը կալանավորներին հազուստով են: Չոյս
Համար սպասում են: Բժիշկը գետնս չկա: Կալանա-
վորները սկսում են կորցնել իրենց համարները թյունը:
Բն չի ատկեց, վորին

— Անցած չարթին, յերբ մի ձի աստղացող էր լինում, փառած վարսակ ելին կերցրել, բժիշկն անմիջապես տեղ հասավ: Իսկ յերբ...

— Լռեք խնկույն, ապա թե վոչ յես ձեզ յանդիմանեմ և ձեր խնկույնը չհաղթեմ ձեր խնկույնին։

Նեմ: Յեւ վ ինչո՞ւ յեք յեկեկ հողաթափախելու
Քաղաքականի պիրկ սղմված չբթունքները դժկա-
մությամբ չարժվում են.

— Կոչկալարի մոտ է:

— Կոչկալարի մոտ է:
Եւ ի ՏԵՐԵՆՆԵՐ ամբիօրով Կոչիկ շունեք:

— Իսկ մի՞թե դուք ավելորդ կռիվ չե՞նք անում, ել՝ ձախ
— Միայն յերկուսն ունեմ՝ յերկուսն ել՝ ձախ
նքի:

Վրաստանի:

Սպասարանում յերեվում և սպիտակ խալաթով
մեկը: Նրա փայլուն, ճաղատ գլուխը կարծես լույս է
արձակում: Ինքնավստահ ձայնով անիտթորեն նա
բերանից բաց է թողնում.

— Բարի լույս :

— Բարի լույս :
Կալանավորները կանդնած են լուռ, դառած գեմ-
բերով : Պահապանը ձգվում է և ղինվորական պատիվ
առնում :

Քաղցրեղով հիվանդը սկսում է դուրս
նած նիհար դեմքը ալախդակվում և ցավադնորեն:

Նույն ինքնավատահ ձայնը՝ առանց նախկին կենսաբարձի տոնի հայտարարում ե .

— Սրա՛դ, արա՛դ : Յես ժամանակ չունեմ : Միայն ամենածանրերին :

Թողախտավորը անհայտանում է բժշկի սենյակում և դուրս է գալիս մի քանի րոպեյից հետո : Նրա աչքերի մեջ չարամիտ կրակներ են ցայտում :

— Կլիմայի փոփոխություն ե :— Նա հազիվ լսելի արտասանում է և հոգում է բարձր, խայթիչ ծիծաղով :

Պահապանի բեխերը չարժվում են սպառնական :

Համար 236-ը, որորվելով և պատից բռնելով, հասնում է բժշկի սենյակը : Նա վերադառնում է կուցած, կարծես մեկը նրա մեջքին հարվածել և կացնի կոթով : Նա չուռ է դալիս և կխտրաց դռնից ատում է .

— Իսկ յես, վոր դա չեմ կարդանում, այնուամենայնիվ, ուտել : Վոր անմիջապես սիրտս սկսում է խառնել : Պարոն բժիշկ, կարդալը քեզ ինձ դոնե կաթ տան և կաչա : Գոնե մեկ անգամ ձու տվեք :

— Յես այդ չեմ կարող անել : Մի անգամ ես փորձեմք նախկին սնունդը :

— Իսկ յեթե յես, այնուամենայնիվ . . .

— Հաջո՛րդը :

Վախմետորը հուզված վազում է միջանցքով, ներս է ընկնում սպասարան և, կալանավորին հրելով մի կողմ, վորն արդեն բժշկի մոտ է գնում, վախեցած և աչքերը պտտնելով դռնում է .

— Պարոն բժիշկ, Աննին մեռնում է :

— Ո՞վ :

— Աննին : Դուք նրան ճանաչում եք, են հիանալի փոխարի շունը : Նա վռչինչ չի ուզում ուտել :

Բժիշկը կանգնում է բաց դռան չեմքին և դործնական ձայնով ասում .

— Շանը տվեք մի լիտր կաթ՝ մեջը խառնած յերկու ձու :

— Համար 236-ի կորացած մեջքը ցնցվում է . կարծես բժիշկը նրան ծակեց շիկացած յերկաթով :

— Մի լիտր կաթ՝ շան համար . . . շան, — դռնում է նրա սարսուղեցիկ խոսքու ձայնը :

Քաղաքականը, վորպես վայրի կատու, մի թռիչքով նետվում է առաջ : Նրա բերնի չըջակա խոր ակոսներով դեմքը մոտենում է բանտի բժշկի կույտ կերպարանքին :

Բժշկի դուռը վայրկենապես փակվում է : Ո՛ր ջանքերով տարածվում է ահազանդի ականջ ծակող ձայնը :

Ներս են վազում պահակները, զենքերը վերցնում են իրենց ձեռքը և նշան բռնում :

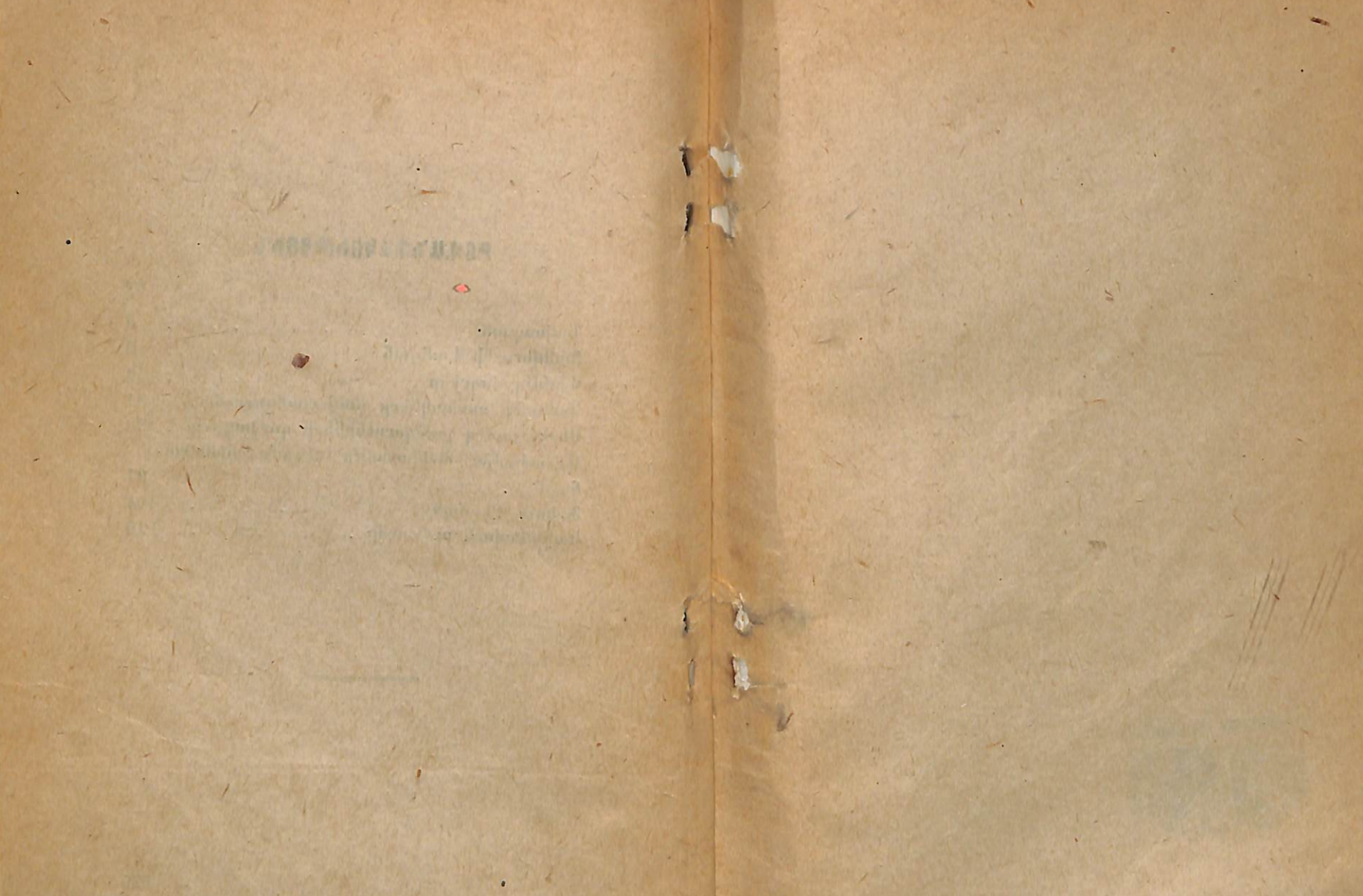
Բժշկի դուռը հազիվ բացվում է և դռան ձեղքից լսվում է յերկչոտ թշնամական ձայն .

— Կալանավորներին տանել պատժարան : Բոլորին : — Խուլիզաններ, շներ, — բացականչում են կալանավորները, յերբ նրանց ուժով քարշ են տալիս կամաբակապ միջանցքով :

Բանտի բակից, ինչպես անսպասելի բռնկող կայծակ լսվում է «Ինտերնացիոնալ» :

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

	Եջ
Նախաբան	3
Բանվորուհի Վանդան	5
Վիմեյ մայրիկը	74
Կանանց պահակները նավահանգստում	81
Յերիքասարդ բանվորուհիների գործադուլը	86
Արժամայա աշխատանքի մեքանամանարանում	97
Փրիդա Վեգման	104
Կալանավորն ու շունը	120

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0169948

